

Judaismus jako skupinová evoluční strategie

I. Úvod do problematiky

Johnson (1995, s. 15) v úvodu své knihy *Dějiny židovského národa* napsal:

Židé si vytvořili odlišnou a specifickou identitu dříve než kterýkoli z ostatních dochovaných národů. A tuto identitu si udrželi až do dnešní doby uprostřed strašlivých protivenství. Odkud se v nich vzala tato neobyčejná odolnost? V čem konkrétně byla síla univerzální ideje, která Židy odlišila a přitom jim zachovala soudržnost? Spočívá její trojčlívá moc v základní neměnnosti, ve schopnosti přizpůsobit se, či v obojím? Takové otázky člověk těžko pouští z hlavy.

Cílem této kapitoly je pokusit se podat na tyto otázky odpovědi. Zdá se, že k nim vede analýza judaismu a následně antisemitismu z hlediska evoluční psychologie. Autor, z kterého převážně vycházím, je profesor Kevin MacDonald z Kalifornské státní univerzity, který charakterizuje judaismus jako skupinovou evoluční strategii, pro kterou je typická především:

1. genetická segregace Židů od populací, ve kterých Židé žijí (tato segregace je převážně důsledkem opatření ze židovské strany),
2. kompetice o zdroje a reprodukční úspěch mezi Židy a Nežidy,
3. vysoká hladina altruismu a kooperace mezi Židy,
4. eugenické úsilí vedoucí k produkci znaků, jako jsou vysoká in-

teligence, vysoké rodičovské investice (K-strategie), loajalita a závazek ke skupině.

Judaismus je v zásadě strategie, která se stará o prosperitu svých členů, a to často na úkor nečlenů, tj. Nežidů. Na tom není nic výjimečného, i Nežidé jsou v zásadě sobečtí a etnocentričtí. Výjimečné je to, jak dlouho je judaismus úspěšný. V historii se vyskytly jiné skupinové strategie (např. starověká Sparta, Huterité), ale žádná z nich takový úspěch nezaznamenala. Při analýze je nutno přijmout jako fakt, že evoluční teorie není tzv. *feel good theory*, ale to ještě neznamená, že není pravdivá a že nám nemůže pomoci lépe porozumět světu.¹

Zdá se, že naléhavě potřebujeme teorii, která by objasnila vznik etnických konfliktů. Podle mého názoru je MacDonaldova teorie v tomto směru velmi nadějným pokusem. Je pravděpodobné, že některé věci uvedené v této kapitole budou zpochybněny, to však neznamená, že MacDonald nenaznačil správný, a zatím většinou opomíjený směr bádání.²

Měli bychom být schopni mluvit o Židech a jejich židovství, jejich dobrých a špatných stránkách, stejně jako o každé jiné identifikovatelné skupině, aniž bychom byli nazýváni antisemity. Otevřenost a upřímnost neživí antisemitismus, tajnůstkářství ale ano.

MacDonald byl po vydání svých knih vystaven silné kritice, ovšem většinou nezaložené na vědeckých argumentech, ale opět jako v případě vědců píšících o politicky citlivých tématech na útocích ad hominem, a byla snaha (převážně ze stran židovských organizací), aby byl vyloučen z univerzity a jiných vědeckých institucí.

To, že byla kritika převážně emocionální, ještě neznamená, že není co kritizovat. MacDonald je podle vlastního vyjádření bývalý katolík, což mohlo jeho přístup k analýze judaismu ovlivnit (ať vě-

¹ Způsoby jednání (a další charakteristiky) analyzované v této kapitole pochopitelně neplatí pro všechny Židy, někdy dokonce ani pro jejich většinu, ale patrně je nacházíme u Židů častěji než Nežidů, event. u členů jiných identifikovaných skupin.

² V této kapitole je uvedena pouze část toho, k čemu MacDonald došel. Nevyhnuil jsem se jistému zjednodušení, nicméně doufám, že se mi hlavní body teorie podařilo srozumitelně popsat. Zájemce o problematiku nezbyvá, než odkázat na původní práce, jejichž korpus je tvořen trilogií: *A People That Shall Dwell Alone, Separation and Its Discontents* a *The Culture of Critique*.

domě či podvědomě). To, do jaké míry je jeho přístup nezaujatý, jsem se pokusil zhodnotit v části *Kritika teorii*.

Evoluční skupinové strategie

Hlavní směr darwinismu popisoval přirozenou selekci na úrovni jedince nebo genu. Z této perspektivy není skupina ničím více než uskupením jedinců, z nichž se každý stará sám o sebe. Z teoretických východisek skupinového výběru jsou ale lidské společnosti chápány jako ekosystémy, v nichž jsou lidské skupiny (např. Židé, katolíci, Afroameričané) analogické živočišným druhům žijícím ve vzájemných kompetičních nebo recipročních vztazích. Stratifikované lidské společnosti nabízejí možnost komplexních intrasociálních ekologických strategií (Wilson a Sober, 1994; Sober a Wilson, 1998). Skupinové strategie se liší např. v míře altruismu – tj. tím, do jaké míry jsou členové té které skupiny ochotni podporovat své „souvěrce“. Mezi skupinami probíhá přírodní výběr. Členství ve skupině může zvýšit nebo snížit reprodukční úspěšnost jejich členů – a tím i životnost samotné ideologie skupiny. Jedinci ve skupinách, které jsou nejúspěšnější – tj. získají z prostředí nejvíce zdrojů, budou pravděpodobně reprodukčně úspěšnější než jedinci ve skupinách, které v konkurenčním prostředí obstály hůře.

Dá se říci, že být členem skupiny je z evolučního hlediska obvykle výhodnější, než nebyť. Kohezivní skupiny zvítězí nad individuálními strategiemi – a to jak v obchodní oblasti, tak např. v intelektuálních a politických hnutích.³

Židům se podařilo vytvořit judaismus jako vysoce efektivní skupinovou strategii, která je založena především na těchto mechanismech (MacDonald, 1994, s. 14):

- kulturní a genetická separace; sociální kontrola posilující skupinovou identitu a zabraňující genetickému admixture z okolních skupin pomocí např. náboženských praktik a pověr,

³ Je zřejmé, že skupin, které spolu nějak soupeří, je veliké množství a jedinec může být členem i několika (i vzájemně antagonistických) skupin. V ČR by byla zajímavá analýza skupin, které tvoří lidé, jež se nějakým způsobem v minulosti politicky zdiskreditovali (např. agenti StB, členové KSČ apod.). Je nepochybné, že se tyto lidé často vzájemně podporují. Analýza jejich působení v akademickém světě je předmětem připravované knihy *Řekls ďáblovi (proč) ne?*

jazyka, manýrismu, zevnějšku, zvyků, povolání a odděleného bydlení;

- altruismus jak uvnitř komunity, tak ve vztahu k jiným židovským komunitám (posílen příbuzenskými vztahy a genetickou podobností – i když jsou různé židovské komunity vzdáleny od sebe v prostoru, jsou si geneticky podobné);
- silná skupinová kontrola nad chováním jedince, které by poškozovalo skupinu jako celek – např. spolupráce s členy jiných skupin; aby skupina mohla přežít, je nutné, aby eliminovala tzv. *free-riders* (černé pasažéry) – tj. jedince, kteří těží z výhod a altruismu ostatních členů, aniž by opláceli stejným.

Skupinové strategie jsou experimenty s živými. Některé experimenty jsou úspěšné, jiné ne, a proto zaniknou.

Judaismus trvá jako skupinová strategie (s několika změnami) nejméně od babylonského zajetí (587 př. n. l.). Vzhledem k tomu, že již existuje přes 2500 let a je rozšířen po celém civilizovaném světě, setkáme se s mnoha odchylkami od jednotné tradice, ale přesto můžeme říci, že rozptýlené židovské komunity tvoří uniformní sociální entitu.⁴

Evoluční aspekty Starého zákona

Reyholds a Tanner (1983) analyzovali různá náboženství a dospěli k tomu, že existuje vztah mezi demografickými a environmentálními faktory (např. výskyt nemocí, dostupnost potravin) a náboženskými příkazy (např. požadovaná míra natality). Tyto příkazy jsou samozřejmě do jisté míry dynamické a plastické (např. pokud se víra rozšíří i do jiných oblastí). Náboženská doporučení jsou podle autorů „návody k rodičovským investicím“. Na prostá většina náboženství se dá chápat jako různé skupinové strategie, jejichž posledním smyslem je zvyšovat fitness svých členů.

Judaismus je náboženství „tohoto světa“ s velmi malým zájmem o posmrtný život. Ve *Starém zákoně* a v jiných knihách židovského náboženského kánonu je velká pozornost věnována reprodukčnímu úspěchu, kontrole zdrojů, endogamii a rasové čistotě. Náboženské spisy pro mnoho Židů sloužily a stále slouží jako referenční body pro „cestu životem“. Tato kodifikovaná pravidla

⁴ Podrobnější diskuse o skupinových strategiích je uvedena v *Apendixu*.

významně přispěla k úspěchu judaismu jako skupinové evoluční strategie.⁵

Bedlivě dodržujte každý příkaz, který ti dnes přikazuji, abyste zůstali naživu, rozmnožili se a obsadili zem, kterou přísězně přislíbil Hospodin vašim otcům.

(Dt, 8, 1)

1. Reprodukční úspěch

Důraz je kladen na povinnost manželství a růst rodiny – být plodný a množit se. Být starou pannou nebo starým mládencem není pouze ostuda, ale i hřích proti vůli Boha, který nařídil každému Židovi se oženit a mít děti:

Jistotně ti požehnám a tvé potomstvo jistotně rozmnožím jako nebeské hvězdy a jako písek v moři.

(Gn, 22, 17)

Vypedl ho ven a pravil: „Pohleď na nebe a sečti hvězdy, dokážeš-li je spočítat.“ A dodal: „Tak tomu bude s tvým potomstvem.

(Gn, 15, 5–6)

Talmudské regulace sexuálního chování maximalizují pravděpodobnost početí – pohlavní styk je zakázán během menstruace a jeden týden po menstruaci, takže se posune na fertile období, ve kterém bude mít muž i zásobu spermatu (Reynolds a Tanner, 1995, s. 61). Na mnoha místech se objevuje zákaz plýtvání spermatem.

Polygamie je primitivní druh manželství u Izraelitů (Abraham, Izák, Jákob) – např. Jákob počne 12 synů se 4 ženami. Staří patriarchové byli limitováni nomádkým způsobem života. Nástup zemědělství umožnil elitním Židům zvýšit svoji reprodukční úspěšnost – Gedeon měl 70 synů, Abdon 40 synů.

Důležitou roli hrálo i zjišťování nevěry. V *Numeri* (5, 11–31) je popsána zkouška, kterou musí projít žena, která je podezřelá

⁵ Je nade vše pochybnost, že mnohé z uvedeného nalezneme i v jiných náboženských (event. politických) systémech. Důležitá je proporce. Bylo by zajímavé pokusit se srovnat jednotlivé náboženské systémy z hlediska evolučně skupinových strategií. Například kvantifikovat počet výroků týkající se reprodukce, vztahu k bohatství, k jinověrství, míru idealismu apod.

z nevěry. Zkouška spočívá v tom, že musí vypít „hořkou vodu“, po které potratí, je-li těhotná. V každém případě se tím zaručí, že se ženě nenarodí dítě jiného muže.

2. Kontrola zdrojů

Talmud obsahuje detailní popisy obchodních transakcí. Židovské vzdělání kombinovalo praktickou ekonomiku a právnictví s náboženskou tematikou (např. Johnson, 1995).

3. Pokrevnost, endogamie a rasová čistota

Židovským Bohem není ve skutečnosti nic více ani nic méně než Ezdrášovo „svaté semě“ – genetický materiál horní třídy Izraelitů, kteří byli v babylonském exilu. (Do babylonského zajetí se odebrala převážně aristokracie a kněží.) Povinností je uchovat tento genetický materiál čistý:

Berou sobě i svým synům za ženy jejich dcery. Tak se mísí svaté sítě s národy zemí.

(Ez, 9, 2)

Exogamie je hřích proti Bohu, a proto je kladen silný důraz na endogamii. Abraham si vezme svoji poloviční sestru (Gn, 20,12) a jeho bratr Náchor si vezme svou neteř (Gn, 11,29). Ezau, starší syn Izáka, urazí své rodiče tím, že si vezme za ženy dvě Chetejky (Gn, 26,35). Později, když si uvědomí, že jsou jeho rodiče rozezlení, vstoupí do pokrevního manželství s Machalátou jako dodatečnou ženou (Gn, 28,9).

Uctívání jiných bohů je analogií pohlavního styku s cizinci. Na mnoha místech je uvedeno, že je lepší spáchat genocidu, než dovolit sňatky s podrobenými národy v místě osídlení:

Vyluhíš je jako klaté, neuzavřeš s nimi smlouvu a nesmiluješ se nad nimi, nespřizníš se s nimi, svou dceru neprovádáš za syna někoho z nich ani jeho dceru nevezmeš pro svého syna. To by odvrátilo tvého syna ode mne, takže by sloužil jiným bohům.

(Dt, 7, 3–4)

Sexuální styky s ženami okolních národů jsou nahlíženy jako hlavní zdroj zla v izraelské společnosti. Mojžíš např. nařídí popra-

vu izraelských mužů, kteří se stýkali s moábskými ženami (Nu, 25, 1–13).

Pokud již někdy dojde k početí dětí v manželstvích s Nežidy, event. s otrokyněmi, mají takovéto děti nižší status než děti dvou Izraelců. Johnson (1995, s. 75) uvádí, že vznik Samaritánů jako oddělené sekty byl výsledkem nechuti k exogamii. Když bylo severní království dobyt Asyřany a židovská elita byla odvléčena, uzavíral zbytek populace sňatky s novými dobyteli. Od té doby nebyli Samaritáni uznáváni Židy jako část vyvoleného národa (např. nebyla přijata jejich nabídka pomoci při přestavbě chrámu).

4. Monoteismus jako ideologie separatismu

Izraelský monoteismus byl ideologií separace. Národy obklopující Izraelity byly polyteistické. Jedinost Boha koresponduje s jedíností národa. Na mnoha místech se setkáme s glorifikací separace:

Jsi přece svatý lid Hospodina, svého Boha; tebe si Hospodin, tvůj Bůh, vyvolil ze všech lidských pokolení, která jsou na tvé zemi, abys byl jeho lidem, zvláštním vlastnictvím.

(Dt, 7, 6)

Izraelské náboženství je charakteristické nedostatkem zájmu o kosmologii a antropogonii. Historie lidstva slouží jako pozadí pro důležitější historii Izraele. Židovský Bůh je žárlivý nejenom na jiné bohy, ale varuje i před zvyky jiných národů a exogamií (Ex, 34, 12–16). Důležitými znaky separace jsou obřizka a sabat.

Johnson (1995, s. 47) uvádí, že den klidu, který je jedním z velkých židovských příspěvků k pohodlí a radosti lidstva, měl ve skutečnosti odlišit Židy od ostatních:

Dal jsem jim navíc také své dny odpočinku, aby byly znamením mezi mnou a jimi, aby věděli, že já Hospodin je posvěcuji.

(Ez, 20, 12)

Do Hospodinova shromáždění nevstoupí míšenec; ani jeho desáté pokolení nevstoupí do Hospodinova shromáždění.

(Dt, 23, 2)

5. Nezničitelnost Boha jako důležitá podmínka diaspory

Když Izraelité dobyli cizí území, pobili původní populaci a zničili reprezentace jejich bohů. Nepřátelé Izraele nikdy nemohli zničit izraelského Boha, protože jeho zobrazování je zakázáno. Autoři *Deuteronomia* anticipovali, že Izraelci budou pronásledováni, ale že toto pronásledování nikdy nezničí jejich Boha (např. Dt, 30, 3).

6. Zlo jako důsledek zbloudění

Vše zlé, co postihne Izrael, není důsledkem toho, že by izraelský Bůh byl přemožen bohy jiných národů, ale toho, že ho Izraelci sami odvrhli. Uctívání jiných bohů a opomenutí náboženské poslušnosti povede ke snížení reprodukčního úspěchu a posléze k záhubě:

I zbude vám maličko, ač vás bylo mnoho jako nebeských hvězd, protože jsi neposlouchal Hospodina, svého Boha... Budete vyvrženi ze země, kterou přicházíte obsadit.

(Dt, 28, 62–63)

Ideologie je nefalzifikovatelná – vysvětlí jak úspěch, tak i neúspěch tak, aby byla posílena skupinová loajalita. Z poslední doby je možné uvést rozhovor s pražským rabínem K. Sidonem Šoa *je triumfem Boha* (Đurková a Wienk, 2002), ve kterém Sidon uvádí, že holocaust se dá chápat jako důkaz boží existence. Tento přístup kontrastuje např. s Voltairovým, který považoval zemětřesení v Lisabonu, při kterém zahynulo několik desítek tisíc lidí, za důkaz toho, že Bůh neexistuje (Durant, 1938, s. 194–195). Sidonův přístup je ovšem charakteristický pro náboženské systémy obecně.⁶ Všechny nepřekonatelné potíže mají odpovědět na otázku, co by pro ně bylo důkazem, že Bůh není. Říci, že víra nepotřebuje důkazu, je nedostačující, vzhledem k tomu, že titíž lidé jistě jevy předkládají jako důkazy ve prospěch boží existence.

⁶ Jedná se o pokus ospravedlnit Boha proti yýtce, že Bůh chce ve světě zlo, event. je proti němu bezmocný, tzv. *teodicea*.

7. Idea nadvlády

Judaismus je náboženství tohoto světa. Za poslušnost slibuje bohatství a reprodukční úspěch. Vztah k okolním národům je čas- to poznamenán touhou po dominanci:

Toto praví Hospodin: „Co vytěžil Egypt a co získala země Kúš, přejde k tobě a bude tvoje; i Sebjaci, muži obrovití, půjdou za tebou, přijdou v řetězech, budou se ti klanět a předkládat ti pros- by...“

(Iz, 45, 14)

Hartung (1995) upozorňuje na skupinovou fantazii týkající se nadvlády Izraele nad ostatními národy (ostatní národy uznají, že Izrael je silnější, má silnějšího Boha a podřídí se mu). Toto téma prochází celým *Starým zákonem*, nejvýstižněji asi v *Žalmech* (2, 8–9)⁷:

„Požádej, a národy ti předám do dědictví, v trvalé vlastnictví i dálavy země. Rozdrtíš je železnou holí, rozbiješ je jak nádobu z hlíny.“

Max Weber (1998/1925, s. 222) má v této souvislosti zajímavý postřeh, kdy k sobě přirovnává Židy a hinduistické kasty – pro obě dvě skupiny bylo jediným prostředkem vykoupení plnit zvláštní náboženská příkázání národa páriů. Rozdíl byl v tom, že hinduis- ta očekává, že plněním těchto příkazů si zajistí lepší zrození, Žid naproti tomu očekává, že jeho potomci budou účastni na mesiášo- vě říši, která povznese celé společenství z postavení páriů do po- stavení pánů světa. Žid očekává svou osobní spásu v podobě pře- vratu platného sociálního řádu ve prospěch svého národa.

⁷ Další příklady skupinové fantazie o vyvolenosti a nadvládě nad ostatními národy (Hartung, 1995) např.: *Genesis* 18:18, 26:4, 28:14, *Exodus* 23:31, 34:24, *Deuteronomium* 7:14–24, 10:15, 14:2, 15:6, 28:1, 28:10–13, 32:43, 33:17, *Jozue* 1:3–4, 23:4–5, *Druhá Sa- muelova* 8:2–14, 10:19, 12:30–31, 22:44–46, *První Královská* 4:24, 10:14–15 *Druhá Krá- lovská* 3:4, *První Paralipomenon* 17:21, *Žalmy* 2:8–9, 61:6, 105:44–45, 110:5–6, 111:6, *Iza- jáš* 11:11–15, 14:1–2, 17:13–14, 19:17, 34:1–8, 40:15–17, 41:8–11, 45:14, 45:22–25, 49:1–7, 55:5, 60:1–16, 61:5–8, 66:12, *Jeremjáš* 30:11, 33:9, 46:28, *Ezechiel* 28:24–26, 36:6–11, 39:17–22, *Daniel* 2:44, *Abdijáš* 1:15–17, *Micheáš* 4:12–13, 5:7–8, *Sofonjáš* 2:12–14, 3:19–20, *Ageus* 2:6–7, *Zacharjáš* 8:22–23, 12:6, 12:9, 14:12, 14:16–19, *Malachiáš* 1:4–5.

Genetická segregace

Sachs a Bat-Miriam (1957) uvádějí, že Židé z devíti zemí střed- ní Evropy, východní Afriky a Středního východu mají velmi po- podobné papilární linie, což je fenotyp, který je pod silným genetic- kým vlivem. Zároveň jsou v papilárních vzorech výrazně odlišeni od Nežidů v těchto zemích a v Severní Americe. Židé žijící v Evropě a Severní Americe vykazují jasné znaky svého genetického pů- vodu (Střední východ), a to přesto, že byli po staletí rozptýleni v různých částech světa.

Kobyliansky a Livshits (1985) např. zjistili, že Židé žijící v bý- valém SSSR jsou geneticky 6krát vzdálenější Rusům než Rusové Němcům. Livshits a kolektiv (1991) uvádějí, že mezi různými sku- pinami Židů (z Evropy, Středního východu a severní Afriky) jsou menší genetické distance než mezi jednotlivou židovskou skupi- nou a majoritní společností, ve které žije. Reynold a Tenner (1995, s. 172) uvádějí, že askenázští Židé z Jižní Afriky se geneticky vý- znamně nelišili od jiných askenázských skupin žijících jinde. Rid- ley (2001, s. 167–168) uvádí, že si Židé zachovali svoji genetickou homogenitu, následkem čehož jsou (zvláště Aškenázové) zvláště oblíbeni pro genetické výzkumy. Dokonce existuje *Výbor pro pre- venci genetických chorob Židů* (typická je např. Tayova-Sachsova choroba).⁸

Jednotlivé skupiny Židů žijící v Izraeli se mezi sebou poněkud liší. Např. sefardští a kurdští Židé se málo, ale statisticky význam- ně liší od askenázských Židů. Zajímavé je, že tyto skupiny jsou ge- neticky podobnější Kurdům, Turkům a Arménům než svým arab- ským sousedům (Nebel et al., 2001).

Můžeme konstatovat, že přestože došlo k:

- genetické admixture s většinovou společností,
- genetickému driftu (změny v genové frekvenci v malé populaci vzhledem k náhodným fluktuacím),
- přirozené selekci ke genovým frekvencím lokální populace (se- lekce daná podmínkami prostředí),

všechny židovské populace se významně liší od lokálních popula- cí a zároveň si jsou signifikantně podobné. S výjimkou nežidov- ských populací ze Středního východu si jsou všechny židovské po-

⁸ *Roš chodeš* (2001/12) uveřejnil výzvu, jejímž účelem je zjišťování genotypového pozadí českých Židů z důvodů prevence genetických chorob.

pulace vzájemně geneticky blíže než k jakékoli jiné nežidovské skupině (Kobyliansky a kol., 1982).⁹

Kulturní separatismus

Arendtová (1996, s. 15) uvádí, že židovští apologetici mají tendenci přesvědčovat ostatní, že židovské vydělení bylo výhradně důsledkem nepřátelství nežidovských národů a nedostatku osvěty. Tato teze je však neudržitelná.

Mnoho z 613 náboženských předpisů a příkázání (tzv. micvot) omezuje sociální kontakt mezi Židy a Nežidy:

Zákaz oslav s Nežidy, používání vína nebo oleje, kterého se dotkli Nežidé. Domy Nežidů a vše, co k nim patřilo, bylo pokládáno za nečisté a žádný nábožensky svědomitý Žid by nejedl s Nežidem. Důležitou roli hrála i jazyková separace. Hebrejščina byla prominentním znakem židovské odlišnosti – rabíni ji zakazovali učit se Nežidům.

„Zdi separace“ se svým začátkem ve starověku zůstaly neporušeny až do 19. století. Smíšený sňatek se téměř rovnal odpadlictví. Nebylo neobvyklé, že rodiče sedm dní truchlili a vlastně považovali takové dítě za fyzicky mrtvé. Například Cohen (2000, s. 67) uvádí, že:

- v celé střední Evropě se jen malý počet Židů vzdával před rokem 1900 svého náboženství (např. v Praze ne více než deset ročně během 70., 80. a 90. let 19. století),
- nápadně málo Židů v Praze do přelomu století uzavíralo manželství s jinověrci; např. v roce 1881 měla Praha 0,5 smíšených manželství na 100 homogenních židovských manželství, ve srovnání s 11,8 ve Vídni.¹⁰

Velmi zajímavé byly židovské migrační a urbanizační strategie, které mnohdy přetrvávají dodnes:

Hyman (1991) popisuje chování alsaských Židů v 19. století:

⁹ Ale i kdyby se ukázalo, že si geneticky již v současnosti podobní nejsou, neznamenalo by to konec „etnické“ skupinové strategie za předpokladu, že by si mysleli, že jsou.

¹⁰ Možný (1999, s. 114) uvádí, že náboženská heterogamie byla v Evropě dlouho pronásledována, a doporučuje novelu I. Olbrachta *O smutných očích Hany Karužičkové* jako sociologickou studii nábožensky motivovaného ostrakismu.

- Do měst migrovali ve skupinách (rodinách), což jim dávalo výhodu nad Nežidy, kteří spíše migrovali sami.
- Přestože mnoho vesnic nemělo autorizované židovské základní školy, rodiče odmítali své děti posílat do místních škol, které byly křesťanské.

Rozenblitz (1991) popisuje život Židů ve Vídni na přelomu 19. a 20. století:

- Bydleli dobrovolně ve zvláštních čtvrtích, a to bez ohledu na svůj socioekonomický status, což jim umožnilo vyhnout se tzv. *strukturální asimilaci* (tj. vytváření blízkých vazeb s Nežidy). Bohatí Židé střední třídy bydleli společně s chudými Židy v jedné oblasti (ale to neznamená, že v jedné ulici).
- Vyhýbali se životu v blízkosti lidí, kteří migrovali ze stejné oblasti jako oni. Židé z Čech a Moravy se vyhýbali Čechům a žili spíše vedle Maďarů nebo Poláků.
- Chodili do stejných škol a tím podporovali skupinovou identitu.

Rozenblitz uvádí, že k této kulturní segregaci jistě napomohl i vídeňský antisemitismus, ale významnou roli hrála též jejich vlastní potřeba vytvořit „izolovaný židovský život“. Klaff (1991) píše, že v současných USA žijí Židé více segregováni než kterákoli jiná skupina evropských imigrantů a obecné pravidlo, že čím vyšší je ekonomický status členů etnické skupiny, tím menší je jejich segregace, u Židů neplatí.

Judaismus jako nacionálně-etnické náboženství

Někteří židovští historikové (a popularizátoři judaismu) se snaží dokázat, že judaismus byl univerzálním náboženstvím (nejméně od biblických dob) a že počet proselytů byl nízký kvůli vládním akcím a nepřátelství ostatních náboženství. Například Kuras (1999, s. 166) píše:

Často se Židům vyčítá výlučnost, uzavřenost, neochota mezi sebe přijímat druhé. Málokdo ví, že za to nemohou Židé, nýbrž první křesťanský císař Konstantin. Ten totiž v roce 339 vydal zákon, podle něhož se každému, kdo napomáhá křesťanovi přestoupit na židovství, zabavuje všechen majetek.¹¹

¹¹ Kuras se dopustil drobné nepřesnosti. Konstantin zemřel v roce 337, zákon vydal roku 328.

Není to však tak docela pravda (MacDonald, 1994, s. 71):

- Náзор, že se judaismu nepodařilo získat konvertity z důvodu sankcí dominantních náboženství/vlád (např. římského impéria), je nesprávný vzhledem k tomu, že tento tlak nezastavil křesťany ani manichejce od aktivního vyhledávání a získávání konvertitů.
- Neznáme jméno jediného židovského misionáře, nezachoval se nám jediný židovský misionářský text.

Nezájem Židů o získávání konvertitů trval po celé dějiny. Např. Johnson (2000, s. 248) uvádí, že Židé, na rozdíl od jiných skupin, neprojevovali při osidlování Ameriky žádnou snahu obracet jiné na svou víru, a to i přesto, že jim v tom nikdo nebránil a těšili se stejným právům jako všichni ostatní. Pražský rabín Sidon uvedl (Đurková a Wienk, 2002):

Židé jsou zoláštní tím, že nechodí po světě a „neotravují“ všechny ostatní.

Myšlenka, že se židovský separatismus zrodil z morálních či dokonce altruistických pohnutek, se často objevuje ve spojení jako „šli příkladem, byli světem pro ostatní“. Je velice obtížné tuto tezi přijmout. Ideologie judaismu velice často vedla k napětí a dokonce k násilí mezi Židy a Nežidy. Antisemitismus se vysvětluje na základě náboženských neshod, ale ve skutečnosti je jeho hnací silou převážně ekonomická kompetice.¹²

Pokud by byl judaismus zásadně altruistický, bylo by možné očekávat, že se Židé budou angažovat v pomoci Nežidům – to je však teze, pro kterou neexistuje absolutně žádný důkaz (MacDonald, 1994, s. 64). Při absenci genetické asimilace je racionální se domnívat, že židovský smysl pro mravní a náboženský idealismus je ve skutečnosti maska pro skupinovou evoluční strategii, která je zaměřená na dosahování cílů příbuzenské skupiny, jež si zachovává svoji genetickou integritu v diaspoře.

Prezentace judaismu jako prostupné skupiny, jejímž členem je možné se stát, má důležitý význam pro percepci judaismu Nežidy.

¹² Nikdo ovšem netvrdí, že byl antisemitismus zaslouženou nebo ospravedlnitelnou reakcí na existenci judaismu. Takové tvrzení by mělo morální konotaci, a ta je v tomto případě neadekvátní. Můžeme však tvrdit, že antisemitismus je na základě teoretického rámce popsaného v této části pochopitelný.

Je v zájmu skupiny, aby vzbudila zdání prostupnosti/otevřenosti, i když skutečná prostupnost je minimální nebo neexistuje. Z výzkumů sociální identity (Hogg a Abrams, 1987) je známo, že pokud nečlenové skupiny považují skupinu za prostupnou, vede to k redukci nepřátelství a k redukci percepce konfliktu zájmů.

Základní kritika řeckých a římských autorů se soustředovala na židovský separatismus, xenofobii a misantropii. Židovští intelektuálové se snažili judaismus prezentovat jako univerzální náboženství. *Aristeasův dopis*, který byl napsán Židem, jenž se vydával za Nežida, prezentuje judaismus ne jako exkluzivní nebo uzavřené pokrevní společenství, ale jako dar celému lidstvu, neboť boží prozřetelnost je univerzální (Segal, 1988). Charakteristické je, že tento spis nevybízí k proselytismu, ale spíše k odděleným židovským a nežidovským náboženským obřadům.

Častý je názor, že se judaismus a křesťanství liší nejenom v rituálech a náboženských praktikách, ale i ve svém základu. Tato esenciální jinakost byla chápána jako výsledek rasové rozdílnosti tak, že Židé jsou potomci Abrahama, Izáka a Jákoba, kdežto Nežidé jsou potomci Ezaua (Katz, 1961).

Soukupová (2000, s. 58) uvádí, že od počátku 90. let 19. století čeští Židé za hlavní znaky národa označili vědomí společného původu společných dějin, tzv. *kmenové vědomí*. V článku v časopise *Čas* z roku 1894 se mj. píše:

Avšak co je kmenové vědomí šlechty proti kmenovému vědomí židovskému! ... je mezi národy kmen, který již o tisíc let dříve nepojal do sebe téměř žádných cizích živilů... Kdo se jmenuje Kohn nebo Katz, ten může přísahat před každým soudem erbovním, že pochází přímo od Aarona, bratra Mojžíšova.

Zásadní důraz byl v judaismu kladen na rasovou čistotu. Z pozice ortodoxních Židů je zbytek židovské populace kontaminován jedinci, kteří se z rasových důvodů nehodí ke sňatku. Z tohoto hlediska by bylo nelogické, kdyby Židé vyvíjeli úsilí získat proselyty. V polovině 20. století se v USA zjišťovalo, jaký je postoj laiků, konzervativních a reformních rabínů k misionářské činnosti (Teitelbaum, 1965):

Postoj k misionářské činnosti u různých skupin Židů

Vztah	pozitivní	negativní	indiferentní nebo nejistý
Laici	6 %	78 %	17 %
Reformní rabíni	30 %	36 %	35 %
Konzervativní rabíni	10 %	63 %	27 %

Přestože více reformních než ortodoxních rabínů vyjádřilo pozitivní vztah k misionářské činnosti mezi Nežidy, neexistovala žádná přímá misionářská snaha ani u nich.

Podle Cohena (1986, s. 228) je židovská komunita jedinou etnickou nebo náboženskou skupinou ve Spojených státech, která se pokouší omezit smíšené sňatky a ztížit konverzi. Woocher (1986) uvádí, že pro 72 % židovských aktivistů, reprezentujících široké spektrum židovské identifikace, je smíšené manželství velice vážný problém, pro dalších 21 % je to středně vážný problém.

Jiní autoři (např. Teitelbaum, 1965, s. 222) poukazují na to, že konvertité a jedinci ze smíšených manželství nejsou židovskou komunitou přijímáni jako rovnoprávní Židé (tzv. „tiché odmítnutí“). Webber (1997) uvádí, že ačkoli podle židovského zákonodárství neexistuje „částečný Žid“, mohou ti, kteří jsou Židé pouze po matce, tj. mají nežidovského otce, v praxi pocítit v tradičním ortodoxním prostředí *značně sociální znevýhodnění*.

U nás Novák (2000) uvádí, že:

- Současná generace, jejíž původ není dle halachického učení zcela košer, se v periodiku Roš Chodeš dozví, že se může realizovat ve Společnosti přátel Izraele, ale jinak, pravda, židovské náboženské společenství děkuje, leč nemá o ně zájem.
- ... v synagoze si připadají jen jako trpění hosté.

Novák píše, že smutné na celé věci je, že etnický pouze částečný Židé nejsou židovskou náboženskou obcí přijímáni jako rovnocenní členové, přestože jejich *rodinná anamnéza je po čertech židovská* (tj. mají zkušenost holocaustu a jiných perzekucí).

Pražský rabín Sidon *úplným Čechům*, kteří si judaismus vybrali jako náboženství, radí, aby raději sloužili svému Bohu. Totéž dopo-

ručuje lidem, kteří sice Židy jsou, ale ne podle halachy (Đurková a Wienk, 2002).¹³

Much a Pfeifer (2000, s. 70) uvádějí, že uchazeč o konverzi narází u ortodoxních rabínů na *neskrývanou nedůvěru a odmítání* a ten, kdo v průběhu konverze např. otevřeně přizná, že nebude chtít přísně dodržovat všech 613 micvot, ztratí veškeré šance. Takovouto konverzi absolvuje podle jejich slov *pár šťastlivců*.

Počet Nežidů, kteří přestoupili k judaismu, byl vždy malý. Vedle toho, že proces konverze byl vysoce nepříjemný a ponižující (včetně obřízky), je z existence zvláštních zákonů (tzv. halacha) pro proselyty zřejmé, že nebyli bráni jako plnoprávní Židé (MacDonald, 1994, s. 68–69):

- Pokud se komunita musela rozhodnout, komu pomůže, bylo pořadí následující: kněz, Levita, Izraelita, mamzer (tj. osoba pocházející z nezákonného svazku), natin (jedinec z jiné etnické skupiny, který žil jako sluha mezi Izraelity), proselyta, osvobozený otrok.¹⁴
- Omezení svědectví v právních záležitostech a sociální praxi. Přestože teoreticky mohl konvertita zastávat kterýkoli úřad v komunitě, není žádný záznam o tom, že by ho někdo někdy zastával.
- Trvalo několik generací, než se mohli potomci konvertity nadít plnoprávného členství. Izraelitům bylo doporučováno nebrat si nikoho z nižší roviny rasové čistoty, než jsou sami. Konvertité tudíž neměli možnost uzavřít sňatek s někým z čisté linie.

¹³ Sám Sidon je Židem pouze po otci. To, že se stal rabínem, se dá patrně vysvětlit tím, že pražská židovská obec neměla po roce 1989 žádnou lepší alternativu. Je pravděpodobné, že je jedná o velmi ojedinělý příklad.

I někteří další členové pražské židovské obce nejsou etničtí Židé. To, že se jim podařilo získat v obci důležitá místa, je pravděpodobně způsobeno tím, že etnických Židů je v ČR málo (odhady se pohybují mezi 4–7 tisíci). V této souvislosti je důležité se zamyslet nad otázkou, proč někteří lidé k judaismu konvertují. Jedním z vysvětlení by mohlo být, že členství ve skupině, která má vliv, poskytuje výhody. To se samozřejmě netýká pouze judaismu, ale i jiných skupin. Náboženství je ale specifické tím, že víra, která se navenek prezentuje nezištně, může být maskou pro dosažení vlastních zájmů. Tuto hypotézu (tzv. *machiavelistickou teorii proselytismu*) by bylo možné testovat tím způsobem, že by se analyzovala situace (kariérní postup, příjem) toho kterého člověka před a po konverzi (příčemž jako nevědeckou zavrhneme teorii, že by zde hrál roli Bůh).

¹⁴ Viz též Johnson (1995, s. 154).

Židé měli ke konvertitům ambivalentní vztah. Například rabi Izák se vyjádřil:

Neštěstí za neštěstím přijde na toho, kdo přijímá konvertity.

Konvertité a ti, kteří si hrají s dětmi [tj. pedofilové] oddalují příchod mesiáše.

Kuras (1999, s. 10) cituje rabiho J. Löwa:

... konverze je sice blahodárná pro konvertitu, zato ale je dodatečným břemenem pro lid židovský...

I kdyby byly tyto výroky netypické a menšinové, poukazují na nepřátelství v některých sekcích židovské hierarchie a jistě mohly konvertity odrazovat. Na druhou stranu ale existuje řada výroků, které vyjadřují pozitivní vztah ke konvertitům.¹⁵

Konvertita, který žije mezi vámi, bude vám jako rodilý a budete ho milovat jako sami sebe.

(Lv, 19, 34)

Tyto výroky však možná reflektují existující negativní vztah k proselytům uvnitř židovské komunity. Jediný pokus o vědecký důkaz toho, že k judaismu přešlo velké množství konvertitů, uvádí Feldman (1993, s. 293), když poukazuje na rychlý růst populace v období 586 před n. l. do 70 n. l., kdy židovská populace stoupla z 150 000 na 8 000 000 za období 656 let. Ale tento údaj není přesvědčivý:

- odhady počtu obyvatel z té doby jsou značně vágní, je pravděpodobné, že číslo 8 000 000 je nadsazené,
- i kdyby tomu tak bylo, je populační růst v demograficko-populačních možnostech – 53,3násobný vzrůst za období 656 let by znamenal roční populační růst:

$$r = \ln(53,3)/656 = 0,00606\%$$

Tento údaj není pro lidské populace nijak vysoký. Například Johnson (1995, s. 343) uvádí, že populační růst Židů v Evropě v období 1880–1914 byl 2 % za rok.

¹⁵ Viz i Exodus 12:49, Deuteronomium 1:16, 10:18, Numeri 15:15, Izaijáš 14:1.

Je důležité si uvědomit, že ti, kteří k judaismu konvertovali, byli disproporčně inteligentní, event. majetní, čímž židovskou komunitu obohacovali. Je nepravděpodobné, že by k judaismu konvertovali chudí, event. že by byli přijati.¹⁶

Reformní judaismus jako odpověď na osvětlení

Židovské osvětlení v 19. století bylo nejtraumatičtější událostí v dějinách judaismu jako skupinové strategie. Křesťané židovskou emancipaci vítali jako konec anomální separace Židů a nabídli jim možnost, aby se stali součástí společnosti. Judaismus se stal dobrovolným vztahem, nebyla již autorita, která by zabránila sňatku s Nežidem nebo kompletní asimilaci. Před ideovými představiteli judaismu stála těžká volba. Do budoucnosti vedla velice úzká cesta mezi tradiční hermetickou separací, její neslučitelností s moderním světem a tendencí vyvolávat antisemitské reakce na jedné straně; na druhé straně bylo nebezpečí ztráty přirozených, tradičních pout, což by vedlo k úplné asimilaci s nežidovskou společností a ukončilo judaismus jako kohezivní etnickou strategii.

Jako reakce na tuto situaci vznikl reformní judaismus. Jeho hlavním úkolem bylo najít nový základ separatismu, což se mu dařilo v podobě občanského náboženství. Židé se integrovali do moderní západní společnosti, ale zároveň si udrželi znaky kohezivní skupiny. Existovala tzv. „intimní kultura“, která byla tvořena specificky židovskými organizacemi. Například v roce 1900 bylo v Německu 5000 židovských organizací (včetně mnoha charitativních), které tvořily sociální paralelu k nežidovské společnosti. Nejzřetelnějším znakem separace byla pokračující endogamie a malé procento odpadlictví, ne více než 6–7 osob z 10 000 ročně (MacDonald, 1994, s. 93–95).

¹⁶ V této souvislosti jsou zajímavé např. tyto talmudské výroky (Richter, 1942, s. 71 a 116):

- *Za dnů Mesiáše nebudou přijímáni žádní proselytové, stejně jako nebyli přijímáni za dnů Davida a Šalamouna krále. (Jebamoth, 24b)*
- *Majetek, který získáte po proselytovi, jesti možno rozdělit mezi Izraelity i na úkor pozůstalých sirotků a dědiců proselytových. (Kiddušin, 2b)*

Judaismus jako občanské náboženství v současném světě

Nejlepší definicí současného judaismu je „občanské náboženství“. Jeho ideologie se neopírá ani tak o náboženství jako spíše o to, že židovská kultura má nezastupitelnou úlohu a přispívá k formování a humanizaci světa. V roce 1972 v USA chápalo pouze 18 % amerických Židů židovství jako v první řadě náboženskou zkušenost, na druhé straně 61 % vidělo v judaismu etnickou nebo kulturní skupinu (Sachar, 1992, s. 699–700). Webber (1997) uvádí, že synagogy v Evropě jsou dnes budovány spíše jako komunitní centra než místa pro náboženské rozjímání.

Charakteristické bylo odmítnutí USA jako „tavicího kotlíku“, ve kterém se spolu mísí všechny národy a kultury světa. Do 80. let 20. století se Židé navštěvovali a ženili převážně mezi sebou, přestože jim nikdo nebránil v tom, aby se chovali jinak (Sachar, 1992, s. 863).¹⁷

Kompetice o zdroje a reprodukční úspěch mezi Židy a Nežidy

1. Židé jako prostředníci v tradičních společnostech

Židé byli často používáni jako vyjednávací skupina mezi vládnoucí třídou (zvláště cizí, nepřátelskou) a původní populací. Židům se více dařilo v autokratických společnostech než v společnostech s aristokracií. Baer uvádí (1961, I. díl, s. 33):

V republice, která byla spravována aristokratickými rodinami, nebylo místo pro židovské státníky. Na druhé straně monarcha nebo jiný autokrat, absolutistický vládce nad nepřátelským původním obyvatelstvem, lákal do svých služeb Židy – věčně cizince – na jejichž loajální služby se mohl spolehnout.

Například ve středověké Anglii byla židovská populace využívána králem, ale aristokracie, sedláci a klér ji neměli rádi. Vzrůstá moc aristokracie vedla k vyobcování Židů z Anglie v roce 1290.

Despotičtí vládci měli tendenci vytvářet si svoji státní správu

¹⁷ V posledních letech však významně přibýlo sňatků s nežidovskými partnery a též konverzí k judaismu (Kosmin et al. 1991). Možné důsledky těchto změn jsou probrány v části *Hrozí zánik diasporního judaismu?*

z jedinců, kteří neměli žádné příbuzenské vazby k lidem, kterým vládli. Například v helénistickém období Seleukovců a Ptolemaiovců používali vládci Židů v Kyrenaice, Egyptě, Sýrii a v západní Anatolii. Židé byli v této roli využíváni i při arabské nadvládě ve Španělsku (8.–11. století) nebo při mongolské okupaci Iráku v 13. století (MacDonald, 1994, s. 113).

Shahak (1994) uvádí, že ve staletích, která následovala po vrchole židovského vlivu na vlády ve Španělsku, Anglii, Francii a Itálii, umožňovali Židé v Prusku, Rakousku, Maďarsku, Polsku a západním Rusku útlak rolníků a poddaných ve prospěch šlechty a koruny. Mnoho Židů, zvláště ve východním Polsku, bylo přímými supervizory a utlačovateli poddaných rolníků. Abbink (2002) uvádí, že v koloniální Indii měli indiští Židé privilegované pozice jako vojáci, úředníci, učitelé a administrátoři.

Židé byli v těchto společnostech tolerováni, jen pokud z nich měli vládci zisk, pokud ne, byli vyobcováni. Po druhé světové válce použil Sovětský svaz Židy při zakládání vlád ve východní Evropě (Ginsberg 1993, s. 33).

Archetypem židovského dvořana, který pomáhá jiným Židům na úkor lokální populace, je Josef, který ve prospěch faraóna utlačoval původní egyptské obyvatelstvo:

Josef svého otce a bratry usadil a dal jim troje vlastnictví v zemi egyptské, v nejlepší její části, v zemi Ramesesu, podle faraónova rozkazu.

(Gn, 47, 11)

Josef tedy skoupil všechnu egyptskou půdu pro faraóna. Všichni Egypťané prodávali svá pole, neboť na ně doléhal hlad. Země se tak stala vlastnictvím faraónovým. A lid od jednoho konce egyptského pomezí až ke druhému uvedl pod správu měst.

(Gn, 47, 20-21)¹⁸

Johnson (1995, s. 35) uvádí, že:

Josef byl velkým ministrem-státníkem cizího vladaře; to bylo typické uplatnění mnoha Židů v průběhu příštích 3000 let. (...)

¹⁸ Termín *uvest pod správu měst* znamená „uvest do otroctví“.

Jako takový dobře věděl, jak sloužit moci a jak toho využít pro svůj národ.

Podle Johnsona (1995, s. 195) nebyl úhlavním nepřítelem Židů zpravidla samotný stát, ať už křesťanský nebo islámský. Naopak, často to byl nejlepší přítel. Židé byli neochvějně loajální vůči řádně stanovené moci. Vyplývalo to z jejich náboženství a svou roli hrály i čistě sobecké zájmy: byli menšinou hledající u vladaře ochranu.

2. Sefardští Židé na Iberském poloostrově

Ve středověkém Španělsku byli Židé dlouho pod ochranou krále, který potřeboval jejich služby (např. pro výběr daní) a který je chránil před antisemitskými segmenty španělské společnosti. Nakonec však společný tlak šlechty, kléru a lidových mas vedl k vyhnání Židů ze Španělska.

Z Židů, kteří přestoupili (obvykle nedobrovolně) na křesťanskou víru, se stávali *convertos* neboli noví křesťané. I o těchto Židech se však tvrdilo, že infiltrovali aristokracii a církev a pokoušejí se zničit španělskou společnost zevnitř (MacDonald, 1994, s. 118).

Byly zakládány cechy výhradně židovské a křesťanské, mezi nimiž vládl ostrý konkurenční boj, a to i přesto, že Židé byli již *convertos*. Schulin (1997) uvádí, že díky své píli a solidaritě menšinové skupiny se prosazovali v době, kdy ve městech převládala tendence všemožně omezovat uplatnění Židů. Ve městech zakládali konvertité strany a bojovali proti starému patriciátu a podkopávali jeho pozici.¹⁹

Na druhé straně antisemitismus byl minimální v Benátské republice, kam část sefardských Židů v 16. století emigrovala. Zde se totiž podařilo vládnoucí třídě určit přesná pravidla pro obchod, která zmírnila napětí mezi židovskou a křesťanskou konkurencí. Židovská komerční činnost byla spíše komplementární než kompetiční (MacDonald, 1994, s. 120).

3. Aškenázští Židé v raném moderním Polsku

V Polsku byli Židé podporováni aristokracií, která je využívala jako výběrčí daní, bankéře a lichváře. Vzhledem k rostoucímu počtu Židů v Polsku se Židé začali zabývat ekonomickými aktivitami

¹⁹ Johnson (1995, s. 223) uvádí, že jakmile byly cechy křesťanských bankéřů a řemeslníků dostatečně mocné, vymohly si zákaz činnosti Židů ve svých oborech, což vedlo k jejich stěhování dále na východ.

mi, které je přivedly do přímých konkurenčních střetů s polskou populací. Na konci 18. století byli křesťané téměř zcela vytlačeni jako řezníci, pekaři, krejčí, kožešníci a zlatníci a jejich velká část odešla pracovat do zemědělství. Židé též dominovali obchodu s alkoholem (kromě vína) jako výrobci, přepravci a prodejci. Židovská komunita prosperovala nejenom ekonomicky, ale i reprodukčně. Goldberg (1997) uvádí, že do druhé poloviny 17. století rostl počet Židů na území polsko-litevského státu v důsledku přistěhovalectví z jiných zemí. Později však byla hlavním důvodem vyšší porodnost v porovnání s křesťany.

Počet Židů na území polsko-litevského státu

Období	Počet obyvatel	Počet Židů	Podíl Židů
Konec 16. století	7,5 mil.	300 000	< 4 %
Pol. 17. století	10 mil.	500 000	< 5 %
r. 1791	10 mil.	1 mil.	10 %

Nežidovské cechy se snažily eliminovat židovskou konkurenci. Např. na konci 19. století zorganizovala haličská vláda ekonomický bojkot židovských obchodníků pod heslem *Kupuj od svých*, což vedlo k tomu, že židovská populace utrpěla ekonomické ztráty a mnoho Židů emigrovalo (Litman, 1984, s. 7).

Podle Kassowa (1991) židovští obchodníci často zlikvidovali nežidovské tím, že nabízeli levnější zboží. Jako reakce na tuto strategii následovaly politické bojkoty, což ve třicátých letech 20. století vedlo k úpadku židovského obchodu.²⁰

4. Kompetice v Evropě po židovském osvícenství

Židé byli vždy disproporčně zastoupeni v oblastech vyžadujících vysoké vzdělání (obchod, svobodná povolání, veřejné služby). Dále méně jich bylo v zemědělství a nekvalifikovaných povoláních

²⁰ Zajímavý je případ Opatova (Hundert, 1992): V roce 1538 byly v Opatově 4 židovské rodiny, 1618 již 40 židovských domácností (cca 12 % všech domácností ve městě), v roce 1727 700 křesťanů a 1400 Židů. Na konci 18. století ovládali Židé veškeré hospodářství města – např. ve městě nebyl žádný nežidovský řezník, pekař, krejčí, zlatník atd.

Obdobná situace byla i jinde – záznamy z roku 1845 dokládají, že v některých částech Maďarska (Baranya) byl obchod s vínem, kůží a tabákem zcela pod židovskou kontrolou (Paládi – Kovács, 1996, s. 117–118).

– a to již od středověku. Eppstein (1945/1986) popisuje situaci v Maďarsku před 2. světovou válkou takto:

V Maďarsku nebylo město, ve kterém by nebyla židovská čtvrť. A dokonce i ve vesnicích byl často židovský obchodník, hostinský, a pravděpodobně i doktor a veterinář byli Židé.

Uvolnění tradičních vazeb, které s sebou přineslo židovské osvícenství na začátku 19. století, vedlo k tomu, že se Židé začali ještě více angažovat v oblastech, které přinášela industrializace a moderní stát. Emancipace a její úspěchy vyvolaly antisemitské nepokoje v celé Evropě. Například Lindemann (1997) popisuje „vzestup židovstva“ během 19. století v Evropě jako nutnou podmínku k vytvoření moderních forem antisemitismu, které se začaly objevovat v druhé polovině století.

Německo

Bankovníctví

MacDonald (1994, s. 125) popisuje situaci takto: Židé kontrolovali v Německu v období 1819–1935 20 % obchodních aktivit, i když jich bylo v populaci méně než 1 %, a měli dominantní pozici v 9 ze 13 společností s kapitálem nad 100 milionů marek. V Prusku v roce 1911 tvořili Židé 44 % z 25 nejbohatších milionářů. V Berlíně v roce 1923 bylo 150 židovských a 11 nežidovských bank. Mnohé z židovských bank měly kompetiční výhodu plynoucí z podpory Rothschilda, který jim poskytoval kapitál za výhodnějších podmínek než nežidovským bankám. Tyto banky také těžily z mezinárodních obchodních vztahů, které nebyly zdaleka v takové míře dostupné nežidovským finančníkům.²¹

Zmarzlik (1997) uvádí, že v roce 1900 patřilo 80 % Židů k vyšší a střední buržoazii, dokonce i židovská spodina náležela stále ještě k části střední třídy.

Média, kultura a společnost

MacDonald (1994, s. 125) uvádí, že největší zastoupení měli Židé v kultuře a v médiích – divadle, umění, filmu a žurnalistice.

²¹ Johnson (1995, s. 277) uvádí, že nejdůležitějším faktorem, který vedl v židovském obchodě k úspěchu (obecně, nejenom v Německu), bylo „zpravodajství“ založené na rozsáhlých židovských rodinných sítích.

V roce 1930 bylo v Berlíně 80 % ředitelů divadel Židů a Židé byli autory 75 % divadelních her. Židé vlastnili přední noviny a byli výrazně disproporčně zastoupeni mezi novináři.

Dále pak:

- Židé byli disproporčně zastoupeni v jurisdikci, jako vysokoškolští učitelé a lékaři.
- Průměrný židovský příjem byl téměř čtyřikrát vyšší než nežidovský.
- Židovská populace vzrostla v Německu v období 1820–1871 o 73 %, křesťanská o 63 %.

Židovské úspěchy byly pocitovány jako hrozba prosperitě Němců. Během nacistické éry většina Němců souhlasila s nenásilným vyřazením Židů z německého života.²²

České země a Morava

Kořalka (1999) uvádí:

- V první polovině 19. století se Židé dostávali do sociálních konfliktů s českými řemeslníky, rolníky a dělníky. Sociální bariéry byly téměř nepřekonatelné na českém venkově, kde Židé ovládali převážnou část obchodu s obilím a dobyt看em.
- V 70. letech 19. století vznikaly profesní a politické organizace českých Němců, které měly ve svých stanovách „árijský paragraf“, znemožňující členství osob židovského náboženství a původu. Židovští vysokoškolští studenti v Praze reagovali na přijetí árijského paragrafu řadou německých „buršensšaftů“ vytvářením vlastních organizací.
- V Praze nenavštěvovaly děti z ortodoxních židovských rodin veřejné školy a dávaly přednost domácímu vyučování, které nebylo tak silně ovlivněno světskými hodnotami.

Nesládková (1999) uvádí, že na Ostravsku koncem první republiky bylo:

- registrováno 5680 důlních, průmyslových a živnostenských podniků, z nichž 68 % náleželo Židům.
- 49 % lékařů se soukromou praxí a 63 % advokátů Židů.²³

²² Podobné postoje byly např. v Maďarsku (Bibó, 1997).

²³ Nesládková (1999) hodnotí účast Židů pozitivně a připisuje jim velkou zásluhu na rozvoji Ostravska, mimo jiné i proto, že jejich zásluhou sem vstoupil zahraniční kapitál. O této problematice více v části *Kritika teorií*.

Rataj (1999) uvádí, že:

- Židovští finančníci se stávali věřiteli sedláků a rolníků, bohatli i jako nájemci vinopalen a pivovarů.
- Židé získali přístup do prestižních míst státní správy včetně ministerských křesel.
- Protižidovská propaganda po Mnichovu vyžadovala kvóty na Židy v povoláních, ve kterých byli nadreprezentováni (tvořili 50 % lékařů a 34 % právníků).

Odvětvová a sociální struktura národnostních skupin v procentech v roce 1930 (Československá statistika, 1935)

	Češi	Němci	Poláci	Židé
Samostatně výdělečně č.	35	34	20	69
Úředníci a zřizenci	20	18	17	18
Dělníci	45	48	64	13

V některých povoláních (např. zemědělství, hornictví) se Židé prakticky nevyskytovali. K antisemitským projevům docházelo i v akademickém světě. Mišková (1999) uvádí, že 20–25% podíl židovských studentů a ještě vyšší podíl židovských učitelů na Německé univerzitě v Praze vyvolával protesty a stížnosti na „po-židovštění“ univerzity. Tyto protesty se však nesetkávaly s podporou státní politiky, a to především zásluhou Masaryka, který byl Židům nakloněn.

Vídeň

Rozenblit (1991) uvádí, před první světovou válkou nebyla většina obyvatel Vídně sociálně mobilní. Výjimku tvořili Židé, kteří se lišili též skladbou povolání. Např. v roce 1910 pracovalo ve Vídni v úřednických a obchodnických profesích 12 % katolíků, ale 31 % Židů. V této sociální mobilitě hrála významnou roli etnická solidarita a vzájemná výpomoc.

Uhry

Lendvai (2002, s. 260–267) uvádí, že přestože Židé neměli v Uhřích téměř žádnou politickou moc, před první světovou válkou, kdy tvořili zhruba 5 % populace:

- byla pětina země v židovském držení a značná část velikých statkářských komplexů Židům propachtována,
- finanční buržoazie sestávala hlavně z Židů (55 % vedoucích míst v bankách, na burze a ve svazu průmyslu),
- tvořili hlavní část střední vrstvy (mezi statkářkou aristokracií a zchudlou *gentry* a mezi státní byrokracií, jež se ocitla v jejich ruce, a miliony zemědělských dělníků a drobných statkářů),
- na vyšších obchodních školách nepředstavovali Židé více než polovinu studentů, na medicíně 46 %, na právech 27 % a na vysokých školách technického zaměření 33 % a tvořili téměř polovinu právníků a lékařů, více než 40 %, novinářů, třetinu inženýrů a čtvrtinu umělců a spisovatelů.

Rusko

V Rusku byl silný vládní antisemitismus. Hlavním důvodem byly obavy, že slovanští zemědělci nemohou soutěžit s inteligentnějšími a vzdělanějšími Židy. Pogromy v Rusku v roce 1881 měly souvislost s židovským populačním růstem a zvýšenou židovskou migrací do měst. Některé z těchto pogromů byly zahájeny obchodníky, jimž vadila židovská konkurence (Lindemann, 1997). Struktura zaměstnanosti Židů tvořila obrácenou pyramidu zaměstnanosti ostatních obyvatel Ruska (Löwe, 1997). Švankmajer a kol. (1996, s. 283–284) uvádí profesní profil Židů a Rusů v roce 1897:

Profesní profil Židů a Rusů v roce 1897

Profese	Židé	Rusové
Zemědělství	3,8 %	71,6 %
Průmysl a řemesla	34,5 %	11,0 %
Obchod a finance	35,7 %	2,5 %
Administrativa	6,5 %	2,2 %

USA

Vzdělání

V USA se Nežidé obávali, že Židé zcela obsadí elitní univerzity. Z toho důvodu byly zavedeny kvóty. Židovské zastoupení mezi univerzitními studenty se ještě zvýšilo po druhé světové válce. V roce 1952 tvořili Židé 24 % studentů na Harvardu, 23 % na Cor-

nelově univerzitě, 20 % na Princetonu atd., přestože zastupovali pouze 3 % populace (Sacher, 1992, s. 755).

V roce 1968 bylo 20 % učitelů na prestižních školách Židů. Toto procento bylo ještě vyšší v případě sociálních věd (30 %) a elitních právnických škol (38 %) (Rothman a Lichter, 1982).

Média

MacDonald (1994, s. 129) ilustruje vliv Židů v amerických médiích:

- V roce 1976 bylo 25 % tisku ve Washingtonu založeno Židy, 58 % televizních zpravodajů (tvůrců zpráv) bylo Židů.
- Židé jsou například majitelé *The New York Times*, výkonní ředitelé tří hlavních televizních stanic a čtyř největších filmových studií.²⁴

Finanční a politická elita

Ginsberg (1993, s. 1) uvádí, že téměř polovina současných amerických miliardářů a 10 % kongresmanů jsou Židé.

Reprodukční kompetice mezi Židy a Nežidy

Ekonomická úspěšnost byla doprovázena i růstem populace, např.:

- V období 1880–1914 rostla židovská populace v Evropě ročně o 2 % – což bylo více než u jakékoli jiného evropského národa (Johnson, 1995, s. 343).
- V Polsku rostla židovská populace od 0,6 % v 15. století přes 5 % v polovině 17. století k 10 % v roce 1920. Židé dosáhli limity městské ekonomie a začali kolonizovat venkov, který původně nepatřil do tradiční sféry židovského ekonomického zájmu. To vedlo v 16.–18. století ke vzniku tzv. *vesnického Žida* (Abramsky et al. 1986).

Příčiny vysokého populačního růstu sumarizuje MacDonald (1994, s. 130–131):

²⁴ Helmreich (1982, s. 34) upozorňuje, že dominance nemusí znamenat stejné zájmy. Jako příklad uvádí *The New York Times*, který je proizraelský, v nejlepší případě neutrální. Na totéž poukazuje Gay (1979, s. 155), např. *Frankfurter Allgemeine Zeitung* byl v Německu nazýván židovským pouze nejbogotnějšími antisemity – židovská témata a zájmy v nich byly marginální.

- sňatky byly uzavírány v mladém věku (muži 15–18 let, ženy 14–16 let),²⁵
- téměř všechny ženy se vdaly,
- rodiny měly méně ekonomických těžkostí,
- nižší mortalita.

V tradičních společnostech se vládnoucí vrstvy snažily kontrolovat růst židovské populace. V Čechách se například zavedl tzv. *familiantní zákon* určující přípustný počet Židů (platil v období 1727–1849). Byl však obcházen a počet Židů se uváděl stereotypně jako 10 000, přičemž jich bylo mnohem více (Goldstücker, 1997).

MacDonald (1994, s. 131) uvádí, že situace byla jiná v muslimském světě, kde Židé jen s obtížemi čelili dlouhodobému demografickému a ekonomickému sestupu, který byl důsledkem silného antisemitismu místních kolektivistických společností. Obecně se dá říci, že židovský populační růst byl ovlivňován mírou antisemitismu lokální populace. Vysoký populační růst byl pozastavován násilnými projevy antisemitismu.

Kooperace, altruismus a komunitní kontrola skupinových zájmů mezi Židy

1. Ekonomická kooperace a patronace mezi Židy

Judaismus byl charakteristický svojí vysoce kompetentní elitou, která jednala v zájmu celé skupiny a jejíž bohatství pocházelo z ekonomických transakcí s nežidovskou populací. Sociální systém podpory chudých má své předchůdce v rané historii Izraele. Kromě jiného tento sociální systém do značné míry eliminoval vnitroskupinovou exploataci a třídní napětí. Ve *Starém zákoně* se uvádí povinnost vyvinout systém sociálního zabezpečení pro chudé Izraelity:

Každého sedmého roku budeš slavit léto promíjení dluhů. Toto je způsob promíjení dluhů: Každý věřitel svému bližnímu promí-

²⁵ Je pravděpodobné, že výhodou brzkého uzavření sňatku je kromě zvýšené reprodukční úspěšnosti i to, že mladý ženatý člověk není v takové míře vystaven emocionálním turbulencím, které jsou pro ranou adolescenci charakteristické, a může svoji energii věnovat budování svého profesionálního postavení.

ne, co mu půjčil... Na cizince naléhat smíš, ale co máš u bratra svého, to mu tvá ruka promíne.

(Dt, 15, 1–3)

Johnson (1995, s. 199) uvádí, že od dob Chrámu byla pokladna (tzv. *kupa*) základem židovského sociálního zabezpečení. Každý chudý Žid obdržel vždy v pátek obnos (či jeho ekvivalent), který mu vystačil na 14 jídel pro jeho rodinu. V *Talmudu* se věnuje velká pozornost harmonickému soužití různých vrstev společnosti a kolektivní ekonomické odpovědnosti. Spíše než na vykořisťování chudých Židů byl důraz kladen na spolupráci a patronát uvnitř židovské komunity, přičemž ekonomické vztahy s Nežidy mohly být „čistě instrumentální“ (Katz, 1961, s. 55).

Existuje velké množství příkladů, kdy vysoce postavení dvořané nebo kapitalisté pomohli svým souvěrcům v ekonomických aktivitách:

- Sefardští Židé kontrolovali v 16. století v Americe veškerý import, export a distribuci po zemi, což bylo výsledkem koordinace několika židovských komunit (Roth, 1974).
- Mosse (1987, s. 36) popisuje spolupráci velké sítě židovských bankéřů pod patronací Rothschildů.
- Kotkin (1993) popisuje pokračující důležitost „kmenové ekonomiky“ mezi vzdálenými židovskými skupinami v současném světě.

Charakteristické jsou odlišné obchodní standardy pro Židy a Nežidy. Úroky mohou být dávány Nežidům, ale ne Židům.

Svému bratru nebudeš půjčovat na úrok, na žádný úrok ani za stříbro, ani za pokrm, ani za cokoli, co se půjčuje na úrok. Cizinci můžeš půjčovat na úrok, ale svému bratru na úrok půjčovat nesmíš...

(Dt, 23, 19–20)

Například ve středověkém Španělsku půjčovali Židé jiným Židům bez úroku, pro křesťany a muslimy se úroky pohybovaly mezi 20–40 % (MacDonald, 1994, s. 148). Johnson (1995, s. 244) upozorňuje, že dvojitá norma pro peněžní transakce – jedna pro Židy a druhá pro Nežidy – platí ještě dodnes: v mnoha židovských

bankách v Izraeli (ale i jinde) visí cedulky s upozorněním, že půjčky mezi Židy se řídí náboženskými zákony.

Talmud obsahuje také řadu pravidel podporujících čestnost ve vztazích s Židy, ale tolerujících nečestné jednání vůči Nežidům (neupozornění na chybu v transakci, nevrácení nalezené věci apod.).²⁶

Tradiční komunity byly též charakteristické sociální kontrolou a sankcemi proti Židům, kteří spolupracovali s Nežidy proti židovským zájmům nebo pomáhali Nežidům v jejich obchodních aktivitách.

Židé byli sociálně velice mobilní, a to zejména v individualistických kulturách. Jako příklad může sloužit situace na přelomu 19. a 20. století na Ostravsku, kam přišlo mnoho Židů z Haliče (Nesládková a Dokoupil, 1997):

Jestliže první generace náležely k nájemcům hospod, palíren, ovládaly podomní obchod a vetešnictví, pak ve druhé restaurace, obchody, obchodní domy, lihovary, ve třetí se mnozí stávali součástí mocenské elity jako podnikatelé, lékaři, právníci, inženýři ve vysokých funkcích v řídicích strukturách velkých na Ostravsku působících firem.

Židovské mocenské organizace v Maďarsku před 2. světovou válkou popisuje Bibó (1997, s. 503):

... byla to organizace rozvětvená po celé šíři společnosti, spojená osobními a materiálními vazbami známostí, protislužeb, společného podnikání a zájmů... celou tuto síť bylo možno v patřičném okamžiku uvést do pohybu ve službách jakékoli věci...

Bibó dále uvádí, že nefungovala tak, jak ji mnozí antisemité vykreslovali, nicméně byla to „použitelná organizace“.

2. Židovská charita

Altruismus vůči chudým Židům byl důležitou součástí života, ale měl své hranice. Z komunitní pokladny, kam bylo povinné přispívat, se financovalo hlavně (MacDonald, 1994, s. 159):

²⁶ Na druhou stranu členové minority se při podvodech podstupují větší riziko než členové majoritní společnosti. V případě odhalení existuje nerovnováha sil.

- vzdělání (jak všeobecné pro všechny, tak vyšší pro chudé, ale talentované, a nakonec i učenci),
- podpora chudých (zajištění jejich věn tak, aby se mohli oženit; zde je zřejmý vztah k reprodukčnímu úspěchu komunity),
- přijímání židovských uprchlíků po pogromech apod.

Charita však měla svoje hranice. Sirotci a velmi chudí měli nízký status a pouze velmi malou podporu z komunitních peněz. Tato sociální politika vedla k tendenci slabšího segmentu opouštět judaismus, čímž se židovský genofond vylepšoval.

Židovská charita hraje význam i v moderním světě. Dinnerstein a Reimers (1982, s. 45–46) uvádějí, většina Židů považuje filantropické aktivity za naprostou nutnost. Ti, kteří hledají poctu a prestiž v židovské komunitě, vědí, že nejistější cestou k ní je zapojit se do filantropických akcí (např. v roce 1909 bylo v USA 2000 židovských charitativních organizací, a to vedle různých jiných fratérních organizací, asociací a unií).²⁷

Judaismus jako ekologická strategie

1. Ekologická specializace

Pro judaismus je typická ekologická specializace na určité části ekonomiky a sociální role.²⁸ Důležitá byla selekce pro znaky, jako jsou inteligence, svědomitost, vysoké rodičovské investice a sociální koheze. Židé téměř nikdy nepůsobili v tzv. *primární produkci* (např. zemědělství, hornictví), ale spíše na vrcholcích energetické pyramidy jako konzumenti práce těch, kteří v primární produkci pracují.

2. Důležitost vzdělání

V židovských komunitách se kladl silný důraz na vzdělání, zvláště na zvládnutí židovských náboženských knih a zákonů.

²⁷ Obecně může být skupinová strategie založena na tom, že velká část lidí žijící v moderních společnostech má k životu více prostředků, než potřebují. Mladí lidé mohou velmi profitovat z toho, pokud se na ně tyto nevyužité prostředky převedou. Zdá se, že tento aspekt skupinové strategie měl větší význam v minulosti než dnes. Z tohoto hlediska by bylo zajímavé studovat historii mecenášství (u různých etnických skupin).

²⁸ Wilson (1993/1978, s. 154–155) popisuje strategii karibských Čiňanů, která byla charakteristická specializací na sféru maloobchodu a etnickou věrností.

Židé dosahovali relativně vysokého vzdělání v porovnání s okolními populacemi, organizované školství se objevuje velmi záhy, zhruba v prvním století před naším letopočtem. Pro získání sociální prestiže hrály rodinné vztahy a peníze malou roli, hlavní bylo vzdělání. Židovská společnost byla do velké míry meritokratická. Vzdělání byla vhodná komodita, nezczizitelná světskou autoritou. Úspěšný učenec byl vyhledávaným manželem pro ženy z bohatých rodin, což mu zaručovalo reprodukční úspěch.

Johnson (1995) například uvádí:

- Rčení „nepochází z rodiny učenců, ale obchodníků“ mělo přezíravý nádech (s. 179).
- Pro získání autority byl důležitý původ i komerční úspěch, ale zásadním předpokladem byla učenost (s. 181).
- Pro Židy platila zásada, že člověk by měl prodat všechno, co vlastní, a koupit knihy, neboť podle mudrců: *Kdo rozmnožuje počet knih, rozmnožuje moudrost.* (s. 187)²⁹

Úspěch je v židovské rodině tak důležitý, že jej můžeme jen stěží přecenit. Měří se v intelektuálních výkonech, sociálním statusu a penězích, zatímco selhání – např. ve studiu – je chápáno jako problém vyžadující klinickou léčbu. Není tedy překvapením, že průzkumy ukazují, že ti, kteří judaismus opouští nejvíce, jsou nejméně vzdělání (Ellman, 1987).³⁰ Potřeba dosáhnout úspěchu (tzv. *achievement motivation*) je u Židů v porovnání s katolíky nebo protestanty vyšší (Argyle a Beit-Hallahmi, 1975, s. 84).

V ČR jsou Židé, kteří se hlásí k judaismu, jednoznačně nejvzdělanější náboženskou skupinou. Podle výzkumu prováděného v roce 1991 (Srb, 1997) mezi nimi bylo 19 % vysokoškoláků (druhé nej-

²⁹ Je velice pravděpodobné, že reprodukční úspěch nežidovských vzdělanců/intelektuální elity, často křesťanské, byl nepoměrně menší.

³⁰ Židovská touha po vzdělání a získání vysokého společenského statusu se stala námětem mnoha vtipů. Jejich analýzou se zabýval např. Dundes (1971): *Potkají se dvě židovské ženy na ulici: Takové krásné děti! Jak jsou staré? – Doktorovi je sedm a právníkovi pět.*

Vtipy obecně slouží i jako sociální kontrola – v židovských komunitách byly velmi rozšířeny vtipy o (Gruner, 2000):

- alkoholických,
- těch, kteří se snažili asimilovat.

vyšší procento měli ateisté – 12 %, např. v římskokatolické církvi bylo pouze 5 % vysokoškolsky vzdělaných osob).³¹

3. Důležitost inteligence a schopnosti se podřídit

Židovský náboženský kánon je možné chápat jako arénu pro intelektuální klání mezi Židy. Jeho zvládnutí vyžadovalo vysokou inteligenci a dlouhé studium. Důležitou roli hrála paměť, verbální zdatnost a pochopení abstraktních myšlenek. Studenti se museli naučit mnoho materiálu, který neměl absolutně žádný užitek. Mnohé spisy jsou iracionální (na rozdíl například od aristotelovské logiky). Zdá se, že akceptace židovského náboženského kánonu byla v zásadě akceptací autority a podřízení se jí. To bylo pro úspěch v komunitě klíčové.

Reynolds a Tanner (1995, s. 115) uvádějí, že v judaismu se klade důraz na mechanické učení i bez porozumění textu. To se týká především rané výchovy, která začíná pro chlapce ve věku tří let, kdy jsou přivedeni k učiteli *Tóry*, který jim vštěpuje úctu a bázeň k náboženským knihám. Důraz na mechanické učení se kladl např. i v katechismu, ale nikdy nedosáhl takové intenzity jako v judaismu nebo v islámu – ani ve svých technikách, ani v efektu (tj. aby se věřící řídili velice detailním popisem náboženských zákazů/příkazů).

Na druhou stranu je však pravděpodobné, že Židé lpěním na bezpodmínečné akceptaci autority ztratili řadu inteligentních a tvořivých lidí, pro něž byl takový přístup nepřijatelný.³²

4. Role eugeniky v judaismu

V judaismu lze najít řadu praktik, které mají eugenické důsledky. Zdá se, že se v průběhu doby židovský genofond vylepšoval především těmito mechanismy (MacDonald, 1994):

³¹ Výsledek je však zřejmě zkrácen skutečností, že do vzorku obyvatelstva byly zahrnuty osoby již od 15 let. Dalším, a závažnějším faktem je, že k judaismu se v roce 1991 přihlásilo pouze 1 292 osob. Odhaduje se, že státní občanství ČR mají 4 až 7 tisíc Židů.

³² Rabíni měli až „orwellovskou“ autoritu. Raši Raši v komentáři k *Tóře* (Dt, 17:11) píše (Richter, 1942, s. 10): *Když ti soudce (rabín) řekne, že tvoje pravá ruka jest levá a levá ruka jest pravá, nebudeš se odchylovati od jeho slov...* To, že tradiční judaismus (jako ostatně všechna náboženství) není příliš slučitelný s úspěchy na poli vědy, lze dokumentovat na tom, že většina vynikajících židovských vědců pochází z liberálních rodin a prošla procesem sekularizace (Argyle a Beit-Hallahmi, 1975, s. 90).

A. Židé, kteří se zrekli judaismu a asimilovali, byli spíše chudí a podivíni. Ti, kteří nezvládli učení (tzv. *'am ha-rec*), byli předmětem opovržení a měli motivaci opustit komunitu. V současných USA mají Židé s vyššími příjmy tendenci k endogamii.

B. V židovských spisech lze najít mnoho příkladů podporující vznik kvalitního genofundu:

Pro učence je oženit se s dcerou nevzdělance jako zasadit révu mezi bodláky. Nežeň se nikdy s dcerou člověka z lidu! Ožení-li se kdo s dcerou obyčejného člověka, pak jeho manželství je podobno vínu, které je smíšeno s vínem šípkovým.

(Pesachim, 49a b)

Dívka s dobrým rodokmenem, i když je chudá a sirotek, je cenná a může být ženou krále

(Midrash Num. R.i.)

- Mít učence v rodě bylo velkou výhodou v rodokmenu.
- Rabíni byli reprodukčně úspěšní (což kontrastuje s celibátem katolických duchovních).
- Fyzický vzhled nebyl pro ženu důležitý – *Nepravá krása je prázdná. Věnuj pozornost dobrému rodu, jelikož smyslem manželství je mít děti.*

C. Existoval pozitivní vztah mezi bohatstvím a počtem dětí v židovských rodinách. Například v Polsku 18. století měly prominentní židovské rodiny 4-9 přeživších dětí, chudší pouze 1,2-2,4.

D. Židé mají v průměru vyšší sex ratio (tj. poměr narozených chlapců a dívek) než Nežidé. Židovské sex ratio je zhruba 115 (tj. na 115 chlapečků se narodí 100 holčiček). V Evropě je sex ratio Nežidů v průměru 105. Vyšší počet mužů v populaci vede k ostřejší kompetici o ženy. Ti neúspěšní, převážně geneticky méně kvalitní, odejdou.³³

³³ Detailnější analýza problematiky sex ratio přesahuje rámec této knihy. Pro potřeby této části postačí vědět, že příčinou vysokého sex ratio u Židů budou pravděpodobně talmudská doporučení týkající se sexuálního života (např. pravděpodobnost početí chlapce je vyšší, pokud k souloži dojde na začátku nebo na konci fertillního období). Sex ratio je zvláště vysoké u ortodoxních Židů (až 150 : 100), kteří přísně dbají na dodržování talmudských předpisů (Cuttentag a Secord, 1983).

Vedle selekce pro inteligenci představoval židovský vzdělávací a komunitní systém i selekci pro tzv. *svědomitost* (tj. odpovědný, střízlivý a pracovitý vztah k životu).

Existuje i neeugenická hypotéza pro vysoké IQ Židů, a sice ze z pronásledovaných Židů přežili pouze ti nejinteligentnější (tzv. *gentile selection hypothesis*). Tuto teorii, spolu s eugenickými praktikami, obhajuje např. Lynn (1990). MacDonald (1994, s. 192) se domnívá, že tento faktor nehrál důležitou roli:

- Skupiny žijící v muslimském světě byly také terčem silného antisemitismu, a přesto nedosahují takových úspěchů jako např. askenázští Židé. Je to proto, že muslimské společnosti nedovolily rozkvět židovské vzdělanosti, vytvoření elity, která by byla „eugenickou základnou“.
- Často byli terčem antisemitismu právě bohatí Židé (např. ve středověkém Španělsku).
- Podobné selekci byli vystaveni i Nežidé, kteří se zúčastňovali válek (Židé obvykle ve válkách nebojovali). Války tedy mohly mít podobný eugenický vliv na Nežidy, jako mělo pronásledování na Židy.³⁴

Osobně se domnívám, že právě tzv. *gentile selection hypothesis* sehrála významnou roli v tom, že Židé, kteří se museli vyrovnávat se silným antisemitismem, jsou inteligentnější než Nežidé. V evoluční biologii byl popsán tzv. *efekt hrdla láhve* (*bottle-neck effect*) (viz např. Flegr, 1998, s. 42–43), který by mohl být chápán jako extrémní případ selekční hypotézy. K tomuto efektu dochází tehdy, když je velikost populace zdecimována nějakým biotickým nebo abiotickým faktorem, jehož působení je pouze přechodné. Taková událost může vést k zrychlené evoluci, neboť genofond zakladatelské populace se může drasticky lišit od genofonu výchozí populace. Jde o to, jaký selektor působí. Lze předpokládat, že u Židů (na rozdíl od negroidů, kde inteligence tolik nerozhodovala o tom kdo podlehne např. malarické epidemii) to byla především inteli-

³⁴ Pearson (1996) ale uvádí, že války, zvláště ty ve dvacátém století, měly spíše dys-eugenický efekt, jelikož umírali ti schopnější. V každém případě je vliv válek na průměrné IQ populace zajímavý teoretický problém. Analýzu možného eugenického vlivu válek uvádí např. Ružička (1923, s. 676 – 677). Viz diskuze v části *Eugenika*.

gence, která je zachránila – přesněji řečeno schopnost předvídat situaci a v případě nebezpečí utéci.³⁵

Naproti tomu zcela environmentální hypotézy týkající se kreativity Židů (Dacey a Lennon, 2000, s. 83–84) za hlavní faktory považují:

- zakořeněná láska ke vzdělání,
- absence velkých předsudků vůči ženám, takže i ty mohly vyniknout,
- staletí útlaku probudila touhu vyniknout, částečně pro zabezpečení vlastní bezpečnosti,
- díky své citlivosti vůči nespravedlivostem ze strany společnosti byli vždy zastánci novinek a reforem,
- migrace s sebou přinášela mezinárodní vztahy, které pomáhají rozšiřovat jejich rozhled.

Inteligence

1. Rozdíly mezi Židy a Nežidy v inteligenci

Tradiční židovské vzdělání kladlo důraz na verbální dovednosti a schopnost porozumět abstraktním myšlenkám – a to jsou právě ty schopnosti, ve kterých jsou v průměru Židé lepší než Nežidé (Levinson, 1958).³⁶

Na základě několika výzkumů odhaduje MacDonald (1994, s. 188–191) průměrné IQ askenázských Židů na 117 s tím, že verbální IQ je vyšší – v průměru 126 (tj. téměř celé dvě směrodatné odchylky od průměru europoidní rasy). Vizuálně-prostorové IQ je v průměru 105 bodů.³⁷

³⁵ Schopnost předvídat situaci je klíčová např. v šachu. Židé hrají ve světovém šachu velice významnou roli – viz dále (Teplíckij, 1997).

³⁶ Kuras (1999, s. 48) uvádí, že tradiční talmudské debatní techniky, tzv. *pilpul*, spočívaly v samoučelném vybrušování formalistické intelektuální preciznosti a slovní vytříbenosti. Rabíni a studenti se předháněli kdo s koho, až ztratili přehled, o čem ne vlastně mluví.

³⁷ Herrnstein a Murray (1996, s. 275) uvádějí, že Židé, a zvláště Aškenázové, skórují v IQ-testech lépe než kterákoliv jiná etnická skupina. Průměrné IQ Židů v USA a v Británii se podle nich pochybuje mezi 107–115 body (přičemž verbální složka má převahu). Jensen (1998, s. 581–582), jeden z největších expertů na otázky inteligence, nepochybuje o tom, že průměrné IQ Židů je vyšší než IQ americké populace, ale vzhledem k neexistenci řádně zpracované metaanalýzy si netroufá určit, o kolik

Lynn (1992) uvádí, že jedinci ze skupin s vyšším socioekonomickým statusem mají obvykle verbální inteligenci vyšší než vizuálně-prostorovou. Je to podle Lynna z toho důvodu, že pro společenský vzestup je verbální inteligence důležitější.

Environmentální vědci a apologetici judaismu mají tendenci popírat vliv genetiky a připisovat rozdíl tomu, že se v židovských rodinách na vzdělání a obecně rozvíjení inteligence klade větší důraz než v rodinách nežidovských.

Kuras (1999, s. 94) píše:

... vzdělanost a intelekt národa není výsledek rasových genů, nýbrž kolektivních návyků.

Ale studie nadaných dětí ukazují, že u vysokého IQ hraje prostřední daleko menší roli než u středních hodnot IQ. Je tedy pravděpodobné, že vysoké verbální IQ u Židů je silně geneticky podmíněno (MacDonald, 1994, s. 189).

Patai a Patai (1989, s. 159) uvádějí, že Židé získali vysoce disproportionální počet Nobelových cen ve všech kategoriích od roku 1901 do roku 1985: 11 % za literaturu, 13 % za chemii, 22 % za fyziku, 26 % za ekonomii, 35 % za medicínu.³⁸

2. Meziskupinová variace mezi Židy – srovnání aškenázských a orientálních Židů

Rozdíly v inteligenci a vzdělání se objevují mezi různými skupinami Židů žijících v Izraeli. Židé ze Středního východu, kteří žili pod nadvládou muslimů, jsou disproportionálně zastoupeni mezi nižšími společenskými třídami. Pro tyto skupiny jsou charakteristické jevy jako (Patai, 1977, s. 309):

- vysoké procento negramotnosti a nízká úroveň vzdělání,
- malá verbální interakce rodičů s dětmi,
- málo hraček a jiných předmětů na hraní pro děti a celkově na podněty chudší prostředí.

³⁸ Disproporční počet Nobelových cen neodpovídá tomu, co bychom mohli očekávat na základě výsledků IQ. I kdybychom připustili, že Nobelova cena za literaturu je záležitostí do velké míry politickou (a tudíž v ní Židé získali méně cen než v jiných oborech), není jasné, proč mají např. 22 % Nobelových cen za fyziku, když jejich vizuálně-prostorové IQ je jen o něco vyšší než u Nežidu (a podle některých výsledků i nižší).

Orientální Židé též dosahují ve srovnání s aškenázskými horších výsledků v testech IQ (Burg a Belmont 1990), kratší dobu udrží pozornost, hůře odkládají uspokojení atd. (Shaywitz a Shaywitz, 1988).

Je pravděpodobné, že rozdíly mezi aškenázskými Židy a některými skupinami sefardských Židů jsou dány, vedle popsaného efektu hrdla láhve, odlišnou eugenickou praxí. Obecně se dá říci, že Židé, kteří byli nuceni žít v podmínkách kolektivních společenství v muslimském světě, často živořili na okraji společnosti a neměli možnost vytvořit si elitu. Špatné životní podmínky vedly k nízkým rodičovským investicím (obecně řečeno k *r*-strategii), což následně poškodilo genofond některých skupin sefardských Židů.

Například Židé, kteří odešli pod tlakem inkvizice v 15. století ze Španělska do severní Afriky nebo do Levanty, patřili spíše k chudší části španělského Židovstva (ta bohatší konvertovala, často pouze naoko, ke křesťanství). Když sefardští Židé odjeli ve 20. století z Levanty do USA, dařilo se jim tam mnohem hůře než aškenázským Židům (Sachar, 1992, s. 338–340).

Judaismus, výchova a psychologie osobnosti

1. Kolektivismus a rodinná výchova

Některé zajímavé postřehy z psychologie Židů uvádí MacDonald (1994, s. 204–213). Je zřejmé, že údaje v této oblasti jsou méně konzistentní než například výsledky testů IQ, nicméně uvedené náměty mohou mít alespoň orientační hodnotu:

- silná identifikace se skupinou (společný osud, společný nepřítel, odpovědnost za druhé, socializace se skupinovými hodnotami – komunitou kontrolované vzdělání, odmítání nežidovských hodnot).³⁹
- identifikace se skupinou je tak silná, že vnější tlak nevede k rozpadu skupiny, ale naopak k jejímu posílení, skupinové vazby

³⁹ Judaismus je tzv. *feed-forward* skupinová strategie, což znamená, že začal být postupně tvořen lidmi, kteří jsou geneticky a fenotypově predisponováni ke skupinové kohezi (ti, kteří nejsou, odpadnou). Jinými slovy: Židé vytvořili judaismus a judaismus vytvořil Židy. Bylo by však přeháněním tvrdit, že judaismus je geneticky determinován nebo že je nutně adaptivní pro Židy v jakémkoliv stadiu jejich historie. Zdá se, že pro mnohé Židy (zvláště pro intelektuální elitu) bylo v mnoha historických etapách naopak reprodukcí výhodnější judaismus opustit.

by se mohly rozvolnit jediné ve chvíli, kdy by nebezpečí pomí-
nulo,

- patologie židovského světa – pocit, že celý svět je proti nim, strach z Nežidů a nenávisť k nim, *tajné sny o odplatě a triumfu*,⁴⁰
- pocity viny a úzkostnost vedoucí někdy až k obsesivní nábo-
ženské konformitě,
- svědomitost (pomáhá překonávat frustraci a pokračovat v úsilí, které není vnitřně motivováno), odpovědnost a střizlivý a pra-
covitý přístup ke světu, schopnost odložit slast,⁴¹
- ideálem je bledý učenec, a ne válečník; děti se nesmí zašpinit, hraní venku není doporučováno, „bojůvky“ jsou posuzovány jako výrazně nežidovské.⁴²

Dítě je na jedné straně vystavováno afektovaným citům, na druhé straně dominanci a hostilitě ve chvíli, kdy selhává ve škole. Židovský rodinný a výchovný systém je charakteristický rychlou oscilací mezi silně pozitivními a silně negativními city k dítěti. Vztah matka–dítě je velice intenzivní a je pro něj typická vysoká míra sebeobětování matky ve prospěch dítěte; jedním z důsledků bývá pocit viny na straně dítěte, které má tolik co vrátet a nesmí zklamat – nikdy vlastně nemůže udělat dost, aby matce její péči vrátilo.⁴³ Obraz matky v židovské próze je charakteristický silnou afektovaností (a dokonce „sváděním“) a dominancí.

Důsledky této rodinné výchovy mohou být např. tyto:

- Jedinec vyrůstající v takovéto atmosféře se naučí kompartizovat

⁴⁰ Max Weber (1998/1925, s. 224) uvádí, že: *V žádném jiném náboženství na světě ne-
mají univerzálního Boha s tak neslychanou žízni po pomstě jako Jahuve... Židovská religio-
zita se tedy stala povýšce religiozitou odplaty.*

⁴¹ Pro Židy je charakteristická nízká konzumace alkoholu, a to jak v Izraeli, tak v diasporách (Reynolds a Tanner, 1995, s. 300)

⁴² Sionistické hnutí se ale z pochopitelných důvodů vrátilo k adoraci typů, jako jsou Sanson a David.

⁴³ V této souvislosti je zajímavý tzv. *syndrom židovského prince/princezny*, což je ten-
dence dítěte myslet si o sobě, že je „number one“ / „boží dar světu“ (Helmreich,
1982, s. 9). Tento pojem reflektuje situaci v některých židovských rodinách v USA,
ve kterých:

a) matky mají na své děti vysoké nároky, současně je rozmazlují a dopřávají jim
jako kompenzaci vše možné (chtějí po dětech, aby podávaly vysoké výkony
a odměňují se jim někdy až přehnanou štědrostí a liberálností),

b) matky si přejí vybudovat ve svých dětech silné ego jako obranu před hostilní
společností.

své city a mívá silnou potřebu mít na jednu stranu intimního
přítele a na druhou stranu nepřitele (což může být v průběhu
času jedna a tatáž osoba).

- Častější bipolární poruchy nálad, neurotické symptomy (obse-
se) a somatické potíže.⁴⁴
- Analýza konverzačního stylu amerických Židů (pocházejících
z východní Evropy) ukázala, že pro jejich verbální projev je ty-
pická vysoká hladina nesouhlasu a verbálních výzev, přehnaná
intonace, velmi rychlé tempo řeči, výskyt hádek, i když probí-
raná témata nemají kontroverzní obsah, *nesouhlas v kontextu
vzájemné solidarity*.
- Pro jidiš divadlo je charakteristická rychlá oscilace citů (avšak
zároveň silný důraz na kontrolu těchto emocí a jejich přesné
načasování).

S typech výchovy možná souvisí sklon chovat se hypochond-
ricky. Mechanic (1953) např. uvádí, že židovští studenti v porov-
nání s katolickými nebo protestantskými měli větší sklon „chovat
se nemocně“ (tzv. *illness behavior*), což se projevovalo např. častěj-
ším užíváním léků a návštěvami lékaře.

2. Ambivalence síly a slabosti

Zajímavá je ambivalence pocitu síly a slabosti, typická pro
mnoho izraelských Židů, která může mít souvislost s výše uvede-
ným typem výchovy. Shahak a Mezvinsky (1999) uvádějí, že tito
Židé na jedné straně mluví o nepřemožitelnosti a superioritě izra-
elské armády, která by jí politici a USA nesvazovali

⁴⁴ Takovéto typy se objevují ve filmech Woodyho Allena. Na druhou stranu je zají-
mavé, že mezi Židy, přestože jsou na ně kladeny vysoké nároky, je pravděpodobně
nižší počet sebevražd než u jiných skupin. Důvodem asi bude silná sociální podpo-
ra. (V této souvislosti by bylo zajímavé analyzovat proměnné podmínující sebevra-
žednost jako je např. motiv, věk apod.) Masaryk ve své studii o sebevraždách (Ma-
saryk, 1998/1881, s. 79) uvádí, že Židé páchají méně sebevražd než příslušníci
jiných náboženských skupin. Například v Rakousku v 19. století:

Konfese	Počet sebevražd na 1 milion
Židé	30
Řečtí katolíci	99
Římstí katolíci	100
Protestanti	123.

Nižší sebevražednost Židů potvrzují i modernější studie (viz Argyle a Beit-Hallah-
mi, 1975, s. 142–143).

ruce, do týdne dobyla Bagdád, a na druhé straně titíž lidé předpokládají, že by následoval druhý holocaust ve chvíli, kdy by se Arabům učinil jakýkoli ústupek. Výsledkem je koexistence přehnaného sebevědomí a strachu.⁴⁵

3. Židovský komplex

Je zajímavé, že někteří Nežidé by se za Židy rádi považovali. V této souvislosti byl popsán (Bakalář a Houser, v přípravě) tzv. *židovský komplex* jako tendence některých Nežidů myslet si, že mají (alespoň zčásti) židovský původ.

Tento jev se dá vysvětlit na několika úrovních:

1. Identifikace s elitou s následným využitím jejich klanových struktur (např. newyorští intelektuálové se pídí ve svých rodokmenech po židovském předku z toho důvodu, aby si zlepšili vyhlídky na přijetí u newyorských Židů, kteří tvoří kulturní elitu, totéž platí v Hollywoodu) – motivem je zde kariérní postup.
2. Fenomén tzv. *rodinné romance* je univerzálním denním sněním mládeže ve věku 8–14 let (Freud, 1948). Existuje něco jako „průměrná pověst“ o zrození hrdiny. K ní patří, že hrdina je dítětem vznešených rodičů a je, ponejvíce na popud otce, určen k zabití nebo pohození. Poté je zachráněn zvířaty či prostými lidmi. Z nejznámějších případů můžeme uvést Oidipa, Mojžíše, Persea, Gilgameše, Sinuheta a našeho Plaváčka. V případě židovského komplexu se jedinec identifikuje s vyvolenou skupinou.⁴⁶
3. Pocit vyřazenosti, nepatřičnosti a zároveň nadřazenosti – okolí jedince nepřijímá a on si hledá skupinu se stejným osudem (podobný motiv v Andersenově pohádce *O ošklivém káčátku*). Identifikace s „nespravedlivě pronásledovaným, mučedníkem“. Možná hraje roli předpoklad, že až se role otočí, bude odměněn.

⁴⁵ Tento schizofrenní stav myslí velmi připomíná postoj mnohých antisemitů, kteří se na jedné straně Židů báli a přisuzovali jim velkou moc, na druhé straně však věřili tomu, že nad nimi mohou snadno zvítězit.

⁴⁶ I když je psychoanalýza v další části této kapitoly kritizována pro svoji nevědeckost, považuji koncept rodinné romance za objektivně existující jev, i když zdaleka ne tak rozšířený, jak se Freud domníval.

4. Dotyčný si tak může zvýšit svůj sex-appeal – je možné, že bude ženami vyhledáván (sexuální fantazie o obřízce, kvalitnější geny, majetek, exotika).^{47, 48}

4. Psychologické následky holocaustu

Řada autorů se zabývá vlivem holocaustu na osobnost Židů – přeživších a jejich rodin. Klímová (1999) uvádí např.:

- relativně častý výskyt (u příslušníků první generace) diagnostické kategorie F 62,0 = přetrvávající změna osobnosti po katastrofické události, která je charakteristická: sociální stažeností, nedůvěřivostí ke světu, zvýšenou ostražitostí, podrážděností, úzkostí, těžkostmi s vyjádřením záporu či agrese; často takového člověka sužuje pocit prázdnoty, beznaděje, deprese, odlišnosti, osamělosti;
- obecné odmítání agrese, a to i vlastní, rezignace na zdravé asertivní jednání;
- přehnaná opatrnost typu:
Rodiče mně neustále vyčítali, že mám moc tenký kabát. Takhle nemůžeš jít ven, zmrzneš... Dostaneš zápal plic! – tato varování nesouvisí s vnější skutečností.

Bloomfieldová (1999) rozebírá např.:

- Tzv. *syndrom předků* – přenos nerozřešených témat na další generace. Přenos mezi generacemi je nejčastější v případech, ve kterých původní trauma vyvolalo pocity ponížení, uražené hrdosti či ztráty sebejistoty a přání pomsty a odškodnění nemohlo být žádným způsobem splněno.
- Tzv. *syndrom výročí* – objevení se symptomů psychických onemocnění (poruchy spánku, noční můry, deprese) v době výročí deportace do táborů, úmrtí příbuzného apod.

Obecně se dá konstatovat, že následky holocaustu jsou pouze extrémní podobou něčeho, co bylo v židovských komunitách vždy přítomné, vzhledem k téměř neustálé existenci antisemitismu ve většinové společnosti.

⁴⁷ Tento komplex se týká hlavně intelektuálů (mimořádnou skupinu tvoří psychoanalytici). K identifikaci s jinými menšinami patrně v takové míře nedochází

⁴⁸ Není jasné, zdali je tento komplex rozšířenější u mužů, nebo u žen.

Původ judaismu jako skupinové evoluční strategie

1. Individualismus versus kolektivismus – psychologické základy etnocentrismu

Judaismus má charakter kolektivistické (event. hyperkolektivistické) kultury. Podle Triandise (1991) jsou kolektivistické kultury charakteristické těmito znaky:

- větší důraz na potřeby skupiny než jednotlivce,
- nekritický vztah ke skupině, automatická poslušnost, ochota za skupinu bojovat a dokonce zemřít (obvykle spojeno s nedůvěrou k jiným skupinám a neochotou s nimi spolupracovat),
- morální je to, z čeho má skupina prospěch, agrese vůči jiným skupinám a jejich exploatace je akceptovatelná,
- klade se důraz na genealogii a stupeň genetické blízkosti v manželství; individualistické společnosti mají naproti tomu tendenci klást důraz na osobnostní vlastnosti (romantická láska, společné zájmy),
- rozšířenost nebo alespoň akceptovatelnost polygamie,⁴⁹
- silné vědomí „my“,
- již od narození jsou členové začleňováni do kohezivních skupin, které je po celý život chrání výměnou za jejich loajalitu,
- principiální vlastnosti: reciprocita, závazek, povinnost, jistota, závislost, harmonie, tradice, poslušnost autoritě – zásadní hrozbou je vyloučení.

V individualistických společnostech se klade důraz na vlastnosti/charakteristiky, jako jsou statečnost, spoléhání se na sebe, samostatnost a střídmost, emocionální nezávislost, nukleární rodina (která nahradí rodiny velké); sociální (relativní snadnost pohybu mezi jednotlivými skupinami) a geografickou mobilitu, sociální dovednosti (někdy povrchní), méně intimních vztahů, vyšší rozvodovost. Míra individualismu má tendenci stoupat ve všech společnostech u členů s větším vlivem. Výrazným znakem kolektivistických společností je rodinná integrita, členové často žijí se svojí

⁴⁹ Judaismus, na rozdíl od islámu, polygamií zavrhoval a velmi ho to hospodářsky i společensky posilovalo. Tento zákaz nalezneme v *Příslavích* 31:10–31. Pravidlem se stal v poexilních dobách (Johnson, 1995, s. 196). Polygamie, ať již v jakékoli formě, totiž často vede k sociálnímu napětí – muži s nižším sociálním statutem se cítí diskriminováni mocenskou elitou. To lze pozorovat například na tom, s jakou pozorností je sledován sexuální život politiků.

rodinou i v dospělosti. V individualistických kulturách je normativní požadavek dosáhnout nezávislosti a separovat se.

V kolektivních kulturách se vyvíjí „sociální já“ (*social self*) a ritualizovaná forma konverzace.

Triandis počítá mezi kolektivní kultury například Araby a Židy na rozdíl od západních civilizací, kde se individualismus objevuje již v řeckořímském světě. Například Alexandr Veliký měl vizi univerzálního státu, ve kterém by byla úplná genetická a kulturní asimilace – kooperace mezi dobyvateli a původním obyvatelstvem, což je v případě judaismu jen velmi obtížně představitelné. Silná predispozice k etnocentrismu, která je charakteristická pro kultury Středního východu, byla v judaismu ještě posílena selektivním výběrem.

Obecně se dá říci, že kolektivistické kultury existují především v Asii, Africe a Latinské Americe. Silný trend je však i v některých částech Evropy (jižní Itálie, zemědělská část Řecka).

Pokud již skupinové strategie na Západě vznikají, mají spíše neetnický ráz. Huntington (2001, s. 69–70) uvádí, že pro Západ je charakteristický *vzestup a přetváření autonomních skupin, jež nejsou založeny na pokrevním příbuzenství nebo manželství*. Tyto skupiny se v Evropě začaly objevovat v 6. a 7. století (kláštery, mnišské řády a cechy). Západ se vyznačuje tradicí individuálních práv a svobod (tzv. *revoluce Romea a Julie*). K plnému propuknutí této „individualistické revoluce“ došlo ve 14. a 15. století.

MacDonald (1994, s. 237) se domnívá, že fakt, že kolektivistické kultury nejsou rozšířeny na severu, je vysvětlitelný tím, že v severních oblastech s malou populační hustotou a nepříznivými podmínkami pro život se adaptace v minulosti spíše týkala vyrovnávání se s nepříznivými podmínkami než soutěží s ostatními skupinami, a tudíž nebyl takový selekční tlak na vlastnosti vážící se k etnocentrismu (viz např. Southwood, 1977, 1981).

Na druhou stranu Triandis (1991) považuje vznik individualistických a kolektivistických společností jako odpověď na ekologické požadavky ekosystému – v agrikulturních, usedlých společnostech je výhodnější kolektivismus, v migrujících skupinách spíše individualismus.

Judaismu se více dařilo v individualistických než v kolektivistických

tických společnostech (např. v arabských zemích, kde musel čelit jiným kompaktním skupinovým strategiím, často založeným na genetické příbuznosti). Dalo by se říci, že v těchto společnostech byl judaismus v konkurenčním boji se svými zrcadlovými obrazy.

Je charakteristické, že Židé žijí s výjimkou Izraele, kde žije 35 % všech Židů, v individualistických kulturách, a to přes to, že pocházejí z prostředí kultur kolektivistických.

Jako příklady hyperkolektivismu Židů lze uvést:

- žádný jiný národ nebojoval tolik o své zachování jako Židé; Johnson (1995, s. 121) uvádí, že obdobu k židovskému odporu a vzpourám nenajdeme v žádné jiné oblasti, kde Řím vládl.
- disproporční zastoupení Židů v současných nežidovských náboženských kultech (Marciano, 1981),
- často se vyskytující slepá poslušnost k náboženské autoritě; Židé mnohokrát v dějinách raději spáchali sebevraždu, event. nechali se zabít, než aby porušili náboženské příkazy,
- existence kibuců vyžaduje vysokou míru spolupráce, sebeobětování se, silnou ideologickou bázi a oddanost Izraeli (Zweig, 1959),⁵⁰
- při srovnávání etnocentrismu různých náboženských skupin vycházejí členové konzervativních židovských skupin (společně např. s baptisty nebo příslušníky různých sekt) jako velmi etnocentričtí (Triandis a Triandis, 1960).

Van der Dennen (1987) popisuje tzv. *chosen people complex* (event. etnocentrický syndrom), což je megalomaničká iluze nadřazenosti vlastní etnické skupiny. Zdá se, že tato iluze zpomaluje proces asimilace. Asimulující jedinec by totiž utrpěl psychologickou ztrátu.^{51, 52, 53}

⁵⁰ Kibucy jsou pravděpodobně jediným typem takové struktury, který není rebelií proti většinové společnosti.

⁵¹ Příslušníci řady skupin mají tendenci se vzájemně oslovovat jmény, která asociují genetickou příbuznost – „bratře, sestro“. V Roš chodeš se vyskytují oznámení typu „Odešel náš bratr“.

⁵² Bylo by zajímavé zjistit, jak často se Židé vzájemně žalovali u soudu, a porovnat to s frekvencí žalob na Nežidy (samozřejmě je třeba započítat faktor frekvence styku). Pokud je mi známo, většina židovských sporů se řešila u tzv. *kahal*y (židovský soud), který pravděpodobně bral v potaz prospěch celé komunity.

⁵³ Ale na druhé straně v jedné analýze obsadily na indexu individualismu prvních dvacet míst všechny západní země (s výjimkou Portugalska) a Izrael (Hofstede, 1983).

2. Pobyt v Egyptě a jeho role při formování judaismu

Jedinečné historické okolnosti (například pobyt v Egyptě), které ukázaly, že strategie diaspory může být úspěšná, přispěly k formování judaismu jako evoluční strategie. Raná organizace izraelských kmenů vedla k vytvoření mocné třídy knězů a Levitů. Jejich status byl závislý na jejich genealogii (původu) a jejich zájmy byly spojeny se zájmy celé skupiny.

II. Antisemitismus ve světle teorie sociální identity

Ideologické definice antisemitismu

Slovníkové definice antisemitismu obvykle potlačují faktory ekonomické konkurence a jsou vědecky naprosto irelevantní. Např. definice podle *Všeobecné encyklopedie ve čtyřech svazcích* (1996):

Antisemitismus – zločinná ideologie hlásající nenávist k Židům. Má většinou iracionální charakter nenávisti průměrných a deklasovaných vůči komunitě, které se odlišuje od ostatní společnosti a na níž (se často pragmaticky) svaluje odpovědnost za problémy, jimiž společnost trpí...

Altruismus a genetická blízkost

Organismy, včetně lidí, se chovají altruističtěji k těm, se kterými jsou geneticky příbuzní. Genetickou příbuznost rozpoznají na základě fenotypové podobnosti (Rushton, 1989). Existují anekdotické doklady toho, že Židé dokáží poznat, kdo je Žid (MacDonald, 1998a, s. 2). Teorie sociální identity předpokládá, že jedinci zařazují sami sebe a druhé do sociálních kategorií/skupin. Zdá se, že toto rozlišování je pro Židy mimořádně důležité a jsou k němu vedeni od dětství, např. Philip Roth (1992, s. 67), ve své knize *Portnoyův komplex* píše:¹

Krk na to, že první, co jsem se od vás naučil rozlišovat, nebylo den a noc, ani horký a studený, ale gójský a židovský.

Podobnost členů jedné skupiny

Lidé mají tendenci vnímat členy jedné skupiny jako vzájemně podobnější, připisovat jim shodnější vlastnosti, než jaké ve skutečnosti mají (tzv. *accentuation effect*). Tento efekt je silnější pro relativ-

¹ Philip Roth byl kritizován mnohými židovskými organizacemi za to, že popsal některé nepříliš lichotivé stránky židovského života.

ně malé skupiny. Takové skupiny mají tendenci být viděny jako homogenní, a to jak majoritní skupinou, tak vlastními členy (Mullen, 1991). Židé byli vnímáni jako relativně homogenní skupina. Z toho se zrodily antisemitské teorie o židovském spiknutí. Takové teorie však přehlížejí skutečnost, že různé segmenty židovské komunity adoptovaly ve vztahu k většinové společnosti různé strategie, které byly často vzájemně nekompatibilní.

Proces vytváření skupinových stereotypů

Stereotypy, které byly především negativní, vznikaly na obou stranách (Zborowski a Herzog, 1952, Patai a Patai, 1989). Auto-stereotypy a heterostereotypy vystupují jako vzájemně podmíněné. Nežidé jsou v očích Židů viděni jako hloupí (nejhorší nadávka v židovských komunitách východní Evropy byla *gojišer kop*, tj. gojská hlava), opilci, ovládnání slepým instinktem, milující hrubou sílu, smyslní, nečistí apod.

Roth (1992, s. 52 a 67) podává v knize *Portnoyův komplex* sondu do židovské psychiky poloviny 20. století v USA:

- *Jsmé Židi – a nejenom že nejsme něco míň než gójové, kteří nás porážejí ve fotbale, ale možná že právě proto, že se nedokážeme upnout svými srdci k vítězství v tak masařské hře, jsmé naopak něco víc!*
- *Jsmé Židi – a jsmé něco víc.*
- *Když je to špatný, tak je to gójský, když je to dobrý, tak je to židovský!*

Židé jsou v očích Nežidů viděni jako vychytralí, nemilosrdní obchodníci, nelajální, fyzicky slabí.² Negativní conceptualizaci Nežidů je možné nalézt v židovských náboženských spisech. Nežidé jsou potomci Ezaua, Jákobova bratra, který je jeho opakem – Ezau je válečník a lovec (hrubý a chlupatý), Jákob je inteligentní

² Daviesová (1990, s. 11–12) studovala, které etnické skupiny se stávají terčem jakých vtipů. V ani jedné z 27 analyzovaných zemí nebyli Židé předmětem vtipů o hlouposti, ale v 16 byli předmětem vtipů o mazanosti (*canny*). Námitka může být, že se jedná pouze o tzv. *mem* (Blackmoreová, 2001), který se šíří bez ohledu na pravdivost. Podobně vtipy o nechuti Skotů utrácet peníze šíří i lidé, kteří v životě žádného Skota neviděli (bez ohledu na skutečnost, že Skotové pravděpodobně utrácení podobně jako většina příslušníků jiných národů). Na druhou stranu však existuje mnoho jiných stereotypů a patrně většina z nich se do značné míry zakládá na reálné zkušenosti.

a je pánem Ezaua, kterému bylo přikázáno Bohem, že bude sloužit Jákobovi. Podle Lindemanna (1997, s. 5) hrají tyto stereotypy u Židů roli i v současné době.

Bibó (1997, s. 425) uvádí, že ³:

... základní zkušeností Židů je, že okolní svět je z valné většiny podivně a neúčelně konzervativní, řečeno s menší přívětivostí – je budižkničemu, řečeno ještě méně přívětivě – je vysloveně hloupý.

Střet zájmů

Tendence ke skupinové kohezi a znehodnocování jiných skupin je silnější při objevení se konfliktu zájmů mezi skupinami.⁴ V kontextu podezřívavosti a skupinové soutěže mají lidé tendenci věřit tomu nejhoršímu. Z evolučního hlediska není důležité, jestli se domněnka zakládá na pravdě. Je výhodné věřit tomu, co přináší zisk, i když to není pravdivé. Běžným postupem je přehánění něčeho, co má reálný základ. Například v době, kdy španělská inkvizice pronásledovala Židy, a to i ty, kteří konvertovali ke křesťanství, byla rozšířena tato logika:

Je lepší upálit několik nevinných, než připustit šíření hereze.

Je tedy lepší dopustit se chyby č. 2 a potrestat nevinného, než chyby č. 1 a nechat naživu Žida, který naoko přestoupil ke křesťanství, ale ve skutečnosti se judaismu nevzdal. Navíc je snadnější nedůvěřovat, když z toho plyne potenciální zisk (např. zabavení majetku).⁵

Johnson (1995, s. 209 a 238) uvádí, že se katolická církev příliš nemýlila, když připsala Židům vliv na albigenské hnutí ve Francii či na husitské hnutí v Čechách. Židé se aktivně podíleli na renesanci a reformaci, tedy na dvou vývojových fázích, které nakonec

³ Judaismus může být nazírán jako podvratný, pokud se Židé snaží indoktrinovat negativní percepci nežidovské kultury mezi Nežidy.

⁴ Např. Le Vine a Campbell (1972) uvádějí, že negativní stereotypy o Číňanech se v USA zvyšovaly podle toho, jak byli Číňané úspěšní v kompetici o zdroje s jinými etnickými skupinami.

⁵ Johnson (1995, s. 177) uvádí, že ani muslimové nedůvěřovali Židům, kteří nuceně přijali islám.

rozvrátily dominantní postavení církve. Dlouhodobě byl vzestup protestantismu pro Židy obrovským přínosem, neboť vedl k rozbití monolitické latinské Evropy. Skončila tak izolace Židů jako jediné nekonformní skupiny ve společnosti.⁶

Na druhou stranu existuje i maladaptivní antisemitismus – na Židy se svaluje problém, který ve skutečnosti leží jinde, a jehož řešení se tedy oddalí.

Univerzálnost antisemitismu

Antisemitismus (přesnější název by podle některých možná byl „reaktivní rasismus“) je velmi častým jevem v lidských společnostech, a to z těchto důvodů (MacDonald, 1998a, s. 28–29):

1. Židovský kulturní separatismus vytváří negativní stereotypy na obou stranách.
2. Kompetice o zdroje je častou komponentou vztahů mezi Židy a Nežidy. Z důvodů skupinové spolupráce mezi Židy a též z eugenických a kulturních zvyklostí, které vedou k vysoké inteligenci a schopnosti získávat zdroje, jsou Židé vysoce úspěšní v soutěži o zdroje, což samozřejmě vede ke konfliktu zájmů.

Někteří historikové mají tendenci popisovat antisemitismus jako fenomén západní společnosti a jako důsledek jedinečných historických okolností, především křesťanství. Není to však pravda. Antisemitismus existoval a existuje jak v západních, tak v nezápadních společnostech, ve společnostech křesťanských i nekřesťanských, v předkapitalistických, kapitalistických i socialistických.

Příkladem apologety je Bauer (1993):

Evropská civilizace přivedla na svět Bacha, da Vinciho, Schopenhauera, pračky, moderní kanalizační systémy, antisemitismus a další věci. Antisemitismus je součástí tohoto balíku, a když neevropské či neamerické civilizace jsou ovlivňovány Evropou nebo Amerikou, absorbují antisemitismus spolu s kanalizací, houbou a moderní hygienou.

⁶ Ale na druhé straně ani protestantismus nebyl často k Židům nijak přátelský (např. Luther byl velký antisemita, to však především z toho důvodu, že Židé odmítli jeho „novou víru“).

Pokud je to pravda, pak by bylo zajímavé zjistit, když je antisemitismus v zásadě vynález západní kultury (hlavně křesťanství), proč nežije více Židů v nezápadních, například muslimských společnostech, kde by jim takové nebezpečí nehrozilo. Důvodem navíc by mohlo být, že jsou tyto kultury Židům kulturně a geneticky bližší než křesťanské.

**Židovská populace v současném světě
(World Jewish Congress, 1996)**

Země	Procento
USA	45
Izrael	35
Francie	5
Rusko	4
Ukrajina	3
Kanada	3
Anglie	2
Argentina	2
Brazílie	1
Jižní Afrika	0,8

V křesťanských zemích se Židům obecně daří a dařilo mnohem lépe než v jiných, které by měly být podle této teorie prosty antisemitismu. Například Johnson (1995, s. 342) uvádí, že v období 1800–1880 se v Africe a Asii zvýšil počet Židů z původních 500 000 na 750 000. V témže období vzrostla celková židovská populace v Evropě ze dvou na sedm milionů. Další námitkou by mohlo být, jak je možné, že Itálie, přes svůj silný katolicismus, jako jediná evropská země Židy až do německé okupace nikdy nepodrobovala totální fyzické perzekuci (Kuras, 1999, s. 89). Antisemitismus v celé Evropě, Severní Americe, na Středním východě a v Latinské Americe významně přispěl ke genocidě Židů za 2. světové války. Mnohé země nepřijímaly židovské uprchlíky z Evropy.

Projevy antisemitismu předvídal již tvůrce *Starého zákona* (v době, kdy křesťanství ještě neexistovalo):

Mezi těmito pronárody nebudeš mít klidu, ani tvá noha si neodpočine. Hospodin ti tam dá chvějící se srdce, pohaslé oči

a zoufalou duší. Tvůj život bude viset na vlásku, v noci i ve dne se budeš choť strachem a nebudeš si jist svým životem.

(Dt, 28, 65–66)

Strach Egypťanů z izraelské početnosti byl hlavní pohnutkou, proč je utiskovali.

Ten řekl svému lidu: „Hle, izraelský lid je početnější a zdatnější než my. Musíme s ním nakládat moudře, aby se nerozmnožil. Kdyby došlo k válce, jistě by se připojil k těm, kdo nás nenávidí, bojoval by proti nám a odtáhl by ze země.“

(Ex, 1, 9–10)

Útlak byl přímo směřovaný tak, aby se snížil jejich počet. Johnson (1995, s. 40) uvádí, že z faraónského područí se zlověstně ozývá vzdálená předtucha Hitlerova programu nucených prací, a dokonce i holocaustu: je mezi nimi znepokojivá podobnost.

Typické je tvrzení, že Židé na antisemitismu nenesou žádnou vinu. Například Kuras (1999, s. 192):

- Antisemitismus není problém židovský, nýbrž nežidovský. Nemohou jej proto řešit Židé, nýbrž Nežidé.
- Antisemitismus je duševní nemoc, kterou člověk promítá do někoho jiného to, co je mu na sobě samém neprotivnější a čeho se v sobě bojí a štítí.

Fenichel (1948) uvádí, že předsudky jsou iracionální povahy, a proto nemohou být pozměněny skutečnými zkušenostmi se Židy:

Je běžnou zkušeností, že každý antisemita mívá známého žida, který je prost všech těch strašných židovských vlastností, že se tím však nic nemění na jeho antisemitismu.

Zajímavý psychologický postřeh má Bibó (1997, s. 419):

Nic v nich [tj. Židech] nezbudí hlubší a upřímnější pobouření než torzení, že při vyvolávání a projevech antisemitismu může jejich postoj hrát rozhodující úlohu. Je pro ně samozřejmou zkušeností, že právě oni jsou tou trpící a práva se dožadující stranou, že nic jiného nepřichází v úvahu – vysvětlení antisemitismu jako „zpětného efektu“ považují za průhledný trik.

Tomáš Jelínek, předseda Pražské židovské obce, na otázku redaktora časopisu *Týden* (5/2002), zdali si Židé nemohou za své problémy do jisté míry sami (tím, že po staletí odmítali asimilovat, někdy až přílišným vymezováním vůči svému okolí a uzavíráním se před ním), odpověděl:

... jejich vymezení vůči většině nebylo nikdy negativní. Takže tu vaši otázku tak úplně nechápu. Samozřejmě že si za to Židé nemohli.

V protikladu k tomuto názoru se Arendtová (1996, s. 13) domnívá, že se mezi Židy a křesťany panovalo *vzájemné nepřátelství dvou neslučitelných vyznání*.

Je důležité si uvědomit, že muslimský antisemitismus byl jiný než křesťanský. Vzhledem k tomu, že se Židům v muslimských společnostech nedařilo zdaleka tak dobře jako v křesťanských, bylo hlavní komponentou muslimského antisemitismu spíše pohrdání než nenávisť, závist a strach (Lewis, 1984, s. 33).⁷

McKibbin (1998, s. 292) uvádí, že v anglické společnosti první poloviny 20. století nebyla přítomnost antisemitismu náboženským, ale primárně „sociálním a rasovým jevem“. Židé byli „jiní“: drželi pohromadě a pomáhali si v zajišťování výhodných pracovních míst. Židé byli obávaní a byli v nelibosti podobně jako např. svobodní zednáři.⁸

Antisemitismus byl silný i mimo nacistické Německo. Ternon (1997, s. 121–127) např. uvádí:

- Delegáti 29 zemí v roce 1938 (již po „křišťálové noci“) jednali o přijetí židovských emigrantů – neúspěšně.
- V roce 1941 organizovali v Pobaltí a na Ukrajině pogromy tisíce příslušníků pomocných služeb, policie a dobrovolných oddílů už před příchodem *Einsatzgruppen* a pak ve svých aktivitách pokračovali v uniformách německé policie.
- Vatikán, přestože měl od roku 1942 detailní informace, odmítl u Němců intervenovat.

⁷ Společnosti Středního východu byly organizovány tak, že nebyly přístupné a původní obyvatelstvo spojoval silný smysl pro skupinovou sounáležitost, který neumožnil Židům, aby obsadili významné ekonomické a politické pozice.

⁸ Antisemitismus existoval na všech společenských/sociálních úrovních anglické společnosti – v detektivních románech, ve školách, ve státní službě (McKibbin, 1998, s. 56).

Argyle (1994, s. 236) uvádí, že americké výzkumy ukazují, že příslušníci nižší společenské třídy (*lower-class*) mají spíše protičernošské postoje, zatímco příslušníci střední třídy více antisemitské. Dodává, že nejpravděpodobnějším vysvětlením je, že sociální třídy jsou nejvíce nepřátelské vůči skupinám, které jim konkurují.

Vidět příčiny antisemitismu pouze v ekonomické konkurenci je příliš zjednodušující. Přesnější je říci, že Židé jsou velice úspěšní ve všem, čemu se věnují. Vzhledem k vyššímu průměrnému IQ a skupinové soudržnosti se Židům daří dosahovat mnoha věcí – od založení Izraele přes obchodní a finanční sítě, získávání akademických pozic na univerzitách až po ovlivňování politiky a kultury. Tím se dostávají se do konfliktu s Nežidy, kteří mají často jiné zájmy.⁹

Antisemitská propaganda

Antisemitské spisy byly často charakteristické přeháněním a lživostí (např. obviňování z rituální vraždy). Fakt, že kritika byla zveličována, by neměl zastírat skutečnost, že mnohdy měla reálný základ. Charakteristické například je, že stížnosti na Židy jsou prakticky stejné na různých místech a v časově velmi vzdálených obdobích. Nejčastější stížnosti, které figurují v antisemitických náladách na celém světě, jsou tyto (*Anti-Semitism Worldwide*, 1994): disproporční ekonomický, politický a kulturní vliv, negativní osobnostní charakteristiky (ochota účastnit se nevybíravého vykořisťování Nežidů a židovská nelояalita vůči Nežidům).

1. Klanovost a separatismus

Informace o židovské klanovosti a separatismu existují v nejrůznějších dobách (MacDonald, 1998a, s. 35):¹⁰

⁹ Bibó (1997, s. 436) uvádí, že Židé věří, že antisemité na dně své duše ve skutečnosti ví, že jsou podlí a nespravedliví. Antisemité jsou na druhé straně přesvědčeni, že Židé v hloubi duše vědí, že všechno nebo většina toho, co o nich antisemité říkají, je pravda.

¹⁰ Důležité je poznamenat, že Židé byli ve starověku, minimálně do 4. století našeho letopočtu, viděni zbytkem společnosti jeho relativně chudí (Feldman, 1993, s. 172). To znamená, že zdrojem antisemitismu nebyla ani tak ekonomická kompetice jako jejich kulturní separace a misantropismus.

- Tacitus: *Mezi sebou jsou poctiví a připraveni k slitování, ale na zbytek světa se dívají jako na nepřátele.*
- Karl Marx popsal Židy v *Zur Judenfrage* jako navzájem si stranící, asociální a cizí skupinu zaměřenou na ekonomické vykořisťování Nežidů.
- Mnozí myslitelé, včetně Kanta, Kierkegaarda a Tolstého, kriticky poukazovali na židovského Boha, který byl charakteristický svojí kmenovostí a nacionalismem, a srovnávali jej s křesťanským Bohem univerzalizmu a lásky.

Hermann (1998/1945) např. uvádí:

- Cicero: *Židé jsou velmi soudržní, ale před Nežidy se uzavírají a jsou k nim nepřátelští.*
- Napoleon: *Židé jsou kobylinky, které sežerou Francii.*
- Herder, i když má humanistický světový názor, o Židech soudí, že v Evropě byli vždy cizím asijským národem a cizí jsou i dnes.

2. Ekonomický vliv

Židovský ekonomický vliv se dá rozdělit do těchto kategorií (MacDonald, 1998a, s. 38–46):

- Půjčování peněz (a to i přesto, že část z vysokých úroků odvádějí panovníkovi) a obchodní činnost vedl k transferu peněz od Nežidů k Židům.
- Židé byli disproporčně zastoupeni v prestižních a lukrativních zaměstnáních.
- Přestože byla velká část Židů po většinu historie chudých (např. Židé ve východní Evropě), existovalo mnoho velmi bohatých Židů, kteří svých prostředků používali k vyvíjení politického tlaku.

3. Židé a jejich negativní osobnostní charakteristiky

Je zřejmé, že je možné nalézt množství negativních příkladů chování členů jakoukoli skupiny (např. katolický klér nevyjímaje – viz např. knihu *Temné papežství* – Rosa, 1997). Sidon v úvaze o tom, zdali náhodou neměli pravdu ti, kteří se celé dějiny drželi *Tóry*, uvádí (Đurková a Wien, 2002):

Samozřejmě byli mezi nimi lumpové, podváděli se navzájem, ale v porovnání s tím, co se dělo ve „velkém světě“, je to směšné.

V následující části jsou uvedeny různé kategorie „negativního chování“. Kvantifikace těchto jevů nebyla, pokud je mi známo, nikdy provedena:

A. Odpadlíci

Židé často zaujímali vůči těm, kteří přestoupili ke křesťanství, bezohledný postoj. Např. Goldberg (1997) uvádí, že v polsko-litevském státě byli konvertité ke křesťanství vystaveni sankcím svých bývalých souvěrců a často zůstali zcela bez prostředků.

B. Obchodní praktiky

Ruppin (1913) uvádí, že Židé byli disproporčně zastoupeni v počtu podvodů v Německu, Rakousko-Uhersku a Nizozemí. Též se disproporčně vyhýbali vojenské službě.¹¹

Lindemann (1997) uvádí, že názor na Židy jako kruté a nemorální nebyl zcela bez opory v realitě. Například:

- byli známí jako nelítostní věřitelé,
- židovští kapitalisté měli prominentní zisky z burské války a též ji podněcovali,
- podíleli se na nemilosrdném potlačení rumunské selské revolty,
- byli disproporčně zastoupeni v organizování mezinárodní prostituce.

Johnson (2000, s. 541) uvádí, že v dobách prohibice Židé ovládli v New Yorku podloudnou výrobu a prodej alkoholu z jedné poloviny.

Sociolog E. A. Ross (1914) oceňoval některé kvality Židů, jako inteligenci a nechuť k fyzickému násilí, na druhé straně však upozorňoval na sklon patrný mezi židovskými emigranty maximalizovat své zisky ve všech oblastech – od dožadování se lepších známek ve škole až k chudým Židům vymáhajícím více, než byly

¹¹ Na druhou stranu Johnson (1995, s. 457) uvádí, že za 1. světové války mohla židovská sdružení doložit, že počet Židů, kteří bojovali ve válce a padli, utrpěli zranění či byli vyznamenáni, přesně odpovídal židovskému procentuálnímu zastoupení ve společnosti. Kulka (1990, s. 13) píše, že přestože občané židovského vyznání tvořili 2,4 % obyvatel předmnichovského Československa, jejich účast v československém vojsku v zahraničí – podle informací osob židovského původu – byla mezi 30–75 %. Druhá světová válka však byla pro Židy specifická, pravděpodobně z ní není možné generalizovat.

Obecně je důležité rozlišit dobrovolný vstup do armády ve chvíli, kdy je země ohrožena, a nucený odvod. Dále pak i účast v přímých bojích.

obvyklé dávky. Napsal: ...žádní jiní imigranti nejsou tak hluční, nátlakoví a lhostejní k právům jiných, než jsou Hebrejci.¹²

M. Weber (1998/1925, s. 349–351) popisuje židovský vztah k výdělku a dává ho do kontrastu s přístupem puritánů:

Snahou a připraveností využít bez zábrán každé příležitosti k výdělku, „pro groš si dát třeba koleno vrtat“, tím se Židé vy- značovali opravdu silně.

Žádný uskutku zbožný puritán by samozřejmě nepovažoval za bohubibý peněz získaný v zastavárně nebo využitím partnerova omylu (což by pro Žida bylo myslitelné vůči cizinci), handlíř- stvím a čachrem, účastí na politické a koloniální loupeži. Pevná cena, absolutně věcné, bezpodmínečně legální obchodní jednání s kýmkoli, bez chamtivosti po penězích... právě o tom věří kvake- ři a baptisté, že se tak osvědčujíš před Bohem.

Nesládková a Dokoupil (1997) popisují vrcholící imigrační proud Židů z Haliče a Bukoviny na Ostravsko (konec 19. století).¹³

Na Ostravsko přicházeli četní nájemci hospod a obchodů, kteří si počínali v novém prostředí velmi dravě. Lákali do svých šenků hosty, prodávali jim alkohol i potraviny na dluh s vysokým úrokem.

C. Sexualita

Ross též popisuje, že Židé hledající sex si s oblibou vybírají Nežidovky. Totéž uvádí Lindemann (1997, s. 380), který mluví o „jidiš gorilách“ využívajících nežidovské dívky v Anglii:

¹² Eysenck (1967, s. 262–263) uvádí, že Židé jsou konzistentně hodnoceni jako agresivnější než Nežidé. Dodává však, že jejich vyšší agresivita může být pouze reakcí na antisemitismus. V této souvislosti by bylo zajímavé analyzovat chování izraelských turistů. Několik osob pracujících v oblasti cestovního ruchu (v Praze) mi sdělilo, že Židé jsou bezkonkurenčně nejnesympatičtější skupinou (nekonečné smlouvání o malíčkostech, nízké „spropitné“ apod.).

¹³ Helmreich (1982) vysvětluje vznik stereotypu Židů jako vykořisťovatelů tím, že mnozí z nich byli jako obchodníci (od krámků se zeleninou až po obchodní domy) viditelní a v každodenním styku s dělnickou třídou. Kdežto Nežidé, kteří vlastnili velké průmyslové korporace, nebyli zdaleka tak „na očích“. Námítka proti teorii by mohla znít tak, že i mnozí Nežidé, a dokonce mnozí členové viditelných menšin byli jako drobní obchodníci ve styku s dělnickou třídou, a přesto takovou pověst nezískali.

Žádný Žid není větším hrdinou pro Židy než ten, který se může pochlubit tím, že zneuctil křesťanskou dítku.

Krekoričová (1995) uvádí, že texty slovenských písní nejčastěji vykreslují Žida jako záletníka či milence, který si kupuje lásku nežidovských žen za peníze. Dodává, že zvýšená sexuální potence Židů koresponduje se všeobecně antropologickou vrstvou obrazu „cizince“. Další obrazy Žida ve slovenském folkloru jsou:

- krčmář, u kterého sedlák propil svůj majetek,
- šířitel idejí, které mají negativní dopad na společnost.

D. Holocaust

Veřejnost je informována o tom, že se Židé často setkávali s nechtutí nežidovského obyvatelstva při vracení majetku navrátilivším se Židům. Málo se ví o odvrácené straně, totiž o chování značné části Židů (Bibó, 1997, s. 485–486):

... ti, kdo spravovali židovský majetek a přechovávali cennosti, se často setkali s tím, že Židé na nich vyžadovali takové cennosti a takové vyúčtování, jejichž schraňování, respektive řádné vedení, bez viny dotyčných znemožnily válečné události, a Židé je přitom nezměrně podezřelí, nezastavili se před žádným policejním a soudním popotahováním, dali stranou veškeré přátelství a někdy projevovali neslýchaný nevděk.

Snad nejtabuizovanějším tématem moderních židovských dějin je chování části polských Židů, většinou navrátilců z koncentračních táborů, k německému civilnímu obyvatelstvu po 2. světové válce. Sack (1997, s. 6–7) uvádí, že tito Židé byli někdy stejně krutí jako jejich osvětimské předobrazy; v roce 1945 pozabíjeli velké množství civilních Němců – německých mužů, žen, dětí a miminek, jejichž „zločinem“ bylo pouze to, že byli Němci. Němci ztratili více civilistů než Japonci v Hirošimě nebo samotní Židé ve všech polských pogromech.¹⁴

¹⁴ Česká židovská komunita reagovala na publikování této knihy tzv. *dynamickým tichem*:

- pokud je mi známo, neobjevila se ani v jednom židovském periodiku o knize zmínka/recenze, což bývá v jiných případech knih s židovskou tematikou pravidlem;
- Pražská židovská komunita odmítla nabídku nakladatele (Votobia) na prezentaci knihy v prostorách Židovského kulturního centra.

E. Agresivita

Zdá se, že Židé se v průběhu historie nechovali o nic lépe než jiné skupiny obyvatel. Jinými slovy, kdykoli měli příležitost/převahu, chovali se agresivně/výbojně. Frank (1997) uvádí, že Židé za panování císaře Juliána, který chtěl římskou říši násilím přivést zpět k helénským bohům, ničili křesťanské kostely (v Damašku, Gaze, Aškalonu, Bejrútu, Alexandrii).

Zrzavý (2002) uvádí, že nevyčerpatelem pramenem při pátrání po genocidních masakrech je *Bible*. Odhaluje zejména, že Izrael vyhubil četné národy (Ex, 17, 14; Dt, 25, 17–19; 1S, 15, 6). V některých případech je požadavek masakru vyjádřen explicitně:

Nyní jdi a pobij Amáleka; jako klaté zničíš vše, co mu patří. Nebudeš ho šetřit, ale usmrtíš muže i ženu, pachole i kojence, býka i ovci, velblouda i osla!

(1S 15, 3)¹⁵

Na druhou stranu však Židé páchali méně kriminality (zvláště násilné) než Nežidé, a to i v situacích, kdy byli velmi chudí – jako příklad se často uvádí situace židovských imigrantů v první polovině 20. století v New Yorku (Joselit, 1983). Ruppin, přední odborník na židovskou sociologii, to řekl výstižně (Johnson, 1995, s. 448):

Křesťané se dopouštějí zločinů rukama, Židé k tomu používají rozum.

4. Kulturní vliv

Vliv Židů ve světě kultury a umění je tak disproporční, že vyšší IQ Židů se zdá nedostatečným vysvětlením. Je proto pravděpodobné, že roli hraje skupinová spolupráce (MacDonald, 1998a, s. 51).¹⁶

¹⁵ Hartung (1995) uvádí příklady příkazu zabít nečleny skupiny a event. hrdosti na tyto skutky ve *Starém zákoně*: *Numeri* 21:2–3, 21:34–35, 24:8, 24:19–20; *Deuteronomium* 2:34, 3:2, 3:21, 7:1–2, 7:16, 7:23–24, 9:3, 11:24–25, 20:16–17, 31:3–5, 33:27; *Jozue* 2:10, 6:21, 8:2, 8:24–26, 10:1, 10:28, 10:35, 10:37, 10:39–40, 11:11–14, 11:20–21; *Soudců* 1:17; *První Samuelova* 15:3, 15:8, 15:15, 15:18, 15:20; *První Paralipomenon* 4:41.

¹⁶ To však není jisté. Např. v šachu, kde je možnost skupinové spolupráce nulová, dosahují Židé také disproporčních úspěchů – viz část *Kritika teorie*.

Antisemité věřili, že Hollywood, kde mají Židé dominantní zastoupení, rozšiřuje podvrtné ideologie, po druhé světové válce zvláště komunismus. Pravdou je, že mnozí radikální židovští scenáristé tyto snahy měli, ale vzhledem k politickému tlaku Nežidů (tehdy ještě silné lobby konzervativců a jiných nežidovských amerických elit) nebyli ve svých snahách příliš úspěšní (Ceclair a Englund, 1980).¹⁷

Židovskou moc v současném Hollywoodu popisuje MacDonald (1998a, s. 54) takto:

- Židé řídí všechna hlavní studia,
- 60 % hollywoodské filmové elity má židovský původ.

Kuras (1999, s. 207) uvádí, že 80 % hollywoodských producentů a 30 % hollywoodských režisérů a scenáristů jsou Židé. Židovská média mají velký vliv na utváření americké kultury. Podhoretz (1995) popisuje židovská média jako „kulturně nihilistická“ a poukazuje na nedostatek tradičních kulturních hodnot. Uvádí, že židovští intelektuálové a židovské organizace zesměšňují křesťanskou víru a podkopávají její sílu (např. tím, že se zasazovali za ničím neomezenou distribuci pornografie).

Lichter (Lichter et al. 1994) sumarizuje působení Hollywoodu (a jiných židovských médií včetně tisku) takto:

- idealizace rovnosti ras, výhody imigrace a multikulturalismu; portrétování kulturního pluralismu v pozitivních termínech jako něco, čeho se dá snadno dosáhnout;
- šíření názorů na manželství, sex a rodinný život, které jsou velmi odlišné od těch, které vyznávala většina Američanů a jejich kulturní nežidovské elity;
- šíření názorů zaměřených na celkovou restrukturalizaci základních institucí levicově liberálním směrem;
- propagace *expressive individualism*, pro který je charakteristická sexuální volnost, morální relativismus, pohrdání náboženskými institucemi;

¹⁷ Black (1994) v knize *Hollywood Censored: Morality Codes, Catholics, and the Movies* popisuje snahy lobbistických skupin (především církevních) kontrolovat produkci Hollywoodu v 30. letech. V této souvislosti je krajně zajímavé, že autor ani jednou nezmiňuje židovský vliv v Hollywoodu, a ani jako hypotézu, že se jednalo o ideologický boj mezi Židy a křesťany. (Heslo *Jew* se vůbec ve věcném rejstříku neobjevuje.) Je to ukázka buď extrémní naivity, nebo záměrného zkrleslování.

- propagace myšlenek, že „již základní struktura společnosti způsobuje odcizení“;
- větší tolerance k neobvyklým a deviantním životním stylům.

Výsledkem tohoto kulturního tlaku je zásadní kompetitivní rozdíl mezi Židy a Nežidy. Zpochybnění tradičních kulturních hodnot západní civilizace a filosofie neodpovědnosti postihuje více životní styl Nežidů než Židů vzhledem k tomu, že Židé:

1. jsou v průměru inteligentnější,
2. mají oporu v židovských komunitních strukturách.¹⁸

5. Politický vliv

Ginsberg (1993) shromáždil data z historických i současných společností a ilustroval židovský vliv na zakládání a udržování vlád, které podporují židovské zájmy. Např. v šíření komunistických idejí hráli velkou roli Béla Kun v Maďarsku, Rosa Luxemburgová v Německu a Emma Goldmanová v USA.

Shafarevich (1989) popisuje roli Židů v likvidaci ruského nacionalismu, v podkopání patriotismu, zavraždění cara a jeho rodiny, vyvlastnění kulaků a zničení ortodoxní církve.

Johnson (1995, s. 434–435) uvádí:

- Více než kdokoli jiný ztělesňoval Trockij násilí a démonickou moc bolševismu i bolševické odhodlání, aby byl celý svět rudý.
- Mnoho židovských bolševiků bylo v sovětské tajné policii či na místech komisařů, daňových inspektorů a byrokratů.

6. Neloajálnost

Židé často pomáhali dobyvatelům v ovládnutí území na úkor původní populace, například (MacDonald, 1998a, s. 61):

- V 8. století vítali španělští Židé muslimy jako zachránce od útlaku.

Johnson (1995, s. 176–177) uvádí:

... když muslimové upadli v roce 711 do Španělska, Židé jim během této okupace pomáhali a za postupujícími arabskými armádami často vojensky zajišťovali dobytá města. ... sloužili novým

¹⁸ O tématu více v části věnované vlivu psychoanalýzy.

pánům jako daňoví zemědělské dozorcí a poradci, a také jako lékaři.

- Rusové v I. světové válce podezírali ruské Židy, že pomáhají Německu, a evakuovali je z oblastí bojů.
- Polští Židé vítali sovětskou invazi do Polska v roce 1939 jako zbraň proti polskému antisemitismu. Po válce Židé podporovali sovětskou okupaci při potlačování polských nacionalistických sil (podobná byla situace během maďarského povstání v roce 1956).¹⁹

Hlavní oponenti judaismu na Západě

Z hlavních a nejsilnějších oponentů judaismu jako skupinové evoluční strategie na Západě je třeba uvést římskou říši ve 4. století, španělskou inkvizici a nacionální socialismus v Německu (1933–1945). Je užitečné je analyzovat také jako reakci na přítomnost judaismu coby úspěšné skupinové strategie. Vzhledem k omezenému rozsahu této kapitoly vybírám jako příklad nacionální socialismus v Německu.

Nacionální socialismus jako protižidovská skupinová strategie

Je jisté rozdíl mezi judaismem, který se účastnil „soutěže o zdroje“ obchodem s Nežidy (i když podle názorů mnohých nemilosrdným) a nacionálním socialismem, který se účastnil „soutěže o zdroje“ systematickým vyvlastňováním, vražděním a genocidou, tj. způsobem, který se může bez jakékoli pochybnosti označit jako zločinný. Nicméně nacionální socialismus se vyvinul v kontextu konfliktu zájmů mezi Židy a Nežidy a je užitečné analyzovat, do jaké míry byl jeho zrcadlovým odrazem.²⁰ Nacionálněsocialistické hnutí v Německu (1933–1945) znamenalo odklon od západní tradice univerzalizmu a individualismu směrem k rasovému nacionalismu a kolektivismu.

¹⁹ Židům ovšem nelze vyčítat, že se chtěli zbavit vlád, které je utlačovaly. Nicméně tímto chováním roztáčeli bludný kruh.

²⁰ Nástup NSDAP byl přinejmenším velmi urychlen existencí antisemitismu v Německu.

Mezi znaky nacionálního socialismu je možno uvést:

- Úsilí o rasovou čistotu a pocit rasové superiority. Norimberské zákony zakázaly sňatky a veškerý sexuální kontakt mezi Němci a Židy (např. Židé nesměli zaměstnávat jako služky ženy mladší 45 let).²¹
- Hlavní ideologií *Hitlerjugend* byl kolektivismus. Butler (1996) uvádí, že děti musely akceptovat strategii skupinového altruismu kombinovanou s nepřítelstvím a agresivitou vůči jiným skupinám, zvláště Židům. Nejdůležitějším aspektem výuky byla skupinová loajalita: *Věrnost a loajalita bez ohledu na následky byl článek vřty, který byl sdílený velkou částí německé mládeže.* Zdá se, že tento způsob indoktrinace slavil úspěch, jelikož vysoká míra poslušnosti byla zachována i poté, co ve válce nastal obrát.
- Ideologie nacionalismu, organické jednoty státu, slepá víra v autoritu a antisemitismus.
- Byly podporovány bojové dovednosti, odvaha a válečná mentalita.²²
- Majetek bohatých byl využíván pro rozvoj celé komunity.
- Židé museli omezit svoji účast v mnoha povoláních, jako byly např. veřejná správa, výuka na univerzitách, obchodní činnost, svobodná povolání – tedy v oblastech, ve kterých byli disproporčně zastoupeni.²³

Konflikty mezi Němci a Židy, event. kolektivistické tendence Němců, byly důležitým znakem německé společnosti dávno před Hitlerem. Němci hledali mystickou celistvost, která by jim vrátila „původní štěstí“. Idea *Volksgemeinschaft*, charakteristická sociální

²¹ Na druhou stranu byla integrace Židů v Německu po 1. světové válce v plném proudu. V období 1920–1930 bylo 17,5 % smíšených manželství. V roce 1932 si vzalo Nežida 36 % Židů (Weiss, 2000, s. 177).

²² Nacionální socialismus se podobně jako judaismus ekologicky specializoval na určité části ekonomiky a sociální role.

²³ Tyto restriktivní zákony se setkaly se širokou podporou německé veřejnosti. Podobná byla situace v Maďarsku. Bibó (1997) např. uvádí:

• Protižidovské zákonodárství v roce 1939 podporovala většina Maďarů. Akce, jejichž účelem bylo potlačit ekonomický vliv Židů, byly svého času v celé zemi vítány.

• Antisemitismus neměl ani tak charakter ideologický jako ekonomický a společenský.

kohezi, organickou jednotou, spoluprací a hierarchickou harmonií mezi všemi společenskými třídami, má své kořeny hluboko v minulosti.²⁴

²⁴ Zajímavou charakteristickou nacionálního socialismu byl asketismus většiny důležitých mužů *Třetí říše*. Vysoké postavení se tedy nepojilo s reprodukčním úspěchem, který by jinak mohl vyvolat nevoli níže postavených mužů. (Ovšem Göbbels a Bormann měli početné potomstvo. Na rodinném životě si zakládali i Goering a Himmler.) U Židů, vzhledem k jejich větší genetické podobnosti, lze očekávat menší odpor proti spojení vysokého postavení a reprodukční úspěšnosti.

Moderní politikové svůj nemonogamní život skrývají. (Pravděpodobně s výjimkou některých zemí, jako např. Itálie, kde by byl takový asketický politik považován za ne zcela normálního muže.) Do této kategorie patří i prezentace celkově nepoživačného životního stylu, která má často podobu populistických gest (např. politik odmitne nákup drahého zahraničního vozu, vzdá se prémie apod.)

III. Židovské strategie pro boj s antisemitismem

Židovské strategie pro boj s antisemitismem se samozřejmě mezi sebou velmi lišily a liší. Různé židovské skupiny vytvářejí různé způsoby obrany. Spíše než k jednotné strategii se dají přirovnat k lodím flotily, která se dostala do bouře, a každá loď se snaží zachránit svým vlastním způsobem, který závisí na mnoha okolnostech. Tak je možno nahlížet například na reakce na hrozbu asimilace po židovském osvícení, které vedly k vzniku různých typů judaismu – reformního, konzervativního, neortodoxního, sekulárního, sionismu apod.

Johnson (2000) uvádí, že se mnohokrát stalo, že se různé skupiny Židů dostaly do konfliktu. Například v období 1880–1940 byly židovské organizace reprezentující starší, více etablované komunity v západní Evropě a Americe v opozici vůči imigrantům z východní Evropy. Imigranti z východní Evropy měli tendenci být nábožensky ortodoxní, politicky radikální, sympatizovat se sionismem a vidět sami sebe v národnostní a rasové perspektivě – což vyvolávalo vlny antisemitismu, které neprospívaly již etablovaným komunitám.

Důležité však je, že nakonec (Dinnerstein a Reimers, 1982, s. 46)^{1, 2}:

... dokonce i starý establishment, který zpočátku nevítal imigraci východních Židů do USA, se zapojil do širokých filantropických akcí na pomoc novým přistěhovalcům.

To však neznamená, že by konflikty mezi jednotlivými skupinami Židů neexistovaly nebo byly nevýznamné. Much a Pfeifer (2000) uvádějí, že v současném Izraeli probíhá velmi vážný konflikt mezi sekulárními (a liberálními) a fundamentalistickými Židy.

¹ Vedlejším efektem tohoto rozdrobení a konfliktů je, že Nežidé nemají pocit, že judaismus tvoří jednotnou frontu (což je nakonec pravda).

² Bylo by zajímavé vypracovat přehled těchto vnitrožidovských konfliktů.

Výhody udržování nízké míry antisemitismu

Dá se říci, že udržování nízké úrovně antisemitismu prospívá judaismu jako skupinové evoluční strategii. Vnější nebezpečí utužuje kohezi uvnitř skupiny. Významný židovský aktivista Kurt Fleischer v roce 1929 v Berlíně řekl, že: *Antisemitismus je bič, který na nás seslal Bůh proto, aby nás mohl společně vést.* (MacDonald, 1998b, s. 178). Einstein (1993, s. 77) v roce 1930 v řeči adresované anglickým Židům uvedl:

Nepřežili bychom jako společenství celá staletí, kdybychom byli měli ustláno na růžích; o tom jsem skálopevně přesvědčen.

Židovské náboženské vědomí se do velké míry organizuje kolem vzpomínek na pronásledování. Židovská historie se často mění na tzv. *židovskou martyrologii*. V poslední době zaujal holocaust prominentní místo v židovské identifikaci. V průzkumu provedeném v roce 1991 uvedlo 85 % amerických Židů, že holocaust je velmi významný pro jejich pocit židovství. Holocaust se v tomto ohledu ukázal být důležitější než Bůh, *Starý zákon* nebo stát Izrael (Abrams, 1996).³

L. Rapaport (1997) analyzuje situaci Židů v současném Německu:

Kolektivní vzpomínka na holocaust a jeho pravidelné (spontánní či institucionalizované) připomínání hraje centrální roli v sebedefinici a/nebo ve vymezení se frankfurtského Židovstva vůči jiným skupinám. ... je centrálním pojítkem, který drží tuto komunitu pohromadě... holocaust na sebe bere podobu stále přítomné minulosti.

Rapaport uvádí, že existuje základní opozice, jasně vymezená binarita: z Němce a Žida se staly vzájemně se vylučující kategorie. Nedá se mluvit o asimilaci, i když to tak na první pohled může vypadat – existuje tzv. *neviditelné ghetto*.

³ Přesný počet obětí holocaustu je prakticky nemožné zjistit. Pokud by se však prokázalo, že jejich přibližný počet byl nezanedbatelně menší, např. Ternon (1997, s. 107) uvádí, že počet obětí byl s velkou pravděpodobností 5 100 000 až 5 200 000, není podle mého názoru správné trvat na čísle 6 000 000, a to jednak z důvodu historické pravdivosti a jednak proto, že tím Židé poskytují svým nepřátelům snadný argument ke kritice.

Johnson (Johnson, 1995, s. 536–537) uvádí:

- V 80. letech existovalo jen na samotných amerických a kanadských univerzitách 93 přednáškových cyklů ve studijním oboru holocaust a výhradně výzkumem holocaustu se zabývalo 6 výzkumných center.
- V roce 1983 proběhl v Izraeli výzkum, z něhož vyplynulo, že 83 % Židů považuje holocaust za hlavní faktor svého pohledu na svět a 87 % souhlasilo s výrokem: *Holocaust nás poučil, že Židé nemohou spoléhat na Nežidy.*

Zdá se, že holocaust je ve funkci „sociálního lepidla“ důležitější než náboženství. Je též zásadním legitimizačním argumentem pro existenci Izraele. Historik holocaustu Z. Bauman (Stannard, 1996) uvádí, že Izrael používá holocaust jako:

... certifikát své politické legitimacy, jako průvodní list pro svoji politiku, a to především jako předplatné pro bezpráví, které by mohl páchat.

Nadhodnocování míry antisemitismu

Zdá se, že je politika „martyrologie“ účinná. Američtí Židé mají tendenci nadhodnocovat skutečnou míru antisemitismu v USA, např. (MacDonald, 1998a, s. 179):

- V roce 1985 třetina židovských respondentů v San Francisku soudila, že Židé nemohou být členy Kongresu. Skutečnost byla taková, že v oblasti San Franciska byli 3 ze 4 kongresmanů „dobře identifikovatelní Židé“, Židé byli i dva senátoři za Kalifornii a starosta San Franciska.
- Výzkumy z roku 1990 ukazují, že 8 z 10 amerických Židů mělo vážné obavy z antisemitismu a mnoho z nich se domnívalo, že antisemitismus sílí, přestože pro to neexistovaly absolutně žádné důkazy.⁴

⁴ Například v ČR ve výzkumech veřejného mínění, ve kterých respondenti starší 18 let odpovídali na otázku, které skupiny obyvatel by nechtěli mít za sousedy, Židé umísťovali na posledním, tj. nejlichotivějším místě – v roce 1991 pouze 13 % respondentů odpovědělo ano (např. u muslimů 22 %, u lidí s AIDS 49 %). Podobná situace je i v jiných evropských zemích – v roce 1991 byli nejantisemitštější Slovinci (38 % by nechtělo Židy) a Bulhaři (30 %), nejlépe dopadli Židé v Nizozemí (4 %). Antisemitismus (event. index netolerance) v roce 1999 značně poklesl, např. Bulhar-

Chanes (1993) uvádí, že 85 % amerických Židů se v roce 1990 domnívalo, že antisemitismus je vážným problémem v současných USA, ale objektivní data ukazují, že antisemitismus klesá a je na historicky nejnižším bodě. Autor uvádí, že pravděpodobně vysvětlení tohoto paradoxu je, že Židé jsou přecitlivělí (tzv. *holocaust syndrome*) a nereagují na antisemitismus, ale na strach z něj. Liebman a Cohen (1990, s. 56–57) se domnívají, že jedním z faktorů může být i to, že více než polovina amerických Židů vnímá Nežidy prismatickým negativních stereotypů, což v nich samotných zpětně vyvolává strach z antisemitismu.

Výsledkem „martyrologické“ propagandy je kognitivní disonance mezi skutečným a vnímaným antisemitismem. Pravděpodobně se jedná o sebeklam v zájmu udržení sebeobrazu Židů jako utlačovaných outsiderů, přestože ve skutečnosti jsou Židé v USA disproporčně zastoupeni ve všech oblastech sociálního a ekonomického úspěchu.⁵

Z důvodů nedostatku projevů skutečného antisemitismu v USA vyvinuly židovské organizace nové druhy antisemitismu (známou antisemitismu je např. relativní nezájem Nežidů o židovské záležitosti) za účelem zpřítomnění „hrozby“. Deklinace antisemitismu v USA koincidovala se silnými snahami židovských organizací v programech, jejichž posláním je upevňovat pocit židovské identity (Cohen, 1972, s. 431).

sko 18 %, ČR 4 % (Rabušic, 2000). Výsledky anket týkající se podobných (tj. politicky nekorektních) témat však bývají zavádějící. Zajímavé je, že ačkoli se Bulharsko v současnosti jeví být z evropských zemí nejvíce antisemitské, bylo za 2. světové války jedinou zemí, která (úspěšně) odmítla vydat své Židy Hitlerovi.

⁵ Sekundární vyhodou je vyvolávání pocitu viny na straně Nežidů. Specifická situace je v Německu. Mnozí židovští aktivisté jsou znepokojeni tím, že řadová Němci nepřičítají nacistické minulosti Německa takový význam, jaký by bylo podle jejich názoru vhodné. Např. Wistrich (1993) uvedl jako přinejmenším znepokojující výsledky veřejného průzkumu těsně po sjednocení Německa:

- 58 % obyvatel se domnívalo, že je na čase, aby Němci nechali holocaust za sebou,
- 52 % se domnívá, že by se s Izraelem mělo jednat jako s každým jiným státem,
- 39 % se domnívá, že Židé zneužívají národněsocialistický holocaust ke svým cílům.

Wistrich pokračuje: ... podle mého soudu to naznačuje, že překonání minulosti se stalo pro většinu obyčejných Němců nečinn bezvýznamným, ba dokonce iritujícím.

Kompletní akceptace Židů ze strany nežidovské komunity může být nahlížena negativně, nebo alespoň s ambivalentními pocity. Tato akceptace může totiž vést k rychlé asimilaci, sňatkům s Nežidy a ztrátě židovské identity. Hertzberg (1995, s. 342) upozorňuje na to, že potřeba nebezpečí je odpovědná za znovuoživení ducha holocaustu v 70. letech:

Rodiče evokovali tuto emoci, která jejich generaci držela pohromadě. ... památka Auschwitzu nesměla být zapomenuta....

Podle Stannarda (1996) existuje snaha postavit holocaust na úroveň religiózně-mystickou.⁶ Izrael uvítal, když Turecko popřelo arménskou genocidu. V cynickém *quid pro quo* Turecko veřejně potvrdilo jedinečnost holocaustu. K neochotě Židů uznat arménskou genocidu uvádí Ternon (1997, s. 135 a 164):

- *Americká rada pro uctění památky holocaustu* uznává vedle Židů Romy za jedinou etnickou skupinu, označenou za cíl genocidy.
- V roce 1993 B. Lewis popřel v *Le Monde* fakt arménské genocidy a mluvil o „arménské verzi dějin masakru“. Ternon cituje názor, že si nepočínal jako vědec, ale jako politik.⁷

Hancock (2001, s. 96–99) uvádí, že americká židovská lobby dlouho nechtěla uznat existenci romského holocaustu. Např. S. Seigel, bývalý předseda *Americké rady na uctění památky holocaustu*, označil romskou snahu získat zastoupení v radě *hrou na pana důležitého*. Na druhou stranu se jiní Židé, např. S. Wiesenthal, Romů zastávají.

Další taktikou je ztotožňování antisemitismu s hrozbou Nežidům, příkladem může být Kapr (1993):

Nastala doba, abychom si přiznali, že pokud byl starý antisemitismus nebezpečný pouze pro Židy, pak nový antisemitismus

⁶ Název holocaust znamenající „zápalná obět“ sugeruje, že genocida měla vyšší náboženský podtext.

⁷ Během genocidy Arménů v osmanské říši (1915–16) zahynuly dvě třetiny Arménů. Zbylou třetinu (cca 600 000) čekaly nejrůznější osudy. V roce 1987 uznal Evropský parlament realitu arménské genocidy, ovšem americký Senát v roce 1990 odmítl uznat 24. duben za památný den této genocidy. Podle Ternona ustoupil požadavkům ministerstva zahraničí, neboť Turecko vyhrožovalo, že „znovu zváží přítomnost amerických vojsk na svém území“ (Ternon, 1997, s. 156–164).

křesťálové noci, boje proti kosmopolitům a lékařským procesům je nebezpečný pro celé lidstvo, protože je to prapor těch, kteří touží po navrácení feudálního a absolutistického pořádku a kteří jsou vyzbrojeni nejnovější technikou pro zabíjení lidí a jsou stonásobně nebezpečnější než dříve.

Židovské strategie pro boj proti antisemitismu

1. Kryptojudaismus

Konverze k jinému náboženství, přičemž dotyčný dále zůstává věřícím Židem, je tzv. *kryptojudaismus*. Popsáno v *Knize Ester*, kdy Ester popře svůj původ, vezme si krále Achašveróše a přispěje k záchraně svého lidu:

Ester neoznámila nic o svém lidu a o svém původu, protože jí Mordokaj přikázal, aby to neoznamovala.

(Est. 2, 10)

Kryptojudaismus se vyskytoval např. v 5. století před n. l. v Persii, ve středověkém Německu, Anglii a Francii, v muslimském světě a především ve středověkém Španělsku a Portugalsku. Schulin (1997) uvádí, že Maimonides, významný židovský filosof 12. století, hájil „marranos“ (marani) s tím, že Žid donucený vyznávat cizí náboženství je nevinný, a tedy nepodléhá trestu, jestliže tajně v rámci možností dodržuje židovská přikázání.

Někdy tato falešná identita sloužila k záchraně života či umožnila setrvání v té které zemi, jindy k tomu, aby se obešly vysoké daně uvalované na Židy. V jiných případech, jako např. u H. Heineho, to byla možnost, jak si získat „vstupenku do společnosti“ a dosáhnout významného postavení. Mnoho z těchto konvertitů se vrátilo k judaismu, jakmile to jen bylo možné (MacDonald, 1998a, s. 182–186).

Jiným příkladem slavného *marana* byl britský ministerský předseda Disraeli. Považoval židovskou rasu za nadřazenou: *Rasa je*

⁸ Španělské slovo *marranos* znamená svině a sloužilo jako označení pro Židy, kteří naoko konvertovali ke křesťanství.

vše, není jiné pravdy. Mnohé nasvědčuje tomu, že jeho politika byla ovlivněna židovskými zájmy (Johnson, 1995, s. 314).⁸

2. Snížení viditelnosti fenotypových rozdílů

V některých obdobích byl vyvíjen tlak na snížení viditelných odlišností (způsobu oblékání, manýrismu, celkové vizáže, způsobu mlvy, která byla závislá na tom, zdali dotyčný mluvil s Židem nebo s Nežidem apod.) za účelem toho, aby se předešlo napětí mezi skupinami. Příkladem jednoho z hnutí, jež si předsevzalo vnější asimilaci, byl reformní judaismus, který vznikl v 19. století. Oslabil důraz na vnější odlišnosti (oděv, náboženské rity), ale nevzdal se genetického separatismu. Elazar (1980, s. 9) tento způsob nazývá „ochranným zbarvením“. Reformní judaismus změnil náboženské obřady tak, aby vzbudil zdání vnější podobnosti s jinými neetnickými náboženskými skupinami. Z této perspektivy je logické, že v Izraeli reformní judaismus prakticky neexistuje. Patrně proto, že tam není „ochranného zbarvení“ potřeba.

Ve společnosti, kde je nízká hladina antisemitismu, je pro Židy nejlepší strategií maximalizovat etnický aspekt judaismu, ale musí dávat pozor, aby jejich etnocentrismus nevyprovokoval antisemitické reakce. Takováto strategie má poměrně úzký manévrovací prostor a musí velmi citlivě reagovat na změny společenských nálad.

3. Politické strategie pro minimalizaci antisemitismu

Mezi politické strategie sloužící k boji proti antisemitismu patří například tyto:

- Aliance s mocnými, placení výkupného (např. v tradičním Polsku).
- Ovlivnění imigračních zákonů tak, aby světem volně „prostupovalo“ velké množství imigrantů. K tomu v USA velmi přispěl *Americký židovský výbor (AJC)*. Goldstein (1990, s. 333) jeho roli charakterizuje takto:

Silné vedení, interní koheze, dobře finančně zabezpečený, pracované lobbování, vhodně zvolení nežidovští spojenci a dobré načasování.

- Zakládání organizací bojujícím proti projevům antisemitismu – např. v Německu (1870–1914) byl založen *Zentralverein deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens*, který úspěšně lobboval

proti všem hlavním antisemitům. Též se sponzorovaly organizace, které sice nebyly veřejně židovské, ale zasazovaly se za židovské zájmy.

Z poslední doby lze uvést například tyto aktivity židovské lobby:

- Nakladatelství St. Martin's Press odstoupilo od publikování Goebbelsovy biografie od Davida Irvinga.⁹
- Potlačení debat o rozsahu holocaustu.
- Potlačení debat o disproportionální účasti Židů v obchodu s otroky (a mezinárodní prostituci).
- Kontrola osobností, které by mohly být judaismu jako evoluční strategii nebezpečné. Např. Chomsky uvádí, že *Anti-Defamation League (ADL)* se snaží umlčet nebo zesměšnit lidi, kteří se snaží kritizovat současnou politiku Izraele. Dostal se mu do rukou 150stránkový spis o něm, který byl *k nerozeznání od spisu FBI*. Obsahoval záznamy o jeho sledování, obsahy jeho přednášek apod. (Chomsky, 1988, s. 642–643).¹⁰
- Židovští vědci obhajují velkou důležitost prostředí pro vývoj jedince na rozdíl od genetických vlivů a snaží se bagatelizovat rasové odlišnosti.
- Na *Americkou psychologickou asociaci* byl úspěšně vyvíjen nátlak, aby neudělila vyznamenání za životní dílo R. B. Cattellovi vzhledem k tomu, že se zabýval rasovými a eugenickými výzkumy (Whitney, 1997).
- Kontrola toho, jak jsou Židé prezentováni v médiích, zvláště v Hollywoodu. Gabler (1988) popisuje několik příkladů, ve kterých musely být scénáře filmů na nátlak židovských organizací změněny tak, aby se Židé jevíli v lepším světle. Aktivity těchto skupin nebyly publikovány, aby se nevzbudil dojem, že se židovské skupiny pokoušejí o cenzuru filmového průmyslu. K čemuž Gabler dodává, že *to bylo přesně to, o co se snažily*.
- Potlačování názorů, že sionismus je rasismus (což byla nyní již odvolaná rezoluce Organizace spojených národů z roku 1974).

⁹ Podrobnější pozadí případu viz www.fpp.co.uk/books/Goebbels. Zde je také možné si zdarma knihu stáhnout. Kniha však vyšla v češtině.

¹⁰ W. Cohn poukazuje na Chomského spojení s neonacisty (zvláště francouzskými), které podle jeho názoru překračuje boj za svobodu projevu – viz www.wernercohn.com.

Pro vzbuzení dojmu, že sionismus není rasistický, se organizují nejrůznější akce. Tak například děti falašských Židů, které byly evakuovány z Etiopie do Izraele, podnikly výlety po školách v USA z toho důvodu, aby se ukázalo, že ne všichni Židé jsou bílí. (Což slouží také jako argument proti afroamerickému antisemitismu.)^{11, 12}

Jinou strategií boje je tzv. *dynamické ticho*, o záležitosti se prostě aktivně mlčí (MacDonald, 1998a, s. 203–5):

- *Americký židovský výbor* vyvinul tlak na média, aby nereferovala o aktivitách antisemity G. L. K. Smithe.
- Většina židovských spisovatelů v Anglii ignoruje Chamberlainovu knihu *Foundations*.
- Více než 40 recenzních výtisků první MacDonalldovy knihy o judaismu (*People That Shall Dwell Alone*) bylo rozesláno židovským organizacím s nakladatelskou činností. Ani v jednom z periodik, které tyto organizace vydávají, se neobjevila o knize zmínka.

Za antisemitismus je označena jakákoli zmínka o rozdílech mezi Židy a Nežidy. Hertzberg (1995) uvádí, že názor, který zastává zhruba polovina Američanů, totiž že Židé drží spolu více než Američané a že židovští zaměstnavatelé si přednostně vybírají jako zaměstnance Židy, což je fakt, chápe ADL jako projev antisemitismu. Je však otázkou, zdali to jsou předsudky, nebo jednoduše fakta reflektující realitu. Názor ADL se zdá být ironií ve světle toho, že AJC klasifikuje Žida, u něhož pouze polovina přátel jsou Židé, jako člověka s nedostatečnou židovskou identifikací.

4. Ideologie univerzalizismu

Židovské lobby se při obhajobě svých vlastních zájmů snaží vzbuzovat dojem, že mu jde o univerzální, nadetnické zájmy (MacDonald, 1998a, s. 196):

- V roce 1903 byl při pokusech o lobbování proti carské politice, která byla nepříznivá ruským Židům, založen výbor pro jejich

¹¹ Ironické je, že Židé tmavší pleti požívají v Izraeli velice nízké postavení, srovnatelné s postavením indiánů v Americe nebo Romů u nás – viz dále.

¹² Další příklady aktivit židovské lobby jsou popsány v *Testimony of Kevin MacDonald in the Matter of David Irving vs. Deborah Lipstadt* na www.fpp.co.uk.

podporu. Byl založen židovským aktivistou J. Schiffem a argumentoval tím, že jde o zájmy Ameriky.

- V organizacích, které byly ovládány Židy, jako např. *Socialistická strana USA*, se Židé vyhýbali vedoucím pozicím.

Stejná situace byla v *Komunistické straně USA*. Jejím exponovaným členům bylo doporučeno, aby si nechali změnit jména na nežidovská, a bylo vyvíjeno velké úsilí (obvykle neúspěšné) získat nežidovské členy (Liebman 1979, s. 501). Totéž platilo pro Německo, kde se Židé vyhýbali vysokým funkcím v *Sociálně demokratické straně*, přestože byli značně zastoupeni v „druhořadých funkcích“ (Lindemann, 1997, s. 172).

5. Kontrola chování Židů, které by mohlo podnítit antisemitismus

Ze strany židovských komunit byly vyvíjeny snahy omezit chování, které by mohlo provokovat antisemitské nálady (MacDonald, 1998a, s. 197–201). To se týkalo například:

- Omezení extravagantního oblékání a okázalého utrácení.
- Kontroly židovských obchodních praktik.
- Pokusy zvýšit počet Židů v primární produkci (výroba, zemědělství).
- Boj proti židovské kriminalitě (zvláště mezinárodní prostituci, hazardnímu hráčství atd.).

Johnson (s. 1995, s. 234) uvádí, že Židé vyhlašovali své vlastní zákazy omezující soukromé výdaje, aby odvrátili závist a nenávisť ze strany Nežidů.

6. Racionalizace a apologie

Obecně se dá říci, že skupiny se snaží vytvořit lichotivý sebeobraz, který by jim umožnil:

1. uzavírat výhodné koalice s jinými skupinami,
2. zvýšit sebevědomí členů skupiny a jejich hrdost na příslušnost ke skupině.

Obtíž, která se musí při tvorbě sebeobrazu zvládnout, je ta, že tento obraz by měl být plauzibilní.

Jako typické pokusy o vytvoření pozitivního sebeobrazu lze uvést:

- Judaismus byl často racionalizován jako „světlo národů“ / mravní vzor pro zbytek lidstva. Například reformní židovský myslitel K. Kohler (1910) uvádí, že židovská etika je univerzalistická, přičemž však Židé musí zůstat separováni, jelikož tvoří morální vzor pro zbytek lidstva. Kohler byl také agilním oponentem smíšených sňatků a konverzí vzhledem k tomu, že rasová nečistota by oslabil poslání Izraele v jeho morální misi. Podobný názor měl i Martin Buber.

Pražský rabín Jehuda Löw napsal (Kuras, 1999, s. 127 a 190):

Židé jsou srdcem lidstva, které podobně jako fyzické srdce pumpuje život celému tělu a trpí za všechny orgány, za každou jejich poruchu i nezřícenost.

Teprve exodem z Egypta svět vstoupil do fáze úplnosti. Svět nebyl kompletní, dokud se v exodu Izrael nestal národem. Na kompletnosti Izraele závisí kompletnost světa.

- Přehánění přínosu judaismu civilizaci. Do této kategorie patří například teorie, že řečtí myslitelé měli židovský původ, eventuálně se inspirovali z židovských náboženských textů. Např. Johnson (1995, s. 39) uvádí, že Filon obvinil filosofy i zákonodárce, že Mojžíšovi kradou myšlenky nebo je kopírují – za hlavní viníky označil Herakleita s Platonem.¹³
- Snaha zrelativizovat výroky v *Talmudu*, *Mišně* a jiných náboženských spisech, které jsou explicitně protikřesťanské: schvalovaly možnost podvést křesťana, neplatnost slibu daného křesťanovi, líčily bestialitu a amoralitu křesťanů, schvalovaly hostilitu Židů k jiným národům a dvojí etický standard.

Shahak a Mezvinsky (1999) uvádějí, že v běžných překladech talmudické literatury jsou některé citlivé pasáže přeloženy tak, aby nepobouřily Nežidy. Některé jsou přímo zfalšovány. Mají ukázat židovskou etiku v univerzálním světle. Například slova znamena-

¹³ Na druhou stranu je nepopíratelným faktem, že Židé obohatili svět v oblastech jako jsou věda nebo umění více než kterákoli jiná identifikovatelná skupina srovnatelné velikosti.

ající „Izraelity“ se překládají jako „lidé“ (*human beings*) a reference k nižšímu statusu Nežidů a jejich omezeným právům jsou prostě vypuštěny.

Totéž uvádí s odvoláním na Hartunga Ridley (2000, s. 202): deset příkázání se původně vztahovalo výlučně na Izraelity. To mnohokrát zdůrazňuje *Talmud* i *Tóra*. Ridley uvádí, že *moderní překlady tuto skutečnost sověvolně maskují různými poznámkami, editorskými zásahy i úmyslnými překladatelskými změnami*.¹⁴

- Arendtová (1996, s. 15) upozorňuje na sebeklamnou teorii židovských historiků, že judaismus byl nadřazen ostatním náboženstvím v tom, že věřil v lidskou rovnost a toleranci a že židovský národ byl vždy pasivním trpícím objektem křesťanského pronásledování.
- Židovská historiografie, která je převážně psaná Židy, je často napsaná z emocionálního hlediska na úkor objektivitu. (Mnoho

¹⁴ Pokud někdo poukazuje na to, že *Talmud* obsahuje výroky, které jsou zaměřeny proti Nežidům, brání se Židé tím, že překlady pořízené antisemity záměrně vytrhávají věty z kontextu, chybně je překládají apod. Antisemité obviňují z chybných překladů, event. z vynechávání celých pasáží zase Židy. V češtině se mi podařilo objevit pouze Richterovu knihu *Talmud a Šulchan Aruch v nežidovském zrcadle*, která u nás vyšla za protektorátu. Není pochyb o tom, že Richter byl antisemita, nicméně je obtížně představitelný kontext, v kterém by následující výroky ztratily protigojské zaměření (Richter, 1942):

- Berakhoth, 58a: Kdo vidí zástupy gojimů, nechť řekne: „Zhanobena budiž vaše matka, matka, která vás zrodila!“
- Joma, 84b: Má-li být na dvoře židovském v sobotu zachráněn jeden Žid nebo několik Židů, musí být zachráněn. Nikdy se tak nemá státi, jde-li o Nežidy.
- Kethuboth, 5a: Bůh vydal nežidovské národy Židům. Není proto znásilnění Nežidovek trestem
- Sanhedrin, 52b: Ale cizoložství Žida s Nežidovkou jest povoleno.
- Kiddušin, 82a,b: Kdyby nebylo Židů, nebylo by žádného požehnání na zemi, ani slunce ani deště, protože by nebylo národů na světě, kdyby nebylo Židů.
- Chulin 94a: Jest zakázáno vědomě okrádati souvěrce, ale jest dovoleno okrádati goje.
- Baba Bathra 45a: Není třeba brát na Nežida ohled při obchodním jednání.
- Baba Bathra 54b: Majetek Nežida je jako poušť, a kdo přijde a přivlastní si jej, stává se tedy jeho vlastníkem.
- Baba kamma 113b: Žid nesmí svědčit proti jinému Židovi ve sporu s Nežidem.
- Aboda Zara 25b: Akumka nesmí kojit židovské dítě, poněvadž je nebezpečí, že by byla čistá krev židovská promísená s nečistou krví nežidovskou.

Obecně se v židovských náboženských spisech píše o Nežidech jen velmi málo pozitivního. Jedna z těchto výjimek je (Choschen ha-mischpat, 348): Nemá se krásti ani Židovi ani Gojimovi.

z těchto knih začíná věnováním těm, kteří trpěli atd.)¹⁵ Mosse (1987) uvádí tendenci některých židovských historiků minimalizovat židovský vliv na německou ekonomiku (zvláště bankovníctví) v období výmarské republiky. Smyslem tohoto zkresení pravděpodobně je vzbudit dojem, že antisemitské nálady nijak nesouvisely s chováním Židů a jejich ekonomickým vlivem. Lindemann (1997) uvádí, že historikové judaismu zkreseně referovali o názorech Nežidů jako o iracionálních fantaziích a portrétovali chování Židů jako irrelevantní ke vzniku antisemitismu.

- Přehánění židovských ztrát během pogromů (např. Johnson, 1995, s. 254).

Diskuze o morální superioritě judaismu například nad křesťanstvím je problematická ve světle toho, jak se obě náboženství staví k majetku. Zatímco křesťanství má k bohatství a penězům přinejmenším ambivalentní vztah, považuje judaismus bohatství za důstojný cíl a chudoba pro něj není ctností.¹⁶ Je obtížné, ne-li nemožné, najít v židovských náboženských spisech ekvivalenty postojů vyjádřených v *Novém zákoně* jako například:

Ježíš řekl svým učedníkům: „Amen, pravím vám, že bohatý těžko vejde do království nebeského. Znovu vám říkám, snáze projde velbloud uchem jehly než bohatý do Božího království.“

(Mt, 19, 23–24, viz též L, 18, 25, Mk, 10, 25)

¹⁵ Obecně se dá říci, že židovské dějiny jsou velmi často zatíženy osobním postojem pisatelů – ať Židů nebo Nežidů.

¹⁶ Otázkou ovšem zůstává, jak to bylo a je doopravdy – některé směry křesťanství se ukázaly jako velmi lačné bohatství, naopak některé odnože judaismu (jako například chasidismus) se o peníze příliš nestaraly. Vedle faktu, že katolická církev patří mezi nejbohatší instituce světa, není např. pochyb o tom, že některé segmenty katolické církve, a to i ty nejvyšší, se chovají značně machiavelisticky. Např. Sandmann (2002) v článku *Vatikánská spojka s podtitulem Heslo božích bankéřů: Mafie, vraždy, finanční machinace* mj. uvádí, že oficiální vatikánská banka IOR pere špinavé peníze pocházející z obchodů s drogami, má akcie ve filmovém pornoprůmyslu apod. Analýza toho, jak mnozí „služebníci boží“ slouží v rozporu s evangeliem Bohu i majetku přesahuje rámec této publikace. Zájemce o toto téma odkazují na pozoruhodné knihy *Temné papežství* (Rosa, 1997) a *Ve jménu božím? Tajemná smrt třiatřicetidenního papeže Jana Pavla I.* (Yallop, 1994). Yallop mj. píše (s. 207): *Ale vše mluví pro to, že by Ježíš Kristus, kdyby se dnes vrátil na zem, vytáhl s kázáním proti Římu...*

Žádný sluha nemůže sloužit dvěma pánům. Neboť jednoho bude nenávidět, a druhého milovat, k jednomu se přidá, a druhým pohrdne. Nemůžete sloužit Bohu i majetku.

(L, 16, 13)

Máme-li jídlo a oděv, spokojme se s tím. Kdo chce být bohatý, upadá do osidel pokušení... Kořenem všeho zla je láska k penězům...

(1Tm, 6, 8–10)

Jako příklad apologie, která má zamaskovat skutečnou ekonomickou úspěšnost Židů, lze uvést Karpa (1993):

Život však ukázal, že i v tržním světě se Židé nestávoají příliš často podnikateli, a pokud ano – pak spíše malými nebo středními a velmi zřídka dosahují úrovně srovnatelné s největšími rodinami dnešních miliardářů. Spíše jsou to lidé námezdní práce, řemeslníci, dělníci, technici, inženýři, lékaři, advokáti, hudebníci, vědečtí pracovníci. Obvykle tvoří střední třídu, zřídka kdy se dostanou do vládnoucí třídy.

Nepravdivost tohoto výroku je evidentní (např. 18 z 40 nejbohatších mužů Ameriky jsou Židé – viz dále).

Důležitým bodem židovské apologie je to, že jejich úspěchy nejsou dány geny, nýbrž kulturními návyky. Silbirger (2000) tvrdí, že jakákoliv skupina může být úspěšná stejně jako Židé – jde jen o to, aby si osvojila jejich návyky/mentalitu, kterou předkládá v sedmibodovém programu. Autor vychází z chybných premis – radikálního environmentalismu a kulturního determinismu – a nesprávně tvrdí, že Židé nejsou odlišní od kterékoliv jiné skupiny v inteligenci (a implicitně v etnocentrismu). Kniha se dá chápat jako pokus manipulovat názor Nežidů tím, že se jim předloží sedmibodový *self-help* program k získání bohatství, slávy a politického vlivu, a tím se odvede pozornost od rasové otázky.

Sebeklam jako aspekt judaismu coby skupinové evoluční strategie

Sebeklam (*self-deception*) slouží jedinci k dosažení jeho cílů tím způsobem, že bude vzbuzovat zdání pravdivosti a upřímnosti. To se mu nejlépe podaří tehdy, když uvěří vlastním racionalizacím (Ridley, 1999, s. 267–278), (Surbey a McNally, 1997). Naše ideologie nám pomáhají racionalizovat naše chování, které ve skutečnosti slouží evolučním cílům (tzv. *self-serving*).

Členové kohezivních skupin mají tendenci přehlížet negativní vlastnosti svých členů. U Židů, a to především u těch, kteří jsou s judaismem silně identifikováni, se dá předpokládat, že budou ignorovat nebo racionalizovat negativní informace o nich samotných. Jako příklady sebeklamu (viz i racionalizace v předchozí části) můžeme uvést:

- Názor, že utrpení Židů je důsledkem nedodržování smlouvy s Bohem, je jedním z leitmotivů *Starého zákona*. Jejich potíže tedy nepramení z jejich chování ve styku s Nežidy, ale z porušeného vztahu k Bohu. K tomu uvádí Lindemann (1997, s. 535):

Židé ve skutečnosti nechtějí rozumět své minulosti – nebo alespoň té části minulosti, která se týká nenávisťi okolí, již vzbuzovali. Je to proto, že porozumění by mohlo ohrozit pocit jejich identity.

- Akceptace ideologie, že judaismus je náboženství, přičemž většina Židů, a to i těch s židovstvím silně identifikovaných, žádné náboženské cítění nemá.
- Dvojitá identita, která se projevuje v okamžiku ohrožení židovských zájmů, např. v období arabsko-židovské války. Typický pro dvojitou identitu je výrok: *Nevěděl jsem, jak moc jsem Židem*.
- V 30. letech v Anglii vyšla kniha *The Jews of Britain*, ve které autor S. Salomon vědomě potlačil roli Židů ve finančnictví a obchodu a zdůraznil jejich přínos v medicíně a v umění (Alderman 1983, s. 122).
- Židovští intelektuálové živí pocit, že Židé (v Americe) jsou outsideri a občané druhé kategorie, a to i přes své disproportionální ekonomické a společenské úspěchy (Shapiro, 1992, s. 123). Být

outsidrem přináší morální kapitál a umožňuje zapojit se do radikální kritiky společnosti.

- Popření, že by Židé existovali jako skupina se stejným zájmem. Goldberg (1996, s. 6) uvádí, že průměrný americký Žid vidí ostatní Židy v Americe jako 6 milionů jedinců s různými životními názory a filosofiemi. Na druhou stranu však Goldberg dokumentuje, že Židé jsou jak svými přáteli, tak nepřáteli viděni jako velice silná a vlivná skupina ovlivňující americkou politiku. Židovská volební síla (*Jewish vote*) není předsudek, ale politický fakt. Podle AJC *Jewish vote* neexistuje. To je pravda do té chvíle, než začnou politici jednat proti zájmům AJC (Goldstein, 1990, s. 336).

Jako příklad židovské politické síly Johnson (1995, s. 354) uvádí, že když generál Grant vydal v roce 1862 rozkaz, který vylučoval Židy z ministerstva financí kvůli tomu, že porušovali obchodní regule, byla *nepřátelská odezva na tento rozkaz blesková a drtivá, a to nejen ze strany Židů*. Na Lincolnův pokyn Grant rozkaz za 20 dní zrušil.

- Obhajoba multikulturní a multietnické imigrace do USA. Poukazuje se na to, že Izrael prošel morálním testem a je pluralistickým státem, protože přijímá imigranty z celého světa. (Uniká jim však rozdíl, že tito imigranti jsou Židé.)¹⁷
- Pozoruhodný příklad sebeklamu je názor, že morální superiorita judaismu nad křesťanstvím je výsledkem větší individuální svobody a absence identifikace se skupinou, což je na druhou stranu znakem středověkého křesťanství.^{18, 19}

¹⁷ Např. *Zákon o návratu* byl v roce 1970 doplněn o dodatek, že Žid, který přestoupil k jinému náboženství, se nemůže do Izraele na základě tohoto zákona přistěhovat (Much a Pfeifer, 2000, s. 136).

¹⁸ Náchylnost k sebeklamu asi bude vyšší u lidí, kteří mají schopnost zaujmout v debatě jakoukoli pozici. To je přesně ta schopnost, na kterou se klade důraz při studiu *Talmudu*.

¹⁹ Soukupová (2000, s. 144) uvádí, že jedním z autostereotypů českých Židů bylo, že považovali sebe samé za přirozenou a plnohodnotnou součást národního organismu. Tento sebeklam však od poloviny 90. let 19. století stále zřetelněji kontrastoval s reálným obrazem české společnosti, která – až na výjimky – židovskou složku vylučovala.

Zarážejícím příkladem racionalizace je reakce pražského rabína Sidona na otázku, zdali Bohu na jiných národech nezáleží (když jim nedal smlouvu). Sidon odpověděl (Đurková a Wienk, 2002):

To však neznamená, že by mu na ostatních nezáleželo. V Bibli se dočtete, že Bůh seslal na Egyptany deset ran, aby ho poznali. Co mu mělo záležet na nějakých Egyptanech? Ale záleželo mu na nich.

Ve skutečnosti je to ale tak, že deset ran, které seslal izraelský Bůh na Egypt, mělo v první řadě donutit faraóna, aby propustil Izraelce (viz Ex 7, 16). Jinými slovy: Bohu záleželo na Egyptanech jenom do té míry, v které ovlivňovali osud Izraele.

Příklady velmi rozšířeného sebeklamu uvádí Arendtová (1996, s. 15):

Kdykoli vyšla na světlo tato židovská tradice často násilného nepřátelství proti křesťanům a lidem nežidovského původu, široká židovská veřejnost byla nejen pobouřena, ale i upřímně udivena, tak dobře její mluvčí dokázali přesvědčit sami sebe i všechny ostatní o tom, že židovské vydělení bylo výhradně důsledkem nepřátelství nežidovských národů a nedostatku osvěty.

IV. Vliv židovských intelektuálů na sociální vědy a politiku

Ve 20. století vzniklo několik velmi vlivných intelektuálních a politických hnutí, která byla vedena nebo založena lidmi s velmi silnou židovskou identitou. Předmětem této části bude analýza toho, jak tato hnutí sloužila židovským zájmům. Na druhou stranu nikdo netvrdí, že existuje nějaké jednotné židovské spiknutí, tak jak je to popsáno v *Protokolech sionských mudrců*. Od židovského osvícenství nebyl judaismus nikdy sjednoceným, monolitickým hnutím a zcela jasně existovaly a existují velké neshody mezi Židy v otázce, jak se mají chránit a prosazovat své zájmy.

Johnson (1995, s. 209) uvádí, že židovské intelektuální působení mělo skutečně rozvratné účinky na stávající řád. Ve své autobiografii *Mein Weg als Deutscher und Jude* to popsal J. Wasserman, vídeňský Žid a spisovatel:

Smutným faktem je, že perzekutoři, stejně jako jejich agenti a dobrovolníci, mají pro své počínání důvod. O této pravdě se nedá diskutovat. Ať se podíváme na jakýkoli incident, při němž se ničily náboženské modly či potlačovala úcta vůči nim, ať si vezmeme jakékoli politické vzplanutí, jakýkoli sociální protest, vždycky najdeme na čele Židy.

Některé charakteristické znaky židovských hnutí jsou tyto:

- Pokusy změnit západní společnosti takovým způsobem, aby se ukončila existence antisemitismu a poskytla judaismu možnost pokračovat, ať již otevřeně nebo v skryté podobě. Intelektuální dvojí standard těchto hnutí byl ten, že se pokoušely podminovat sociální kohezi nežidovské společnosti, přičemž judaismus měl zůstat kohezivní skupinou.

Židovská podvratná činnost má dlouhou historii, a to nejenom v křesťanském, ale i v muslimském světě. Ve výmarském Německu němečtí Židé nebyli pouze disproportčně zastoupeni v hnutích, která útočila na vše německé, zvláště armádu, jurisdikci a střední třídu: Židé tato hnutí tvořili (Rothman a Lichter, 1982, s. 85).

Židé vždy měli tendenci vybírat si radikální politická hnutí, která kritizovala západní civilizaci.¹

- Podobně jako černošští intelektuálové jsou i intelektuálové židovští přitahováni levicovými intelektuálními hnutími a environmentalistickými teoriemi o rasových rozdílech v inteligenci. Smyslem je odvést pozornost od judaismu jako etnického hnutí. Židovská intelektuální a politická lobby stojí proti evolučním, biologickým a genetickým poznatkům, které by mohly ovlivnit sociální vědy. Na tomto poli se angažovala především psychoanalýza, Boasova antropologická škola, frankfurtská škola sociálního výzkumu a newyorští intelektuálové. Židovská intelektuální hnutí byla nutnou podmínkou pro vítězství intelektuální levice v druhé polovině 20. století v západních společnostech.
- Snahy vykreslit antisemitismus jako psychickou poruchu. Patologizace nežidovských kohezivních organizací, přičemž židovská skupinová koheze zůstala mimo oblast kritiky.
- Podpora a idealizace pluralitní, multietnické společnosti. Angažovanost v této oblasti se dosáhlo změny imigrační politiky USA tak, že poškozují zájmy nežidovských Evropanů, zvláště pak Američany pocházející z národů severní a západní Evropy.
- Židovští intelektuálové vypracovali a propagovali myšlenku, že judaismus má ve světě mravní poslání.

Identifikace Nežidů s židovskými hnutími

Nebylo překvapující, že když Židé získali v určitých oblastech intelektuální dominanci, byli někteří Nežidé k těmto hnutím přitahováni. Členství v sociálně dominantních a prestižních skupinách bylo pro Nežidy lákavé a mnohým umožnilo rychlou kariéru. V některých případech docházelo k identifikaci se židovstvím (dotyční pátrali ve svých genealogiích po židovských předcích, osvojovali si židovský manýrismus apod.). Dalo by se říci, že mnozí vy-

¹ Johnson (1995, s. 408) poznamenává, že Židé byli přirozenými bořiteli modelů -- ničili posvátné modly a hodnoty jiných národů. Vztah mezi „revolucionářstvím“ a rodinnou konstelací analyzuje Sulloway (1996). Uvádí, že nejčastěji jsou revolucionáři, ať již političtí či vědečtí, poslední synové. Bylo by zajímavé sledovat tento fenomén u posledních židovských synů.

kazovali znaky tzv. *židovského komplexu* (viz výše). Židé talentované Nežidy ve svých hnutích vítali a těmto často připadla velmi viditelná místa tak, aby se zamaskovala skutečnost, že tato hnutí jsou ve skutečnosti ovládána Židy a zaměřena na židovské zájmy.

Boasova antropologická škola a zánik darwinismu v sociálních vědách

Židé měli a mají velký vliv na formování sociálních věd. Jména Marx a Durkheim nahradila Darwina a Spencera. Odklon od darwinismu byl výsledkem ideologie, ne vědeckého pokroku. Jedním z hlavních ideologů byl Levi-Strauss. Jako Žid se silnou židovskou identitou měl velký zájem na potlačení antisemitismu. Ve svých pracích obhajuje kulturní rozdílnosti a popírá univerzalizmus hodnot západních kultur. Je to pozice, která validizuje judaismus jako neasimilující skupinu. Levi-Strauss zamítal biologické a evoluční teorie. Tvrdil, že kultury, podobně jako jazyky, jsou arbitrární a nahodilé sbírky symbolů bez přirozeného vztahu ke svým nositelům, že neexistuje žádná superiorní kultura. Velkou měrou přispěl k romantizaci nezápádních kultur a k pocitu studu u příslušníků západní kultury.

Vlivná antropologická škola, kterou v USA v první čtvrtině 20. století založil Franz Boas, se vyznačovala až hysterickou citlivostí na rasové otázky. Boasova východiska se rozcházela s evoluční myšlenkou vývoje kultur v sérii stadií (divoštství, barbarismus, civilizace) a v tom, že stupně vývoje mají vztah k rasovým odlišnostem. Rasy jsou podle jeho názoru sociálním konstruktem. Lidé jsou prý vrozeně kooperativní (ale ne agresivní) a mezi lidstvem panuje univerzální bratrství. Klíčovou teoretickou koncepcí byl radikální environmentalismus. Hnutí bylo velice autoritativní a netolerantní k disentu. Vzhledem k odmítnutí základních vědeckých metod, jako jsou generalizace a klasifikace, je Boasova antropologie spíše antiteorií než teorií (MacDonald, 1998b, s. 25).

Přes svůj nevědecký přístup byla (a stále je) tato ideologie velice úspěšná. Například v roce 1915 kontrolovali Boasovi stoupenci *Americkou antropologickou asociaci* a drželi dvoutřetinovou většinu ve výkonné radě. V roce 1926 byly všechny hlavní katedry antropologie v USA řízeny Boasovými studenty, z nichž většina byli

Židé. Rasovní teoretikové a eugenici, jako například M. Grant a Ch. Davenport, byli zatlačeni do pozadí.²

Wilson (1999, s. 208) píše:

Považovat všechny kultury za sobě rovné, pouze odlišné, se stalo morálním krédem kulturního relativismu, jehož vlajku vyvěsili Boas a další vlivní antropologové.

Židovský vliv v sociálních vědách pokračuje i v současnosti. V 80. letech tvořili Židé 25 % zaměstnanců kateder sociálních věd na elitních univerzitách v USA (Rothman a Lichter 1982, s. 103).

Zajímavé je, že dva členové Boasova hnutí, kteří dosáhli největší popularity, byli Nežidé – Benedictová a Meadová. Viditelné role Nežidů v hnutích, která jsou řízena Židy, slouží často jako krycí manévry (tzv. *window dressing*).³

Boasova antropologická škola se snaží popisovat neevropské kultury v idealistických termínech jako neválečné, nenásilné, charakteristické nehromaděním majetku, volnou sexualitou, tvorbou mýtů, dáváním darů atd. Tím se západní civilizace jeví jako patologická.⁴

Knihy, které by ukazovaly na něco jiného, než si Boas přál, jako např. *Primitive Warfare* od H. Turney-Higha, který dokumentoval univerzálnost válčení a brutalitu tzv. přírodních národů, jeho škola ignorovala. Realita je ovšem jiná. Válčení bylo a zůstává běžným jevem mezi rodovými společnostmi. Více než 90 % z nich válčí, většina se zapojuje do válečných aktivit alespoň jednou do roka (van der Dennen, 1995).

Z moderních autorů je možné jako příklad uvést S. J. Goulda. Jeho kniha *Jak neměřit člověka* je silně ideologická a stala se právem předmětem kritiky mnoha vědců (např. Rusthon, 1997b). Židé se většinou vyhýbají evolučním teoriím, a pokud již se jimi zabývají,

² Důležité je poznamenat, že Madison Grant zastával názor, že nordická rasa je superiorní. Dá se říci, že obě antropologické školy byly ovlivněny etnickým původem svých zakladatelů.

³ Torrey (1992, s. 60) uvádí, že kulturní kritika Benedictové a Meadové a jejich závek vůči kulturnímu determinismu byly motivovány snahou získat sebevědomí vzhledem ke své homosexuální orientaci.

⁴ Tyto tendence se objevovaly pochopitelně i u mnoha nežidovských myslitelů, např. Rousseaua, který zastával představu ušlechtilého divocha a civilizaci chápal jako úpadek.

mají nechuť k rasové tematice. Mezi kritiky sociobiologie a behaviorálně-genetického výzkumu patří vedle již zmiňovaného Goulda například J. Hirsch, L. Kamin, R. C. Lewontin, S. Rose a R. Lerner. Lernerova kniha *Final Solution: Biology, Prejudice, and Genocide* je v současnosti pravděpodobně na poli vědy nejvíce neupřimný pokus o diskreditaci evolučně biologických směrů z důvodu jejich domnělého spojení s antisemitismem (MacDonald, 1998b, s. 31 až 39).⁵

Lerner odmítá biologický determinismus ve prospěch dynamického, kontextualistického přístupu k lidskému vývoji. Jeho koncepce je však nesprávná – pokud by byla pravdivá, znamenalo by to, že je možné společnost a jedince jakkoli naprogramovat (např. aby se ženám líbilo znásilnění, aby se jedna etnická skupina dobrovolně podrobila jiné atd.). Důležité je uvědomit si, že vliv prostředí a plasticita lidské psychiky nejsou popírány. Co je nutné odmítnout, je teze radikálního environmentalismu, že sociální svět neinteraguje s geny.

Obecně se dá říci, že židovská intelektuální hnutí se snaží prosazovat ideologie, které se organizují kolem ideálu humanity, společenské harmonie a jsou ve skutečnosti utopistické. Jejich výhodou však je, že směřují ke stavu, který by umožnil zachovat existenci judaismu jako kohezivní skupiny a zároveň zabránil antisemitismu.

Židé a politická levice

Židé si od levicových hnutí slibovali společnost bez antisemitismu. Převládající ideologií mezi židovskými levicovými aktivisty bylo, že porevoluční společnost ukončí antisemitismus, protože ukončí třídní konflikt a zmizí typická židovská zaměstnání. Pocit mravní superiority a altruistické motivace v těchto levicových

⁵ Existují ovšem výjimky jako D. G. Freedman, R. Herrnstein, S. Itzkoff, I. Silverman, N. Segal, L. Tiger, G. Weisfeld nebo M. Levin, z něhož hodně čerpám v kapitole *Rozdíly mezi rasami*. Aby tvrzení mělo vědeckou hodnotu, je třeba vytvořit přesnou statistiku, která by analyzovala, kolik židovských vědců je oponenty a kolik přívrženci sociobiologie obecně a rasových výzkumů speciálně. Důležité ale je uvědomit si, že radikální environmentalismus ještě nezaručuje absenci antisemitismu. V SSSR bylo zlikvidováno miliony – místo toho, aby se „převychovaly“.

hnutí byly často sebeklamem – tj. nešlo primárně o to, aby byla třídní spravedlnost, ale o to, aby se Židům žilo bezpečněji.

Židovské sympatie se socialismem v mnoha zemích v 30. letech 20. století byly částečně motivovány komunistickou opozicí proti fašismu a antisemitismu. Obecné spojení antisemitismu s konzervativními politickými názory se často uvádí jako vysvětlení pro židovskou účast v levicových hnutích, a to i bohatých Židů. Tak např. Svobodová (1994, s. 55) uvádí, že účast Židů v komunistickém hnutí byla způsobena odůvodnitelnou iluzí, že komunismus je protikladem a protipólem režimu nacistického, který byl původcem jejich utrpení, a od komunismu si slibovali zánik antisemitismu. Johnson (1995, s. 344) považuje carský antisemitismus za pravděpodobně nejdůležitější faktor, který vedl Židy k politické levici.

Vztah Židů a levice byl nepřehlédnutelný již v 19. století. Rothman a Lichter (1982, s. 110) uvádějí:

At je jejich situace jakákoli... v téměř v každé zemi, o které máme informace, část židovské komunity hrála velice zásadní roli v hnutích, která podvracela stávající řád.

Přestože byli oba Marxovi rodiče etničtí Židé, byl mnohými viděn jako antisemita. Marx chápal judaismus jako abstraktní princip lidské chamtivosti, který skončí v komunistické společnosti. Toto téma rozvedl v *Židovské otázce*, která vyšla v roce 1843. Důležité ale je, že Marx nepodporoval myšlenku, že by se Židé měli vzdát svého židovství, ale byl by rád, kdyby judaismus, osvobozen od své chamtivosti, pokračoval v transformované společnosti po revoluci. Marxova analýza sociálních konfliktů je teoreticky viděna tak, že pochází pouze z ekonomických pohnutek a konfliktů mezi společenskými třídami, kde je soutěž o zdroje mezi etnickými skupinami nedůležitá.⁶

Johnson (1995, s. 336) uvádí, že Marxovy metody popsal Karl Jaspers coby stejně dogmatické jako vývody kteréhokoliv rabína či kabalisty:

Marxův sloh není slohem badatele... necituje příklady ani neuvádí fakta, která jsou v rozporu s jeho vlastní teorií. Používá jen

⁶ Rucker (2001, s. 236) uvádí, že represe proti Židům v Sovětském svazu byla překvapením, protože znamenala rozchod s marxistickou tradicí.

takové věci, které jasně podporují či potvrzují to, co on považuje za základní pravdu. Jeho celkový přístup je jednou velkou obhajobou, ne výzkumem, a to obhajobou něčeho, co prohlašuje za dokonalou pravdu, o které je přesvědčený ne jako vědec, ale jako věřící.

Marx se bál nacionalismu jako síly, která může společenské třídy spojovat. Hierarchická společnost s harmonickými vztahy na základě nacionalismu je síla, která může stát v opozici vůči judaismu jako skupinové strategii. Ideologie je taková, že instituce, které podporují skupinové vazby a kohezi mezi Nežidy (nacionalismus a tradiční nežidovská náboženství), je třeba oslabovat, přičemž strukturální integritu židovského separatismu zachovávat. Univerzalistické ideologie, v našem případě marxismus, mohou sloužit jako kouřové clony, které usnadňují existenci skupinových strategií.

1. Komunismus v Sovětském svazu

Židovský politický radikalismus v Rusku musí být chápán jako reakce na ekonomický útlak ze strany carské vlády. Löwe (1997) poukazuje na zásadní účast židovských organizací (např. *Bundu*) na revolučním dění v Rusku. Rucker (2001, s. 240) uvádí, že ve dvacátých letech měli Židé v bolševickém státním aparátě podstatně větší zastoupení, než jaké by odpovídalo podílu na počtu obyvatel. Roku 1927 měla bolševická strana 50 000 židovských členů, čili 5,21 % členstva, což byl trojnásobek demografického podílu. Tato disproporce byla tím vyšší, čím vyšší byla mocenská struktura. V politbyru byli z pěti členů tři Židé (Kameněv, Zinověv a Trockij, zbylí dva byli Stalin a Lenin).

Většina židovských komunistických radikálů měla velmi silné židovské cítění a měla v plánu vytvořit druh sekulárního judaismu. Přes oficiální ideologii SSSR, ve které byly nacionalismus a etnický separatismus chápány jako reakční, podléhala sovětská vláda politickým tlakům uvnitř sebe samotné. Výsledkem těchto tlaků bylo založení státem sponzorovaných jidiš škol a jidiš sovětů. Separatistická kultura byla židovskou sekcí uvnitř komunistické strany podporována.

Rucker (2001, s. 245) uvádí, že ve dvacátých letech nabízel sovětský režim Židům vlastní instituce – komisariát pro židovské záležitosti, židovskou sekci v bolševické straně, autonomní oblast.

Tato doba znamenala zlatý věk kultury jidiš s množstvím škol, s divadly a literaturou, přičemž však byl veden boj proti náboženství (destrukce náboženských institucí a zákaz hebrejštiny). Vláda se snažila zničit křesťanství jako sociálně sjednocující sílu, přičemž současně sponzorovala sekulární židovskou kulturu a její sjednocující prvky jako například právě jidiš.

Revoluce ukončila oficiální státní antisemitismus, ale jeho lidové formy přetrvávaly. Dá se říci, že se Židům v porevolučním SSSR dlouhou dobu dařilo nesporně lépe než v carském Rusku. Ještě do 40. let byli Židé v SSSR disproporčně zastoupeni v ekonomické a politické moci a v kulturní sféře. Stalin byl antisemita od začátku, ale musel jednat velmi obezřetně. Jeho zákroky proti Židům byly maskovány filosemitismem (MacDonald, 1998b, s. 97):

- Před sérií procesů, ve kterých bylo odsouzeno 11 Židů a 5 Nežidů, se s velkou publicitou uskutečnil proces, ve kterém byli odsouzeni dva Nežidé za propagaci antisemitismu.
- Stalin uděloval pocty židovským umělcům, přičemž vyměňoval židovské politické vedení.

Stalinův antisemitismus se projevil naplno až po druhé světové válce. V tomto měl podporu sovětské veřejnosti. Židé byli charakterizováni jako kosmopolité bez kořenů, kteří neměli vztah k ruské národní kultuře.

Podobně jako socialistické Maďarsko, polarizovalo se i Polsko mezi převážně židovskou vládnoucí a úřednickou třídou podporovanou zbytkem židovské populace a sovětskou vojenskou silou i většinou nežidovského původního obyvatelstva (MacDonald, 1998b, s. 66).⁷

⁷ Johnson (1995, s. 434–435) se ale na druhou stranu domnívá, že revoluce obyčejné Židy poškodila, např.:

- Obyčejní Židé z Ruska neměli z revoluce žádný prospěch. Právě naopak. Měli naději, že hodně získají od Prozatímní vlády Kerenského.
- Židé měli pro svůj strach dobré důvody. V srpnu 1919 byly zrušeny všechny židovské náboženské obce. Byl jim zkonfiskován majetek a veřejně převážné většiny z nich se navždy zavřely.
- Členové zvláštních židovských sekcí měli výslovně za úkol potírat jakýkoli projev „židovského kulturního partikularismu“.
- V roce 1920 rozešlo komando Čeky Všeruský sionistický kongres, 75 delegátů bylo zatčeno.

2. Československo

Bohužel neexistuje práce, která by se seriózně zabývala účastí Židů v KSČ, v únoru 1948, při zakládání StB a dalších represivních složek. Třísvalková *The Jews of Czechoslovakia* obsahuje pouze velmi málo relevantních informací, např. (Wehle, 1984):

Nejsou dostupné žádné spolehlivé informace o polické afilaci Židů v poválečném Československu. (...) Ale s výjimkou komunistické strany hráli jejich politické preference v poválečném životě Židů v Československu zanedbatelnou roli. Někteří židovští komunisté byli ideologicky blízko k česko-židovskému hnutí, zatímco jiní neměli žádné židovské zájmy...

Není však pochyb o tom, že jejich účast byla významná. Brod (1999) uvádí:

Tato strana [KSČ] měla ve svých řadách na rozdíl od jiných politických stran řadu členů a funkcionářů židovského původu, počínaje generálním tajemníkem Rudolfem Slánským. ...⁸

Nicméně dodává, že komunisté jako Slánský se svým původem nenechávali nijak ovlivnit a zájmy strany měly vždy přednost. Typický je příklad O. Fischla, který proslul svojí horlivostí, s nímž se snažil zabavit majetek, jež s sebou židovští emigranti chtěli vzít do Izraele.

Minimálně v případě Slánského má V. Černý (1992, s. 365–368) jiný názor. Ve svých *Pamětech* píše, že Slánský provozoval politiku internacionální židovské vzájemnosti, což se projevovalo např. tím, že:

- těm, kteří chtěli emigrovat do Izraele, nebyly, na rozdíl od prchajících Nežidů, kladeny žádné překážky; měli např. právo odejít i se svým majetkem (což byla ve stalinismu *výsada neshýchaná*),
- těm, kdo se rozhodli zůstat, umožnil účastnit se budování nového státu v kariérách doslova záratných... pod podmínkou formálního vstupu do strany,
- velkopřemyslník Schicht dostal náhradu jakožto Žid, i když se

⁸ Mezi další např. patřili Frejka, Geminder, Hajdů, Lomský, Loebel, London, Margolius, Reicin, Simon, Šling atd.

na něj vztahovaly zákony nacionalizační jako na kapitalistu a konfiskační jako na Němce,

- vydal směrnice, aby tisk pranýřoval a justice stíhala jakoukoli kritiku pomoci Izraeli v roce 1948 (dodávky zbraní byly dle Černého *očividně strannictví*),
- důsledně a přísně potíral jakékoli projevy antisemitismu.

Jelikož k tématu neexistuje žádná vědecká práce, nelze k němu nic dalšího říci.⁹

3. Komunismus na Západě

Komunistická strana USA (CPUSA) měla v období 1921–1961 v centrálním výboru 33 % Židů. Do padesátých let byla zhruba polovina členů CPUSA Židů (Klehr, 1978, s. 40). Nejlepším důkazem toho, že si američtí levicoví Židé zachovali židovskou identitu, bylo, že jejich podpora CPUSA závisela na postoji SSSR, který buď vyhovoval specifickým židovským zájmům, nebo ne (podpora Izraele, vztah k nacistickému Německu atd.). Židovská podpora komunismu klesla po Stalinově návratu k antisemitismu a mnoho Židů opustilo komunistickou stranu po krizi na Středním východě v roce 1967, kdy SSSR přerušil diplomatické styky s Izraelem (Alderman 1983, s. 162).

Židé se disproportčně angažovali v období studentských protestů v 60. letech, a to jako (MacDonald, 1998b, s. 58):

- liberální levicoví intelektuálové,
- radikální studenti,
- editoři, nakladatelé a přispěvatelé v radikálních a liberálních periodikách.^{10, 11}

⁹ Je pravděpodobné, že lidé zabývající se analýzou situace Židů u nás, což jsou převážně Židé, nejsou k podobnému výzkumu motivováni a téma je tabuizováno. Jak jinak si vysvětlit, že např. k problematice židovských hřbitovů na Moravě existuje daleko více materiálů než k účasti Židů v KSČ?

¹⁰ Židovští radikálové se v 60. letech nerozcházeli se svými rodiči a s judaismem. Kontrakulturní revoluce byla ve skutečnosti mise do světa Nežidů, ve kterém byly patologizovány vybrané věci (především kladný vztah k rodině, vlasti a náboženství).

¹¹ Marcusemu se přezdívalo Marx 20. století. Vlna levicového radikalismu znamenala posilování sovětské páté kolony na Západě, zejména mezi vysokoškolským studentstvem.

4. Levicový idealismus

Diskuse o roli Židů v komunismu jsou potlačovány. Pokud je jejich role zmíněna, je idealizována jako boj za sociální spravedlnost apod.¹² Univerzalistické utopistické ideologie, jako je např. marxismus, jsou ideálním prostředkem sloužícím Židům k vytvoření pozitivní identity a zároveň k zachování negativních postojů k nežidovským mocenským strukturám. Morální poslání je důležitou složkou sebevědomí. Židovský morální idealismus a jeho funkce světla národů jsou však problematizovány fakty jako (MacDonald, 1998, s. 79–85):

- Židovská charita probíhala výlučně v židovských komunitách.
- Židé sloužili utlačující moci v tradičních společnostech, ale i po druhé světové válce v zemích, které adoptovaly komunismus (např. velký podíl Židů na organizování represivních složek).
- Židovští voliči v současných USA více podporují konzervativní fiskální politiku a méně než Afroameričané nebo jiní bílí Američané snahy vlády redistribuovat bohatství. Současné politické chování amerických Židů je zaměřeno na vlastní prospěch, a to jak ekonomicky, tak ve své opozici proti zájmům bílých Američanů (tzv. WASP), aby se vytvořila etnický a kulturně homogenní společnost.

Židovská angažovanost v psychoanalytickém hnutí

Freud je typickým příkladem židovského sociálního vědce, jehož židovství a strach z antisemitismu ovlivnily jeho vědecké postoje. Psychoanalytické hnutí bylo především židovské, a takové i zůstalo dodnes (MacDonald, 1998b, s. 109–110):

- V roce 1906 bylo všech 17 členů hnutí Židy (a s židovstvím se silně identifikovali).
- V roce 1971 uvedlo 62 % vzorku amerických psychoanalytiků afinitu k židovské kultuře.
- V roce 1997 byla ediční rada periodika *Psychoanalytic Quarterly*

¹² Zajímavé je, že MacDonald se studentských levicových hnutí v 60. letech aktivně zúčastnil.

převážně židovská, 6 ze 7 redaktorů a 20 z 27 členů redakční rady mělo židovská jména.¹³

Není možné porozumět psychoanalýze jako politickému hnutí, aniž by se nevzal v potaz judaismus. Od dob židovského osvícenství bylo silným motivem kritizovat nežidovskou kulturu. Freud sám viděl psychoanalýzu jako šokující a podvratnou. Na cestě do Ameriky prohlásil se svým typicky suchým humorem *Vezeme jim mor.* (Mannoni, 1971, s. 168) Psychoanalýza se v tomto kontextu dá chápat jako židovská mise do nežidovské kultury.¹⁴

Psychoanalýza měla osvobodit svět od antisemitismu tím, že by vyléčila neurózu, která byla způsobená sexuálně represivní západní kulturou. Z tohoto hlediska je zajímavé, že Jung a Adler byli z psychoanalytického hnutí exkomunikováni, jelikož nebyli ochotni akceptovat zásadní roli sexuální etiologie neurózy, oidipovský komplex a dětskou sexualitu. Je pochopitelné, že silná opozice proti analýze se formovala z pozic křesťanské sexuální morálky (např. neakceptovatelnost předmanželské sexuality).

Freudův postoj k náboženství a k židovství

Freud popsal náboženství jako druh neurózy, přesto měl velice silnou židovskou identitu (MacDonald, 1998b, s. 110–118):

- Nesnášel západní kulturu a zvláště katolickou církev.
- V roce 1931 popsal sám sebe jako „fanatického Žida“.
- Vnímal Židy jako superiorní rasu.
- Zatímco je jeho osobní korespondence naplněná silným smyslem pro židovskou identitu, jeho veřejná prohlášení byla v této věci distancovaná.
- Všichni hrdinové Freudova dětství měli vztah k judaismu: Hannibal jako semitský vítěz nad Římem, Cromwell, který umožnil vstup Židům do Anglie, a Napoleon, který dal Židům občanská práva.

¹³ Jung a Jones, jedni z mála Nežidů v psychoanalytickém hnutí, se stali prezidenty *Mezinárodní psychoanalytické asociace*. Patrně se jednalo o maskování židovské organizace Nežidy.

¹⁴ Tato mise však musí být tajná. Dá se připodobnit k Freudem navrhované metodě výkladu snů. Centrálním aspektem interpretační metody je rebelie proti mocné autoritě (vědomí). Instinktivní přání musí být často skrytá, sen mluví v narážkách.

Johnson (1995, s. 396) o Freudovi píše:

Žádné z jeho dětí nekonvertovalo ani nevstoupilo od smíšeného manželství (jeho syn Ernest se stal sionistou). Samotný Freud se ztotožňoval s Židy a v posledních deseti letech života prohlašoval, že není ani Rakušan, ani Němec, ale Žid. Znal Herzla a vážil si ho. Nikdy nebral honorář za vydání svých knih v překladech do hebrejštiny nebo jidiš. Jeho životopisec E. Jones o něm napsal, že se považoval za Žida až do morku kosti... mezi jeho přáteli bylo jen pár Nežidů.

Freud se domníval, že judaismus jako náboženství je přežitek, jelikož již splnilo svoji funkci vytvořením intelektuálně, spirituálně a mravně superiorního židovského charakteru. Jung vypracoval teorii, ve které byla náboženská zkušenost zásadní komponentou mentálního zdraví. Freud naproti tomu zůstal vůči náboženství nepřátelský.

Idealizace Freuda

Freud byl vykreslován jako jasný pozorovatel, houževnatý pracovník a léčitel. Téma záračné moci psychoanalýzy proniklo do filmů (Hollywood) a stalo se součástí populární interpretace světa. Do glorifikace Freuda se zapojilo mnoho židovských intelektuálů. Například S. Zweig, židovský spisovatel, jej v knize *Léčení duchem* (vyšla v roce 1930) vykreslil jako neúnavného a poctivého vědce, který přináší záchranu nemocné evropské duši. S jeho příběhem kontrastuje část věnovaná Mary Bakerové-Eddyové, psychicky narušené ženě, která založila v USA křesťanskou sektu popírající existenci nemoci a smrti. Nabízí se hypotéza, že autorovi šlo o záměrné vyvolání tohoto kontrastu.

Psychoanalýza jako věda

Freud se stal nejvíce přeceňovanou osobností v dějinách vědy a medicíny. Způsobil velké škody propagací nevědeckých myšlenek a chybných diagnóz. Legenda však umírá těžce (Crews, 1995, s. 298–299). Teorie oidipovského komplexu, dětské sexuality a sexuální etiologie neurózy – tři hlavní doktríny, které podpořily kritiku nežidovské kultury – v současném hlavním proudu vývojové

psychologie nehrají absolutně žádnou roli. Moderní teorie a údaje neposkytují naprosto žádnou podporu pro názor, že citové vazby jsou sublimované nebo potlačené sexuální potřeby.

Typické pro analýzu se stalo „kruhové myšlení“ – pacientovo odmítnutí psychoanalytických hypotéz slouží jako důkaz pro tyto hypotézy. Johnson (1995, s. 369) uvádí, že marxismus stejně jako freudismus fungoval podobně jako kabala a vyznačoval se schopností přizpůsobovat se stále novým nepohodlným skutečnostem.

Freud řekl v roce 1900 Fliessovi (Gay, 1979, s. 36–37):

Vlastně nejsem vědec ani pozorovatel, ani experimentátor, ani myslitel. Nejsem nic než conquistador povahou, dobrodruh.

Detailní kritiku psychoanalýzy provádí Grünbaum (1986), viz i Eysenck (1967, s. 221–241).

Psychoanalýza a politické hnutí

Pod Freudovým působením vládl v psychoanalytickém hnutí sektářský duch netolerance a fanatismu. Vystoupit z teoretického rámce, být ochoten tázat se a kritickému rozboru podrobit základní teze analýzy bylo a dodnes je pro většinu psychoanalytiků nemyslitelné. MacDonald (1998b, s. 112–127) popisuje některé znaky psychoanalýzy jako politického hnutí (v kontrastu s vědeckým):

- Záhy vznikl *Psychoanalytický výbor* – jako dozorčí orgán, jehož posláním bylo udržení kontroly nad hnutím. (Mýtus o hostilitě, se kterou se setkaly Freudovy teorie, je jednou z nejdokonalějších kamufláží v dějinách psychoanalýzy. Byla to racionalizace autoritativního charakteru hnutí, které údajně muselo čelit vnějšímu nepříteli.)
- Pravda byla pro mnohé méně důležitá než psychologická potřeba být u Freuda v oblíbě. Jones se domníval, že nesouhlasit s Freudem by bylo jako dopustit se otcovraždy.
- Vlivný švýcarský psychiatr E. Bleuler opustil hnutí v roce 1911 s tím, že zásady *kdo není s námi, je proti nám a vše nebo nic* jsou nutné pro náboženská hnutí a dobré pro politické strany, ale poškozují vědu.
- Bylo obvyklé, že žáci imitovali Freudův manýrismus, a i mezi psychoanalytiky, kteří jej osobně neznali, byly *silné pocity, fantazie, přenosy, identifikace*.

- Freudovy práce, přestože jsou téměř sto let staré (*Výklad snů, Studie o hysterii* atd.), zůstávají standardními učebními texty tréninkových programů a stále nalezneme mnoho odkazů na jeho díla v moderních člancích. (Darwinovy spisy jsou důležité pro historiky vědy, ale nejsou použitelné pro moderní výzkumy.)
- Pro přijetí mezi psychoanalytiky byla důležitá submisivita a ochota k vymytí mozku. Váhu neměly vědecké argumenty, ale osobní moc.

Johnson (1995, s. 398) uvádí, že Freud své bývalé stoupence nezdravil na ulici, zmínky o nich buď z nových vydání svých knih odstranil, nebo je označil za „bývalé analyticky“.

Je pozoruhodné, že psychoanalýza měla, přes naprostý nedostatek vědeckého výzkumu, velice dlouho etablované postavení v psychiatrii. Například *Americká psychiatrická asociace* (APA) byla po mnoho let řízena psychoanalytiky (Cooper, 1990). APA štědře podporovala *Americkou psychoanalytickou společnost*. Vědecký kredit psychoanalýzy v APA nebyl dosažen úspěchy na poli vědy nebo úspěšné léčby, ale politickým vlivem uvnitř APA.

Společenské vlivy a důsledky psychoanalýzy

Psychoanalytické myšlenky velice rychle zdomácněly. Zweig (1981/1930, s. 203) to popisuje takto:

*Dnes už dávno obíhají Freudovy myšlenky zcela plynule v krevním systému doby a jazyka. Ačkoli byly ještě před dvaceti lety rouháním a kacířstvím; formulace jím ražené jsou dnes tak samozřejmé, že je vlastně zapotřebí větší námahy k tomu, aby-
chom si je opět odmysleli, než aby byly součástí našeho myšlení.*

Jednou ze společensky nejnebezpečnějších teorií je, že láska je sublimovaná sexualita/pudová energie.

Freudovo ztotožnění lásky a sexuality mohlo být motivováno židovským postojem k manželství, který byl naprosto utilitární.¹⁵

¹⁵ Charakteristická je v tomto směru povídka R. Malamuda *Kouzelný soudek* (Malamud, 1999), která byla napsána v roce 1953 a reflektuje pokračující existenci dohazovačství v židovské komunitě v New Yorku:

Povídka popisuje mladého intelektuála, který hledá prostřednictvím dohazovače vhodný sňatek:

Podle T. Reika, Freudova žáka, byly pro mnoho Židů starší generace příznačné názory, že *láska je jenom v románech a divadelních hrách a láska a romantika nemá místo v židovské čtvrti*.

Fishbane (1996, s. 129) uvádí:

V dřívějších dobách, a v některých ultrakonzervativních kruzích i dnes, se sňatky smlouvaly jen v rámci osob stejného společenského stavu. V takových tradičních skupinách ženich vidí nevěstu až těsně před svatbou nebo přímo ve svatební den.

Dohazovačství existuje u amerických ortodoxních Židů dodnes. Např. Ridley (2001, s. 168) uvádí, že dohazovači se kromě jiného starají o to, aby dali dohromady páry, jejichž potomek by nebyl zatížen nějakou genetickou chorobou vyskytující se převážně u Židů.

Láska byla pro Freuda vynálezem cizí nežidovské kultury, a proto podezřelá – její pokrytecký charakter jako maskované sexuality měl být odhalen psychoanalýzou. Spojení sexuální touhy a lásky je patrné nejenom u Freuda, ale i u jeho následovníků. Jednotnou linií jejich analýz je, že pokud se společnost zbaví sexuální represe, budou lidské vztahy založeny na lásce a vzájemné náklonnosti. Toto je extrémně naivní a sociálně nebezpečný koncept.

Další chybným předpokladem psychoanalýzy je, že zatímco sexualita (tzv. *id*) má silnou biologickou komponentu, svědomí (tzv. *superego*), charakterizované odpovědností, spolehlivostí, pocitiviny a schopností odložit uspokojení (tj. *conscientiousness/svědomitost*), je produktem represivní výchovy a patologické společnosti. Idea je taková, že pokud se člověk chce stát sám sebou a objevit své pravé já, musí se zbavit diktátu *superega*. Evoluční perspektiva však dokazuje, že oba systémy (v psychoanalytické terminologii *id* a *superego*) mají silný biologický základ a oba slouží důležitým adaptačním funkcím (MacDonald, 1998c). Žádný živočich, a jistě ne člověk, se nikdy nemohl zcela oddat pouze sebeuspokojování svých potřeb a není vůbec žádný důvod předpokládat, že by naše biologie byla utvořena pouze k získávání bez-

- ... povolání dohazovače je prastaré a velice vážené a židovská obec si ho velice cení, protože se stará, aby se stalo to, co se má stát, a přitom nestojí v cestě štěstí
- První přijde rodina, pak vejška věna a budoucí vyhlídka... teprve pak přijdou fotky, rabi. Samozřejmě je, že všechny nabízené ženy jsou Židovky.

prostředního uspokojení. Ve skutečném světě vyžaduje dosažení evolučních cílů plánování a schopnost odložit uspokojení.

V západní Evropě sloužila sexuální represe k sociálně vynucené monogamii, což vedlo k vysokým rodičovským investicím. Západní společnosti požadovaly od svým členů sexuální inhibici a zároveň podporovaly vytváření pevných sociálních a párových vazeb. Psychoanalytický důraz na osvobození sexuality (zvláště předmanželské) je program, který vede ve společnosti, v níž se stane populárním, k tzv. nízkým rodičovským investicím (*r*-strategii). Uvolnění sexuální morálky má více devastující účinky na Nežidy než na Židy. Je to tím, že vzhledem ke genetickým rozdílům mezi Židy a Nežidy, nejsou Židé tak závislí na kulturní podpoře pro to, aby dávali přednost vysokým rodičovským investicím.

V této souvislosti uvádí Gay (1979, s. 67) Freudův výrok:

Jsem zastáncem neporovnatelně volnějšího sexuálního života, ačkoli bych osobně této svobody jen velmi málo využil: jen do té míry, do které bych to osobně považoval za přípustné.

V praxi to znamená, že Nežidé budou produkovat děti méně schopné kompetice, a které tudíž budou v nevýhodě v soutěži s judaismem, jenž si svou vysokou rodičovskou investici udrží (MacDonald, 1998b, s. 138):

- Inteligentnější a vzdělanější adolescenti sexuálně dozrávají relativně pomaleji. Takoví se pravděpodobně vyhnou následkům uvolnění sexuálních norem, jako jsou nemanželské děti či raná manželství, svobodné matky a jiné příklady nízkých rodičovských investic.
- Poslední výzkumy ukazují, že rok prvního sexuálního styku je u Židů vyšší a počet nechtěných těhotenství v dospívání nižší než u kterékoliv jiné etnické skupiny v USA.
- Vzhledem k tomu, že jsou na tom Židé v průměru ekonomicky lépe než jiné etnické skupiny v USA, jsou pro ně následky rozvodu, event. svobodného mateřství lépe snesitelné.¹⁶

¹⁶ Tato teorie naráží na dvě námitky:

1. Segment společnosti, u kterého ideologie sexuálního liberalismu povede k nízkým rodičovským investicím, nebude ale ve své většině ten, který vstupuje do kompetice se Židy. Herrnstein a Murray (1996) uvádějí, že pouze 2 % bílých žen v USA s IQ nad 125 a 4 % s IQ mezi 110 a 125 na začátku 90. let mělo nemanželské děti.

Podkopávání křesťanské morálky (s důsledky vedoucími k nízkým rodičovským investicím) se dá demonstrovat na tom, že židovské organizace jako *Americký židovský kongres* nebo organizace Židy ovládané jako *Americká unie občanských práv* bojovaly proti zákonům, které by omezovaly šíření pornografie (Podhoretz, 1995).

Výsledkem sexuální revoluce je narůstající rozdíl mezi židovskou intelektuální elitou a masou jedinců, kteří jsou nekompetentní, jako rodiče nezodpovědní, vyžadují veřejnou podporu, jsou náchylní ke kriminálnímu chování, psychiatrickým poruchám a zneužívání návykových látek. Judaismus z politické agendy psychoanalytického hnutí profitoval tím, že se zvýšily rozdíly mezi Židy a Nežidy v rodičovských investicích.^{17, 18}

Psychoanalytické výklady příčin antisemitismu

Psychoanalýza vypracovala celou řadu teorií antisemitismu (jako duševní patologie). V roce 1962 byla uspořádána konference s názvem *Psychologické a sociální předpoklady antisemitismu*, kde zazněly různé příspěvky. Kurzweil (1989) uvádí např.:

- Antisemitismus je jedním z vyjádření německého infantilního autoritářství (u dětí se rozvine, když musí poslouchat přísného učitele, což vede k identifikaci s agresorem a nakonec ke glorifikaci války).
- Nacistický antisemitismus byl důsledkem zesíleného oidipovského komplexu, který byl zase důsledkem absence otců během první světové války:

2. Je pravděpodobné, že sklony k větší identifikaci s ideologií psychoanalýzy a s jejími židovskými představiteli budou mít právě Židé.

¹⁷ Není ale žádný důvod předpokládat, že to byl vědomý záměr zakladatelů psychoanalýzy.

¹⁸ Proti teorii, že psychoanalýza ovlivnila disproportčně Nežidy, je možné namítnout, že velká část pacientů byli a jsou Židé.

Argyle a Beit-Hallahmi (1975, s. 133) uvádějí, že v USA tvoří Židé téměř polovinu psychoanalytických pacientů.

Zásadní ale je, bez ohledu na to, kolik pacientů bylo Židy, že psychoanalýza byla především politickou zbraní, jejíž misí byla kritika nežidovské kultury podpořená nedotknutelnými (přičemž nikdy vědecky nedokázanými) postuláty. Psychoanalýza byla integrální částí protikulturního hnutí v 60. letech, které ideově čerpalo sílu z židovských intelektuálů, jako byli W. Reich, H. Marcuse a E. Fromm.

Touha po otci... zesílila dětská homosexuální přání, která byla později projikována do Židů.

Fenichel (1948) uvádí jako důvody antisemitismu např.:

- Projekce zakázaných obsahů nevědomí na Židy, kteří mají prvky „cizinců“ podobně jako naše nevědomí – i to je nám „cizí“.
- Obojí reprezentuje něco pradávného, archaického:

Může to být vyjádřeno jedinou větou: vlastní nevědomí je nám rovněž cizí. Cizota je tedy onou vlastností, jež je společná Židům i našim vlastním pudům.

- Ostatní národy se bojí, že je Židé chtějí přeměnit na Židy, tj. obřezat – rozuměj kastrovat. Tento strach pak sytí pověry, že se Židé dopouštějí sexuálně-rituálních vražd Nežidů.
- Černá barva (vlasů, oděvu) je asociována se zlem.

Fenichel dále uvádí, že berlínští Židé již většinu archaických prvků postrádali, přesto však vzbuzovali antisemitské nálady:

Nebylo u nich archaické cizoty, vhodné pro účely projekce. Avšak úspěch, jehož bylo dosaženo při použití židů za obětní kozly, prokazuje, že pocit takové cizoty, nebo alespoň vzpomínka na ni, stále ještě trvaly.

Tedy podmínkou německého antisemitismu nebyla podle Fenichela ekonomická a kulturní kompetice v Německu, ale vzpomínka na židovskou archaičnost. Freud pokládal antisemitismus za patologickou reakci Nežidů na židovskou etickou nadřazenost.

Psychoanalýza jako neempiricky založená hermeneutická struktura (která se však maskovala jako věda) se ukázala jako velice plastický nástroj při konstrukci teorií zaměřených na dosažení politických cílů. Modernější podoby psychoanalýzy jsou analyzovány v části *Frankfurtská škola sociálního výzkumu*.

Antisemitští Židé

Zvláštním teoretickým problémem jsou antisemitští Židé. Sarnoff (1951) uvádí, že zkoumaní židovští studenti s antisemitskými postoji byli v průměru psychicky labilnější a úzkostnější než jejich židovští kolegové, kteří antisemitské postoje nevykazovali. Sarnoff z toho vyvozuje, že úzkostnost vede k identifikaci s agresorem – v tomto případě antisemitismem. Jinými slovy, Žid, který je psy-

chicky labilnější, se pravděpodobněji než jeho psychicky vyrovnanější kolega stane antisemitou právě díky mechanismu identifikace s agresorem.

Nabízejí se však i jiná vysvětlení, podle mého názoru pravděpodobnější:

- ten, kdo nemá kladný vztah ke svým kořenům (v našem případě k židovství), se bez této opory necítí tak silný, neznamená to však, že člověk musí být psychicky narušený, aby se stal antisemitou, jak se domnívá autor výzkumu;
- židovská komunita, stejně jako každá jiná, může mít negativní vztah k člověku, který má psychické problémy, a přičinit se o to, aby takový člověk komunitu opustil, což následně vede k jeho negativnímu vztahu k ní.

Hermann (1998/1945, s. 97) se domnívá, že antisemitismus se vyskytuje u dětí Židů, kteří se nechali pokřtít. Tyto děti, které nevědí o svém původu a později se o něm dozví, přenášejí své zklamání na Židy.

Frankfurtská škola sociálního výzkumu

Ústav pro sociální výzkumy byl založen v roce 1923 ve Frankfurtu a byl obecně považován za širitele tzv. „kulturního bolševismu“. První generace *frankfurtské školy sociálního výzkumu* byla tvořena výhradně Židy. Samotná škola byla založena židovským milionářem Felixem Weilem. V 30. letech byla sociologie považována za „židovskou vědu“. Nacisté mluvili o Frankfurtu jako o „Novém Jeruzalému“.

Od začátku byla odmítnuta tzv. *value-free* sociální věda ve prospěch zásadní priority – morální perspektivy, podle které měly být současné společnosti včetně kapitalistických, fašistických a stalinistických transformovány do kulturně pluralistických utopií.

Hlavním posláním *frankfurtské školy* byla kritika západních společností (proto název *kritická teorie*). Vznikly různé teorie společnosti, autoritářství, fašismu a antisemitismu. Všem je společné to, že nemají empirický základ.¹⁹

¹⁹ Jedinou výjimkou je kniha *The Authoritarian Personality*. Viz dále.

Frankfurtská škola prohlašovala, že pozitivisticky (tj. empiricky orientovaná) sociální věda je nástrojem dominance a útlaku a že je nutná emancipace od „fetišismu faktů“.

Jak se dalo očekávat od vysoce autoritářského politického hnutí, výsledkem bylo velice spekulativní filosofické učení, které mělo velký vliv na humanitní vědy, ale žádný na empiricky orientovanou sociologii.

Fromm (1993/1941) viděl autoritářství jako důsledek nevědomého strachu ze svobody a následující potřebu najít jistotu ve fašismu. Psychologického zdraví je prý možné dosáhnout naplněním svého potenciálu bez spoléhání se na kolektivní skupiny. Radikální individualismus Nežidů je ideálním prostředím pro judaismus jako skupinovou strategii. Je ironií (nebo pokrytectvím?), že Fromm a jiní představitelé *frankfurtské školy* byli silně identifikováni s velmi kohezivní skupinou.²⁰

Poselství frankfurtské školy

Centrální roli v kritice kultury hrála po druhé světové válce kniha *The Authoritarian Personality*, jejímž duchovním otcem byl T. W. Adorno (Adorno et al., 1964).

Zde jsou některé teze (MacDonald, 1998b, s. 159–168):

- Autoritářství je nahlíženo jako základní problém, jehož původ je v rodinných vztazích jako důsledek potlačení lidské přirozenosti.
- Antisemitismus je důsledkem vůle k ničení, která je produktem vadného společenského řádu. Myšlenka, že Židé mají řadu špatných vlastností, je jednoduše projekcí, z nichž můžeme sestavit portrét antisemity. Antisemita obviňuje Židy z toho, že chtějí moc, ale ve skutečnosti je to antisemita, kdo touží po vlastnění a neomezené moci za každou cenu. Pocit viny přenáší na Židy.
- Antisemitismus nemá žádný smysl až na to že, slouží k odreagování zlosti těch, kteří jsou ekonomicky a sexuálně frustrováni.

²⁰ E. Fromm byl v 30. letech z hnutí vyobcován, jelikož levicový humanismus (který ukazoval na autoritářskou povahu vztahu psychoanalytika a pacienta) nebyl kompatibilní s levicovým autoritářstvím, které bylo integrální částí Horkheimerovy a Adornovy ideologie. Totéž se později stalo H. Marcusovi.

- Křesťanské sebezapření a zvláště potlačení sexuality vyústilo ve zlo a antisemitismus mechanismem projekce.
- Moderní fašismus je v zásadě stejný jako tradiční křesťanství, protože pro oba systémy je charakteristické potlačení přirozenosti. Zatímco judaismus zůstal „přirozeným náboženstvím“ se starostí o národní život a zachování, křesťanství se obrátilo k dominanci a zavrhló vše, co je přirozené.
- Kohezivní nežidovské strategie jsou v zásadě založeny na porušení lidské přirozenosti. (Typické je, že judaismus není v této souvislosti zmiňován.) Odlišit se od jiných znamená získat nejvyšší stupeň lidství.²¹
- Kořeny antisemitismu je třeba hledat v individuální psychopatologii, ne v chování Židů.
- Judaismus tvoří antitezi k západní civilizaci. Pokračování judaismu a jeho akceptace je nutnou podmínkou pro vznik utopické společnosti budoucnosti.
- Role Židů v kapitalismu je chápána jako vnucená. Jejich role jim prý byla vnucena až do 19. století nežidovskou mocenskou strukturou a za těchto podmínek obchod není jejich volbou, ale osudem.
- Účast v křesťanských sektách, nežidovský nacionalismus a těsné rodinné vazby indikují psychiatrickou poruchu. Na hlubší úrovni se frankfurtská škola snažila změnit západní společnosti tak, aby nebyly náchylné k antisemitismu tím, že se rozruší kohezivní skupiny. Vyzdvihovala naprosto atomizovanou společnost.
- Podle Adorna je hlavní úkol filosofie odolávat a bojovat proti univerzalitě, objektivitě a totalitě, viz například jeho knihu *Negativní dialektika*. Jinými slovy je zde vyhlášen boj proti organizačním principům společnosti.

Strategii frankfurtské školy je dekonstruovat univerzalizmus a vědecké myšlení použitím tzv. kritického rozumu. Postmodernismus usiluje o naprostý relativismus a nedostatek objektivních

²¹ Židovský psychoanalytik Hermann (1998/1945, s. 96-97) uvádí, že: *Jedno z latentních ohnisek antisemitismu je v organizacích, ve kterých je čistota původu důležitým organizačním prokem... Čistota původu znamenala privilegium, hospodářskou a politickou sílu.* Podle této logiky by samotní Židé měli patřit mezi nejantisemitičtější skupiny vůbec.

morálních standardů. Centrální je zavržení možnosti sdílení hodnot a jakýkoli druh univerzalizmu a národní kultury.

- Boj je vyhlášen západnímu univerzalizmu, přičemž se podporuje etnocentrismus minoritních skupin.²²

Kritika knihy *Autoritářská osobnost*

Knihy *Autoritářská osobnost* (vyšla v roce 1950) se stala základní knihou celého hnutí. Je také jako jediná založená na empirických poznatcích. Nicméně výzkumné metody v ní použité byly podrobeny silné kritice a *Autoritářská osobnost* se stala příkladem toho, jak se nemá dělat výzkum v sociálních vědách. Velká část kritiky se například týkala technických problémů s konstrukcí škál a vedení a vyhodnocování interview (Billings, Guastello a Reike 1993).

Některé příklady předpojatosti (a dvojího standardu), z kterých je zřejmé, jakou má kniha ideologickou agendu a vědeckou hodnotu, uvádí MacDonald (1998b, s. 171-186):

- Ironické je, že na škále antisemitismu je např. položka: *Jen stěží si dovedu představit, že bych si vzal Žida nebo Je špatné, když se vezmou Žid s Nežidem*. Tyto postoje jsou podle teorie produktem narušeného vztahu dítě-rodíč u Nežidů a potlačením lidské přirozenosti. Ale na druhé straně je odmítání manželství s Nežidy základ celé strategie judaismu.
- Jiné položky zahrnují percepce klanové mentality Židů, jejich disproportionálního zastoupení v obchodu a levicových hnutích. Pokud někdo skóruje vysoko na škále antisemitismu, může to spíše znamenat, že má lepší přístup k informacím, než že měl patologické dětství.
- Nedostatek vzpoury proti hodnotám rodičů se chápe jako něco nezdravého. Např. velmi pozitivní vztah k rodičům je interpretován jako výsledek extrémního rodičovského autoritářství, který vedl k potlačení a popření rodičovských chyb. Naopak, pokud rodiče vycházejí na škále špatně (tj. pokud respondenti vidí na svých rodičích mnoho chyb), je to vlastně dobře, jelikož respondenti nevnímají své rodiče jako všemocné a vyvolávající

²² Jedním z typických představitelů postmodernismu je J. Derrida, který identifikuje sám sebe jako krypto-Žida (navenek asimiloval do francouzské katolické kultury). Svými publikacemi například podporuje imigraci Neevropanů do Francie (Lilla, 1998).

hrůzu, a proto si mohou dovolit je vidět objektivně (Adorno et al., 1950, s. 346). Kritériem psychického zdraví je, že jedinec je schopen vidět rodinnou patologii. Jinak „konflikt popírá“. Neexistence jasného konfliktu je známkou popření velice vážného konfliktu (Adorno et al., 1950, s. 369). Totéž se týká vztahů se sourozenci – pokud jsou líčeny pozitivně, není to v pořádku.²³

Zde se opět setkáváme s dvojím standardem. Vzpouora proti rodičům a zavržení všech skupin je znakem mentálního zdraví pro Nežidy, Židům je však na druhé straně implicitně dovoleno, aby si rodičů vážili a identifikovali se s judaismem.

Silný vztah k rodičům je u Nežidů patologizován. Např. jedna odpověď (F78): *Její rodiče souhlasili se zasnoubením. Ona by ani nechodila s nikým, kdo by se jim nelíbil.* (Adorno et al., 1950, s. 351). V tomto případě je chování ženy, která si chce vzít někoho, kdo by se zároveň zamlouval jejím rodičům, a bere v potaz jejich názor, chápáno jako psychiatrická porucha. Bylo by zajímavé vědět, zdali by autor došel k podobným závěrům z odpovědí židovské ženy.²⁴

- Kritice je podrobeno jednoznačné vnímání své pohlavní role (maskulinity, event. femininity), jako by ideálem byl hermafroditismus.
- Patologizuje se také starost o sociální úspěšnost a postup v společenské hierarchii:

M57: *Nechtěli (rodiče), abych se stýkal s některými typy lidí – chudýma holkama. Vždy si přáli, abych vyhledával někoho z lepší sorty lidí.*

Takovéto odpovědi jsou analyzovány jako patologické.

- Neúspěch v nalezení silného vztahu mezi autoritářstvím a nepřátelstvím k jiným etnickým skupinám. Výzkumy trpí metodologickými nedostatky. Některé z nich budí podezření, že šlo o záměrné matení. Například některé původní položky ze škály „F“ (fašismus), které nekorelovaly se škálou antisemi-

²³ Toto jsou ukázky typicky plastické psychoanalytické interpretace, jejíž pomocí se dá odůvodnit jakákoli ideologie. Psychoanalýza je ideálním prostředkem pro vytvoření světa postaveného na hlavu. Umožňuje svým zastáncům zdůvodnit cokoli, co chtějí.

²⁴ Není samozřejmě žádný důvod se domnívat, že adolescenti, kteří akceptují hodnoty svých rodičů, jsou v jakémkoli smyslu patologičtí – spíše naopak.

tismu, byly vyřazeny. Pro potřeby ideologie bylo nutné těsně spojit fašismus s antisemitismem.

- Levicový autoritarismus je naprosto ignorován, kdežto pravico- vý je „shledán“ psychiatrickou diagnózou.

V době po druhé světové válce se z *Autoritářské osobnosti* stala ideologická zbraň proti americkým *populist movements*, zvláště mecarthismu. Názory propagované v *Autoritářské osobnosti* stále přetrvávají v kultuře a na univerzitách, přestože nemají podporu v empirické vědě.

V. Některá další témata

Kdo je antisemita?

Antisemité bývají často zobrazováni jako příslušníci tzv. *underclass*, event. jako nevzdělaní lidé, např. Bútorová a Bútor (1993) uvádějí, že na Slovensku nachází antisemitismus úrodnější půdu mezi staršími lidmi, dále mezi lidmi s nižším vzděláním a vesničany. Jako důvody tohoto postoje uvádějí setrvačnost, kulturní zaostalost a uzavřenost.

Je pravděpodobné, že takových antisemitů je mnoho, možná že i většina. Problém ale spočívá v tom, jak se antisemitismus zjišťuje. Nejčastěji pomocí dotazníků, ve kterých má zkoumaná osoba za úkol se vyjádřit k pravdivosti výroků týkajících se Židů. Některé z těchto výroků jsou však tak kategorické, že je žádný inteligentní člověk nemůže označit za pravdivé, i kdyby měl k Židům negativní vztah, např. (Eysenck, 1967, s. 265–266):

Židé zkorumpují vše, s čím přijdou do styku.

Židé jsou tou nejvíce opovrženou rasou, která kdy obývala naši zemi.

Pokud se míra antisemitismu měří takovýmto způsobem, nelze se divit tomu, že antisemité mají nižší IQ.

Jiná „antisemitská“ tvrzení jsou patrně do velké míry pravdivá. Levinson a Sanford (1944) uvádějí jako antisemitská např. tato tvrzení:

- Potíž s židovskými obchodníky spočívá v tom, že drží pohromadě a tajně spolu spolupracují, takže Nežid nemá v obchodní soutěži stejnou šanci.
- Židovská moc a kontrola peněz daleko převyšuje jejich počet v populaci.
- Mnoho zášti k Židům je způsobeno jejich tendencí držet se mimo a vylučovat Nežidy ze svého sociálního života.
- Nejlepší cestou, jak eliminovat komunismus v této zemi je kontrolovat židovský element, který je jeho vedoucí silou.
- Židovské čtvrti jsou výsledkem klanovosti Židů a jejich potřeby držet spolu.

Iracionální myšlení antisemitů se např. dokazuje na zdánlivě protikladných tvrzeních, jako že Židé jsou zároveň kapitalisté i revolucionáři. Tento závěr však nemusí být iracionální – respondent má na mysli různé skupiny Židů a faktem je, že Židé jsou disproporčně zastoupeni v obou skupinách. Jestli mají dotazníky vůbec něco smysluplného měřit, musí mít daleko větší rozlišovací schopnost.

Osobně navrhuji takovou, zatím pracovní, typologii antisemitismu:

1. Násilný antisemitismus

Jeho zastánci se rekrutují nejčastěji z tzv. *underclass*. Tento druh antisemitismu může, pokud je udržován v mezích, dokonce Židům prospívat v tom, že mohou na tyto jedince poukázat jako na příklad lidí, kteří je nemají rádi a kterých se přitom většina populace straní (např. různí extremisté).

2. Primitivní/pověrečný antisemitismus

Obecně lidé s nižším vzděláním a rozhledem (např. venkov, stáří).

3. Náboženský antisemitismus

U nás především křesťané. Židům se vyčítá ukřižování Krista, znesvěcování tradičních hodnot apod.

4. Národní antisemitismus

Lidé, kteří chtějí svoji zemi udržet etnicky homogenní (např. jsou si vědomi nevýhod – ať již skutečných nebo fiktivních – která etnická pluralita přináší) a Židy vidí jako „advokáty“ etnicky pluralitní společnosti.

5. Konkurenční antisemitismus

Lidé, kteří se cítí ve svém možnostech (např. obchodních, uměleckých, akademických) omezováni židovskou konkurencí.¹

¹ Takovýto druh antisemitismu pravděpodobně převládal např. v Maďarsku. Bibó (1997, s. 397) uvádí:

Ohniskem antisemitismu za 2. světové války byly především vůdci maďarské vrstvy, střední vrstva a inteligence, oproti nim lidé, prostí lidé, proletariát a rolnictvo se drželo odmítavě stranou.

Někteří „ekonomičtí“ antisemité mohou mít tzv. *Shylockův komplex*, tj. pocit, že každý Žid je lichvář (Bakalář a Houser, v přípravě).

6. Kompenzační antisemitismus

Týká se lidí, kteří by rádi Židy byli, mají silnou potřebu patřit do nějaké intimní celoživotní skupiny, event. mít „dlouhý životopis“, ale nedaří se jim žádnou nalézt. Tato frustrovaná potřeba se obrací proti Židům. Vedlejším efektem jejich antisemitismu je, že tvoří skupiny, kde se jejich původní potřeba uspokojí. V jiných případech se z takového člověka stane filosemita (viz též *židovský komplex*).

7. Židovský antisemitismus

Reprezentovaný Židy s negativním vztahem k židovství. Tento postoj může mít v zásadě dva důvody:

- z morálních důvodů odmítají filosofii „skupinové strategie“, dělení světa na my a oni (např. Chomsky),
- sebenenávist, do velké míry založená na zkušenosti s antisemity, která může vést k adopci jejich postoje.

K představitelům první skupiny patřil pravděpodobně vlivný americký novinář první poloviny 20. století, propagátor asimilace Lippmann, který napsal (Johnson, 1995, s. 450):

Nepovažují Židy za nevinné oběti, mají spoustu nepřijemných osobních a společenských návyků, jejichž selekci provedly kruté dějiny a které farizejská teologie ještě umocnila.

8. Akademický antisemitismus

Zvláštní skupinu tvoří lidé, často sociální vědci, event. historikové, kteří popisují chování Židů (poukazují na některá negativa), analyzují vznik antisemitismu apod., přičemž se nevyhnou teoriím, kvůli nimž jsou prohlášeni za tzv. *akademické antisemity* (např. MacDonald, Hartung).

Eysenck (1967, s. 267–270) uvádí, že antisemitismus může být pouze jedním ze symptomů obecnější tendence etnocentrismu, event. konzervatismu (předsudky proti všem *out-groups*). Charakteristické jsou názory tohoto typu:

- černoši (a „barevní“ obecně) jsou méněcenní,
- vlastní národ (event. sociální třída) je nejlepší,
- ženy jsou inferiorní,
- války jsou nevyhnutelné,

- lidé s genetickými postiženími by měli být sterilizováni,
- přísnější tresty pro zločince.

V této souvislosti by bylo zajímavé zjistit, zdali se nějak liší antisemitismus mužů a žen.

Židovská spolupráce

Židovský filosof S. Hook (a mnozí jiní) tvrdí, že Židé v žádném případě (s výjimkou sionismu) neexistují jako skupina (tj. „existují pouze jedinci“). Judaismus je prý naprosto dobrovolné společenství jednotlivců, jejichž jedinými biologickými vazbami je vztah k nukleární rodině. Tuto tezi je možno zpochybnit třemi příklady z akademického a kulturního světa (MacDonald, 1998b, s. 219):

1. Greenwald a Schuh (1994) zjistili, že pravděpodobnost, že židovští autoři budou ve svých pracích citovat jiné židovské autory, je o 40 % větší než u autorů nežidovských. Dále že židovští autoři článků uvedení na prvním místě měli 3x častěji židovského spoluautora než nežidovští autoři. Je to pravděpodobně důsledek toho, že Židé mají tendenci se v akademickém světě vyhledávat a spolupracovat.²
2. Řada autorů poukazuje na „židovskou mafii“ ve světě literatury, která v New Yorku kontroluje úspěch knih tím, zda o nich napíše recenzi (obvykle do vlivného periodika vlastněného jinými Židy), nebo je ignoruje.
3. Židovská nakladatelství vydávají disproporčně knihy, které se dají chápat jako „mise do nežidovské kultury“ – např. psychoanalýza, frankfurtská škola atd.

V našem prostředí by bylo možné analyzovat židovskou spolupráci a konkurenční boj mezi Židy a Nežidy patrně na příkladu Karlových Varů. Mráz a Neubert (1983, s. 23–26) uvádějí, že křesťanští obchodníci se zbavili obávaných konkurentů tím, že si v roce 1499 vymohli zákaz trvalého pobytu Židů v městě. Tento zákaz trval až do roku 1866. V současnosti má město silnou ruskou komunitu, která se podle neoficiálních zpráv skládá z velké části z Židů.

² Z charakteru výzkumu nebylo možné zjistit, kdo tuto nerovnováhu vytváří. Je však krajně nepravděpodobné, že by to byli primárně Nežidé tím, že by odmítali spolupráci se svými židovskými kolegy.

Židovská agenda v imigrační politice USA a dvojitý standard

Cílem židovských aktivistů je maximalizace kulturní diverzity. V důsledku toho bojují za vysoké imigrační kvóty, tak aby se USA staly „univerzální zemí“. Podobně se snaží ovlivňovat imigrační politiku i v jiných státech. Obvyklým (a pravděpodobně sebeklamným) aspektem současné židovské argumentace je, že Izrael je etnicky a kulturně diverzifikovaná společnost, což je důsledkem imigrací Židů z různých částí světa.

Po celé 20. století se Židé silně angažovali v ideologické idealizaci ras a přistěhovalectví, a to jak ve vědě, tak v umění. Ve sféře umění například:

- Propaganda ve filmu *Brotherhood of Man*, který zobrazoval všechny lidské skupiny tak, že mají stejné schopnosti.
- Slavná divadelní hra *Melting Pot* (1908), kterou napsal židovský aktivista Zangwill a věnoval ji T. Rooseveltovi. Hra zobrazovala židovské imigranty jako skupinu jedinců, kteří se rychle asimilují a uzavírají sňatky s Nežidy.³

Johnson (1995, s. 440–441) uvádí, že k pokusům o zavedení přistěhovaleckých kvót docházelo již před 1. světovou válkou, ale *Americký židovský výbor* založený v roce 1906 všem těmto snahám úspěšně čelil. Přistěhovalecký zákon z roku 1921 stanovil, že počet přistěhovalců určité národnosti nesměl v kterémkoli roce přesáhnout 3 % počtu jejich krajanů, kteří v roce 1910 žili v USA, ale narodili se v cizině. Později se kvóta snížila na 2 % a klíčem pro výpočet se stal rok 1890. Soustředěným úsilím se židovské lobby podařilo v roce 1965 změnit imigrační zákony USA tak, aby se ve jménu humanitárních cílů zrušilo (MacDonald, 1998b, s. 291):

- rasové a národnostní hledisko,
- požadavky na kvalifikovanost.

Pozitivní vztah k etnické diverzitě se u Židů mění obvykle ve chvíli, kdy se hovoří o Izraeli. Ve výzkumu prováděném v roce 1988 s Židy v Izraeli (Smooha, 1990):

- 40 % respondentů prohlásilo, že by stát měl pobídnout Araby,

³ Johnson (2000, s. 531) uvádí, že tato hra slavila na Broadwayi obrovský úspěch.

- aby odešli ze země, 37 % mělo výhrady a pouze 23 % takovéto politice odporovalo,
- 43 % by dalo přednost, kdyby arabští občané Izraele neměli hlasovací právo,
- 74 % se vyjádřilo, že by stát měl dávat přednost Židům před Araby.

MacDonald (1998b, s. 256) např. uvádí:

- Zatímco Židé se silně angažovali za separaci státu a církve a proti náboženské nesvobodě v SSSR, politický vliv ortodoxních rabínů v Izraeli se setkal jen s velice malou opozicí (Cohen, 1972, s. 317).
- Židé nemají zájem o to, aby imigrace do Izraele byla podobně multietnická (event. multikulturní), je povolena pouze Židům. Politika Izraele nezabránila tomu, aby byla podporována americkými Židy, a to přesto, že izraelská politika je opakem toho, o co tito usilují v USA.
- Židé používají jiné menšiny k tomu, aby oslabili homogenitu bílé protestantské společnosti. Organizují Afroameričany jako politickou a kulturní sílu.

H. Cruse (1967) provádí analýzu židovsko-černošské koalice v USA: *Židé přesně vědí, co v Americe chtějí*. Uvádí, že židovské organizace vidí Anglosasy jako největší potenciální nebezpečí a podporují integraci černých do bílé společnosti proto, aby oslabili pozici WASP a snížili možnost vytvoření kohezivní, nacionalistické antisemitské europoidní majority. Zároveň však bojují proti černošským nacionalistickým hnutím. Typická je též asymetrie vztahu – zatímco Židé mají prominentní postavení v černošských organizacích bojujících za práva černých a do velké míry vytvářejí jejich ideologickou základnu, černí nemají v židovských organizacích žádné zastoupení.⁴

⁴ U nás je zajímavý vztah mezi Židy a Romy, kdy židovští aktivisté vystupují na obranu romské menšiny. Viz např. článek v LN „Židé a Romové proti Knížákovi“ (LN, 2002, 26. únor), ve kterém se píše, že žádají Knížákovu odvolání z Rady ČT, kvůli tomu, že např. řekl: *Romové nejsou schopni sami v sobě najít touhu po vzdělání*. Přestože tyto dvě skupiny tvoří v mnohém naprostý protiklad, spojuje je společný osud, a to ten, že je většinová společnost často pokládá za ty, kteří na společnosti parazitují. Wolf (2000) píše, že *intenzita proticikánských a protizidovských perzekucí byla v mnohých evropských zemích obdobná*. Velmi zajímavé by bylo, kdyby se nějaký historik pokusil zpracovat historii židovsko-romských vztahů.

Hrozí zánik diasporního judaismu?

Důležitým (ale ne bezpodmínečně nutným) předpokladem judaismu jako skupinové evoluční strategie je genetická odlišnost mezi Židy a Nežidy. Pro americkou židovskou komunitu je silně znepokojující skutečnost, že v letech 1985–1990 si v USA 52 % Židů, kteří uzavírali manželství, vzalo Nežida, jenž nekonvertoval, a dalších 5 % si vzalo konvertitu (Kosmin et al., 1991).⁵ Tento nárůst smíšených manželství se přirovnává k druhému holocaustu. Hartung (1995) cituje z propagačních materiálů (*National Jewish Outreach Programme*) jejichž posláním je vrátit Židy zpět k endogamii:

Koncentrační tábory a plynové komory nejsou jedinými cestami, jak vyhladit židovský národ... smíšené sňatky mohou dosáhnout téhož zlého konce... Nikdy předtím nebyla budoucnost našeho národa tak ohrožena. Můžeme udělat něco proto, abychom zastavili tento „lichý holocaust“?... Připojte se k nám v této bitvě na život a na smrt.

Odpovědí na hrozbu asimilace je intenzivní snaha o zvýšení židovské identifikace mezi Židy (založení fondů na židovské vzdělání, školní výlety do Izraele apod.). Cohen (1991) upravuje počet smíšených manželství na něco mezi 33 % a 40 %. (Původní statistika byla disproportčně zaměřena na Židy žijící na jihu Spojených států, na chudé a Židy ze smíšených manželství, kteří nebyli vychováni jako Židé.)

Počet smíšených manželství však může být zavádějící v tom, že zkrsluje nežidovskou přítomnost v židovském genofondu. MacDonald (1998a, s. 265–267) sumarizuje:

- U dětí ze smíšených manželství, a to i v případě, kdy nežidovský partner konvertoval k judaismu, je menší tendence si vzít Žida.
- Smíšená manželství s dětmi, kde Nežid konvertoval, tvoří pouze 5 % rodin s dětmi v židovské komunitě.

⁵ Situace byla obdobná v Sovětském svazu. Podle Piříkové (1994), která cituje sovětské zdroje, uzavřelo v roce 1989 57 % mužů a 47 % žen židovské národnosti sňatek s příslušníkem jiné národnosti, což je druhé nejvyšší číslo (první byli Němci s 65 %). Hlavním faktorem může být, že Židé nemají své vlastní území, na kterém by byli většinou, jako třeba Litevci, u nichž bylo procento smíšených manželství 12 %. Obecně platí, že počet smíšených sňatků je v obráceném poměru k velikosti komunity (Reynolds a Tanner, 1995, s. 172)

- Páry, ve kterých Nežid nekonvertoval, tvoří 91 % všech smíšených manželství a z toho pouze 28 % dětí pocházejících z těchto sňatků je vychovááno jako Židé. Je nepravděpodobné, že by se tyto děti identifikovaly s judaismem a vzaly si v dospělosti Žida.
- Smíšená manželství bez konverze nežidovského partnera k judaismu jsou daleko častější jako druhá nebo třetí manželství. Scénář je takový, že Židé začnou svoji reprodukční kariéru sňatkem s jiným Židem, a později si vezmou nekonvertovaného Nežida (86 % Židů si vzalo Žida jako prvního partnera, 70 % jako druhého, 54 % jako třetího).
- Vzdělanější a bohatší Židé se častěji berou endogamně, z čehož plyne, že elita zůstává zachována geneticky nemíšená a méně úspěšní opouštějí židovskou komunitu.
- Nic nenasvědčuje tomu, že by se počet Židů v USA snižoval.⁶

Elazar (1980) popisuje americké Židovstvo jako soustavu koncentrických kruhů. Vnitřní kruh, tzv. tvrdé jádro (5–8 %), je tvořen lidmi žijícími plně židovským životem. Druhý kruh (10–12 %) je tvořen „participanty“ aktivně pracujícími v židovských občanských organizacích. Třetí kruh (30–35 %) zahrnuje lidi, kteří mají kladný vztah k židovským institucím, ale nejsou příliš aktivní. Čtvrtý kruh (25–30 %) tvoří „kontributoři a konzumenti“. Ti mají méně kladný vztah k organizovanému judaismu než předchozí skupina – občas přispívají a používají komunitu pro „osobní meziny“ (např. *bar micva*). Nad těmito čtyřmi skupinami jsou tzv. „periferní“ a „repudiator“ (odmítači a zapuzenci). V případě ohrožení židovské komunity se pochopitelně identifikace se skupinou zvyšuje. Goldberg (1996, s. 9) uvádí, že judaismus zažívá mezi jistými segmenty amerických Židů renesanci. Zhruba 25 % Židů se navrácí k židovskému tradicionalismu.

Z výše uvedených důvodů je vysoce pravděpodobné, že si židovský genofond zachová relativní intaktnost i přes současný vysoký počet smíšených manželství v diasporách. Z toho plyne, že judaismus jako skupinová evoluční strategie založená na genetické segregaci nezaniká.⁷

⁶ Ale procentuálně se počet Židů v posledních 30 letech v USA snižuje – viz dále.

⁷ Ovšem i kdyby judaismus zanikl jako etnická skupinová strategie, může fungovat dále jako skupinová strategie lidí s vysokým IQ a tribalistickým viděním světa (bez příbuzenských vazeb).

Židovský vliv

Židovský vliv a majetek v západních společnostech vzrůstá. MacDonald (1998b, s. 304) uvádí, že:

- *America-Israel Public Affairs Committee* se umístil na druhém místě z 120 nejsilnějších lobby (příčemž žádná další etnická organizace nebyla mezi prvními 25). Židé, pokud jde o jejich zájmy, se dokáží mobilizovat mnohem lépe než jiné etnické skupiny.⁸
- Židé kontrolují zhruba 26 % *cybernetic resources* v USA (tj. jejich zastoupení ve vládě, médiích, finančnictví, akademickém vzdělávání, korporaci a zábavě). To odráží jednak typicky úspěšné oblasti (více než 40 %), jako jsou masová média, vysoké finance, právní profese, intelektuální elita, zábavní průmysl, tak také nižší (méně než 10 %) jako vrcholový management, vojenskou elitu, náboženské vůdce a instituce, které se podílejí na legislativních procesech.

Ekonom T. Sowell (1983) v knize *Ethnic America* vypracoval index ekonomické úspěšnosti různých etnických skupin v USA:

Index ekonomické úspěšnosti etnických skupin v USA

Etnikum/národnost	Index
Židé	172
Japonci	132
Poláci	115
Anglosasové (a Němci)	107
USA – průměr	100
Mexičané	76
Afroameričané	62
Indiáni	60

Silbiger (2000) uvádí, že Židé tvoří:

- třetinu amerických multimilionářů,⁹
- 20 % profesorů na předních univerzitách,

⁸ Židé mají v mobilizaci z pochopitelných důvodů dlouhou tradici.

⁹ Dreyfusova aféra na konci 19. století ve Francii aktivizovala v nebyvalé míře židovské aktivisty v rozsahu, který každého překvapil. Zajímavé je, že (Johnson,

- 25 % Američanů, kteří získali Nobelovu cenu.

Hlavní zprávou Goldbergovy knihy *Jewish Power: Inside the American Jewish Establishment* (1996) je, že americký judaismus je výborně organizovaná a velkoryse financovaná organizace (např. Židé financují z jedné třetiny až z jedné poloviny americké federální volby / volební kampaně, což je motivováno *izraelskou a další židovskou agendou*).

Podle MacDonalda (1998b, s. 303) je mezi různými židovskými skupinami vysoká míra shody v postojích k Izraeli, židovským zájmům v jiných zemích, imigrační politice, separaci státu a církve, práva na interrupci a občanské svobody. Míra shody v těchto záležitostech je zářející ve světle toho, že v mnoha jiných otázkách panuje neshoda.¹⁰

Pokud je judaismus jako skupinová strategie úspěšný v získávání majetku a moci, není již tak úspěšný z reprodukčního hlediska. Poměr Židů na světové populaci byl v roce 1970 stejný jako v 11. století (Barnavi, 1995):

Rok	Absolutní počet	Podíl na světové populaci v %
1100	1 000 000	0,3
1500	900 000	0,2
1900	10 600 000	0,6
1938	16 600 000	0,75
1945	11 000 000	0,6
1970	12 800 000	0,3

1995, s. 369): ... proti Dreyfusovi nicméně neexistovalo žádné antisemitské armádní spiknutí. Všichni dotyční jednali v dobré víře. Jedinou výjimkou byl Henry, který si skutečně důkazy proti Dreyfusovi vymýšlel.

⁹ v závěrečných stadiích druhé světové války a bezprostředně po jejím ukončení se židovská komunita proměnila v nejlépe organizovanou a nejvlivnější lobby v Americe (Johnson, 2000, s. 630).

¹⁰ Skutečné židovské příjmy mohou být podhodnoceny – alespoň v některých historických obdobích – z důvodu obav z antisemitismu (Shapiro, 1992, s. 116).

¹⁰ Obecně se uvádí, že Židé jsou kulturně tolerantní, protože se domnívají, že budou bezpečni pouze ve společnosti, která akceptuje širokou škálu názorů a životních filosofii, jakož i diverzitu náboženských a etnických skupin. Je to tato víra, ne např. schvalování homosexuality, která vede většinu Židů k tomu, aby bojovali za práva homosexuálů a zaujali liberální postoj k většině sociálních záležitostí.

Od konce 19. století, kdy jsou k dispozici věrohodné statistiky, měli Židé nejmenší rodiny ze všech etnických a náboženských skupin v USA (např. v roce 1957 měly židovské ženy v průměru 2,2 děti, protestantky 2,8 a katoličky 3,1). Vzhledem k nízké porodnosti židovských žen podíl Židů na populaci USA klesá (Goldstein, 1981):

Rok	Počet v tisíc.	% populace v USA
1900	1 058	
1927	4 228	1,4
1960	5 531	3,6
1979	5 860	3,1
		2,7

Je judaismus rasistický (a demokratický)?

Shahak a Mezvinsky (1999) analyzují situaci v současném Izraeli a upozorňují na rasistické koncepty některých vlivných směrů, zvláště pak židovského fundamentalismu.¹¹

Uvádějí, že motivem, proč knihu napsali, byla snaha upozornit na některé prvky židovského fundamentalismu a na skutečnost, že ohrožují demokracii v Izraeli:

- Rabi Kook řekl:

Rozdíl mezi duší Žida a duší Nežida je větší a hlubší než rozdíl mezi lidskou duší a duší dobytka.

- Podle luriánské kabaly byl svět stvořen pouze kvůli Židům, existence Nežidů je podružná.
- Rabi Josef ocenil halachický zákaz prodeje nemovitostí v Izraeli Nežidům.
- Někteří rabini bojují za zákaz transfuze nežidovské krve Židovi, event. transplantace orgánů.
- Existuje velká a zarážející podobnost mezi židovským mesianismem a nacistickým Německem. Nežidé jsou pro mesianisty tímtož, čím byli Židé pro nacisty. Typickým znakem je nenávisť

¹¹ W. Cohn se domnívá, že Shahakovy názory jsou velmi předpojaté a neobjektivní viz www.wernercohn.com.

k západní kultuře s jejími racionálními a demokratickými principy. Extrémní mesianistický šovinismus je obrácen proti všem Nežidům.

Autoři dále uvádějí, že ačkoli je dělení na tradicionalistické a sekulární Židy často vágní, dostupné studie uvádějí, že 25–30 % izraelských Židů je sekulárních, 50–55 % je tradicionalních a 20 % je ortodoxních.

Fishbane (1996/1987, s. 170) upozorňuje na to, že vyšší porodnost ve skupinách krajních tradicionalistů a vývoj jejich volebních uskupení naznačují, že by extremisté mohli nakonec převládnout.

Abbink (2002) analyzuje postavení etiopských a indických Židů v Izraeli v letech 1950 až 2000. Tito „tmaví“ Židé přicestovali do Izraele v domnění, že se jejich židovství naplní v zemi, kde již nebudou menšinou. Realita vypadá takto:

- tmavá barva pleti přispívá k jejich stigmatizaci,
- akceptováni byli až po dlouhém boji (a stále mají nízký společenský status),
- mají pochybný židovský status, v roce 1961 se hlavní izraelský rabinát vyjádřil, že vzhledem k tomu, že se indiští Židé při uzavírání manželství neřídili halachickými pravidly, je sice manželství s nimi v principu možné, ale linie matky musí být zjištěna nejméně tři generace nazpátek (tento požadavek byl v roce 1964 pod politickým tlakem odvolán),
- existují jako druh podtřídy (manuální pracovníci, malá sociální mobilita).

Much a Pfeifer (2000) uvádějí např. že:

- V současném Izraeli jsou fanatické ortodoxní skupiny velmi vlivné a nebezpečné.
- Mizí atributy právního státu, izraelská společnost směřuje spíše k teokracii než k demokracii.
- Nežidovské menšiny a neortodoxní Židé jsou diskriminováni a dochází k porušování lidských práv.
- V Izraeli vyrostly dvě generace, které nikdy nebyly vychovávány k demokracii a jen zhruba tuší, co demokracie je.
- Dochází k násilí ze stran ultrortodoxních skupin (vypalování bytů, lámání rukou a nohou, teroristické útoky na Araby a je-

jich posvátná místa). Toto jednání je kryto rabíny a viníci jsou jen výjimečně potrestáni.

- Ultraortodoxie používá holocaustu pro své ideologické či politické cíle.

Zajímavou ukázkou dvojího standardu (či sebeklamu) jsem našel v *Roš chodeš* (září 2001). Na straně č. 2 jsou zveřejněny dva dopisy adresované Václavu Havlovi a Janu Kavanovi, jejichž jádrem je tvrzení, že sionismus není rasismus. Zmíněné dopisy byly dotyčným zaslány v souvislosti s chystanou konferencí o rasismu v Durbanu. Na téže stránce je zveřejněn inzerát ohlašující konkurz na místo tajemníka pražského rabinátu. Jednou z podmínek, které musí uchazeč splňovat, je židovský původ. Požadavek židovského původu není omezen pouze na obsazování vysokých funkcí, ale vyskytuje se i v jiných případech (*Roš Chodeš*, 1994, č. 4, s. 18):

Učitelku mateřské školky židovského původu do 40 let hledá ŽO Praha.

Pokud chápeme rasismus jako diskriminaci na základě etnického původu, je tento požadavek rasistický. Bylo by zajímavé vědět, jak by antirasističtí aktivisté (mezi něž se mnoho Židů počítá) reagovali na inzerát, ve kterém by byla např. podmínka, že uchazeč musí být „bílý“. Jiným příkladem by mohla být například podmínka židovského původu alespoň jednoho z prarodičů u uchazeče o členství v *Organizaci židovské mládeže v Praze*.¹² Velmi těžko se hledají argumenty proti názoru, že pokud by v židovství nehrál etnický původ žádnou roli, jak je možné se do něj narodit (event. fakt, že Žid zůstává Židem celý život i proti své vůli). Much a Pfeifer (2000, s. 69) uvádějí, že je mnoho etnických Židů, kteří se Židy vůbec necítí a jsou za ně proti své vůli prohlašováni.

¹² I když jsou zmíněné inzeráty spíše výjimkou (naprostá většina ostatních neobsahuje podmínku židovského původu, event. je podmínka změněna na „židovský status“), je zarážející, že se vůbec mohou takto explicitně objevit (mj. jsou v rozporu s platným zákoníkem práce). V této souvislosti je pozoruhodné, že Židé často poukazují na rasovou diskriminaci ze strany Nežidů. Např. Löwenstein (1998) popisuje situaci ve středověkém Španělsku:

Veřejní činitelé dokonce museli prokázat několik generací „čisté“, tj. nežidovské krve. „Červáčky novověku“ se vůbec při pohledu zblízka jeví nejednou jako plápolající hranice.

Tomáš Jelínek, předseda židovské obce v Praze, pro rozhovor s *MF Dnes* (15. 12. 2001) řekl:

- Praha pak přichází s dalším rozšířením pro své členy, chce přijímat i ty, kteří jsou Židé jenom po otci. Zatím byla podle halachy, židovského práva, rozhodující matka.
- ... židovské náboženství je kmenové a jeho hlavním úkolem je udržení kmene a rodinných vazeb.

Důležité je si uvědomit, že jednou ze základních, ne-li vůbec tou nejdůležitější charakteristikou kmenové mentality je dělení na MY a ONI, které často vede k meziskupinovému napětí. Zdá se, že v současné době jsou to převážně Židé, kdo tuto dichotomii vytvářejí. Ridley (2000, s. 203) cituje Hartunga a pesimisticky se ptá, zdali vůbec mohou náboženství založená na tribalismu (kam explicitně řadí judaismus) dospět k univerzální morálce.

VI. Závěr

Judaismus mezi Skyllou a Charybdou

Vysoká imigrace neevropských národů do USA a dalších západních zemí vychází vstříc zájmům Židů o vytvoření nehomogenní, kulturně a etnický pluralitní společnosti. Dá se říci, že jsou v této snaze úspěšní.

Je nutné se zamyslet nad možnými následky takové politiky. V posledních letech se vůči *melting pot society* založené na asimilaci zvedá vlna odporu mezi intelektuály a aktivisty etnických menšin (Schlesinger, 1992). Kulturní a etnické rozdíly jsou zdůrazňovány a homogenita je chápána negativně. Imigranti se začínají otevřeně stavět proti hodnotám svých hostitelských zemí. Vše nasvědčuje tomu, že etnika odmítla asimilovat a koexistují vedle sebe.¹

Gabal (1999) píše, že USA nevyhnutelně spějí do situace, v níž se „bílá“ populace stane jednou z etnických skupin, respektive menšin, neboť již nebude nejpočetnější a že v daném vývoji byla prakticky podlomena dominantní a integrující role angličtiny a USA se změnily ve vícejazyčnou společnost (zejména hispánské a asijské komunity).

Současný multikulturní vývoj má tendenci k v zásadě nezápadním formám sociálních organizací, které mají historicky blíže k uspořádání společností na Středním východě (tj. segmentované společnosti centralizované kolem oddělených homogenních skupin). Historie nás učí (a evoluční biologie teoreticky zdůvodňuje), že etnický separatismus obvykle vede k společenskému napětí. Spojené státy jsou nyní na cestě k etnickým nepokojům a k vytvoření kolektivistických, autoritářských a rasistických enkláv. Je nepravděpodobné, že by současné západní společnosti založené na

¹ Podobný průběh je možné očekávat i v Evropě. Např. Huntington (2001, s. 235) uvádí, že muslimské komunity se ve Francii a v Německu neintegrovaly a nejvíe známky, že by tak chtěly učinit. Po celé Evropě roste strach. Možný (1999, s. 199) uvádí, že rasově smíšených sňatků v roce 1992 bylo v USA 2,2 %, na druhou stranu však v mnoha evropských zemích jsou rasové bariéry menší. Zajímavé též je, že v USA je uzavřeno daleko více sňatků černocho s běloškou než naopak, což kontrastuje s všeobecně uznávaným kulturním vzorcem, že společensky přijatelnější je, když má sex běloch s černoškou než černoch s běloškou.

individualismu mohly obstát v kompetici s etniky z kolektivistických kultur. Mnohé nasvědčuje tomu, že vývoj situace povede k většímu etnocentrismu Američanů s evropským původem.

Je normou, že členové jedné skupiny se zapojují do kompetice s členy jiných skupin a monitorují úspěchy vlastní skupiny ve vztahu k ostatním. K výraznému snížení etnických konfliktů by mohlo vést, pokud byly jednotlivé etnické skupiny ve společnosti stejně úspěšné, to je však nereálný požadavek. Vzhledem k tomu, že se rasové a etnické skupiny liší v talentu a schopnostech, počtu, fertilitě, v majetku a politické síle, je pravděpodobné, že srovnávací povede k nepřátelství u těch skupin, které budou ve společnosti relativně neúspěšné.²

Židé mohou mít dojem, že budou profitovat z rozředění moci WASP s tím, že to na ně nebude mít žádný vedlejší efekt. Realitou však je, že multikulturalismus může být potenciálně nebezpečný i jim, a to především ze dvou důvodů, které spolu úzce souvisejí:

1. Multikulturalismus vedl k myšlence, že každé skupině se má dostat takového ekonomického a kulturního úspěchu, jaký odpovídá jejímu početnímu zastoupení ve společnosti. To však jde proti židovským zájmům. Z toho důvodu opouští židovské organizace afirmativní akcí a kvótám pro distribuci majetku a příležitostí (Sachar, 1992, s. 818).
2. Dojde k „judaizaci“ západních společností, což povede k ostřejší kompetici mezi skupinami. V současné době je patrný silný

² Ideologie toho, jak spolu mají Nežidé a Židé žít, často obsahovaly myšlenku, že etnické skupiny mají mít stejný pracovní profil a implicitně stejnou kontrolu zdrojů odpovídají jejich procentuálnímu zastoupení (MacDonald, 1998b):

- Ludvík IX. zakázal v roce 1254 Židům půjčování peněz a podpořil je v tom, aby se živili manuální prací nebo obchodem.
- Přáním německých propagátorů asimilace v 19. století bylo, aby se po židovském osvícení změnil profesní profil Židů tak, aby reprezentoval profil Nežidů, bylo to však „utopistické očekávání“.
- Podobné trendy se objevily ve 20. letech v USA, kdy se zavedly kvóty pro studium na prestižních univerzitách.

Zdá se, že ani ČR nebude ušetřena etnického napětí, a půjde o zásadně jiný druh konfliktu, než který je známý v souvislosti s romskou komunitou. Sauer (2002) uvádí, že plnou třetinu přijatých studentů do primy chebského gymnázia tvoří vietnamské děti. Proti tomu protestovali rodiče českých dětí, které u zkoušek neuspěly (ovšem marně). Je pravděpodobné, že se tento druh konfliktů bude v ČR objevovat stále častěji.

antisemitismus etnických aktivistů, zvláště afrocentrických ideologií.

Strategie židovských zájmů se pohybuje ve velice úzkém prostoru mezi hrozbou multikulturalismu s jeho afirmačními a judaizujícími tendencemi a homogenní monokulturou tvořenou Američany evropského původu, která by mohla vliv judaismu eliminovat. Tento problém je v podstatě logickým důsledkem plynoucím z nekompatibility judaismu se západní kulturou.

Maladaptivní altruismus WASP

V důsledku imigrační politiky se situace Američanů s evropským původem zhoršuje, a to jak ekonomicky, tak reprodukčně:

- USA jsou na cestě, aby byly ovládnuty asijskou elitou v oblasti technologie a židovskou elitou v obchodě, svobodných povoláních a médiích. Asiáté z východní Asie úspěšně konkurují WASP. Například v současné době jsou WASP tou nejvíce podrepresentovanou etnickou skupinou na Harvardu, kde tvoří zhruba 25 % studentů, zatímco Asiáté a Židé tvoří nejméně polovinu, přičemž nepředstavují více než 5 % populace (Unz, 1998). Kotkin (1993) uvádí, že na mnoha významných vědeckých institucích tvoří Asiáté 25 % vědců.
- Procentuální zastoupení WASP v USA klesá ve prospěch jiných etnik (především Afroameričanů a etnik Latinské Ameriky).³

Zájmy neevropských národů v USA jsou často chápány jako morálně oprávněné, zatímco pokusy WASP zachovat demografickou, politickou a kulturní kontrolu jsou prezentovány jako rasistické, nemorální a indikující psychiatrickou poruchu. Z evoluční perspektivy se západní země chovají altruisticky a sebeobětují se.

³ Populace USA podle rasy a národnosti (v procentech)

	1995	2020	2050
Běloši	74 %	64 %	53 %
Hispanci	10 %	16 %	25 %
Černoši	12 %	13 %	14 %
Asijci	3 %	6 %	8 %

(U. S. Bureau of the Census, 1996)

Otevřely dveře jiným národům světa a nyní jim hrozí nebezpečí, že ztratí kontrolu nad územím, které jim stovky let patřilo.

Zajímavou teoretickou otázkou je, kde se tento v posledku sebedestruktivní altruismus bere. Podle MacDonalda (1998b, s. 327) leží odpověď právě v evoluční historii vzniku kolektivistických a individualistických skupin. V individualistických kulturách, ke kterým západní země patří, nejsou párové vazby založeny na externí kontrole či rodinném diktátu, ale jsou vnitřně motivovány (např. romantická láska jako předpoklad reprodukčního vztahu). Vznik párových vazeb je podmíněn psychickými mechanismy podporujícími empatii, pečovatelské a altruistické sklony. Hypertrófie tohoto systému může být neadaptivní, pokud se nasměruje na svět jako celek. Zdá se, že západní společnosti jsou obětí invaze společností nezápadních, které jsou schopny manipulovat tendence západní kultury k reciprocitě, egalitarismu a silným citovým vazbám tak, že je pro jejich nositele maladaptivní.⁴

I kdyby se výše naznačené hypotetické vysvětlení ukázalo jako mylné, faktem zůstává, že jsou západní společnosti do značné míry imigranty exploatovány. Dá se říci, že byly podvedeny ideologiemi multikulturalismu a deetnizovaného individualismu, na čemž měli velký podíl židovští intelektuálové a političtí aktivisté.⁵

⁴ Jedním z možných vysvětlení, proč jsou obyvatelé západních zemí tak náchylní akceptovat v posledku maladaptivní ideologie, může být, že se tyto „memy“ šíří z vysokých míst a existuje evolučně daná predispozice k přejímání názorů lidí, kteří mají moc.

⁵ Zajímavý příklad maladaptivního altruismu uvádí Archer (1997). Jedná se o to, že mnoho lidí západního světa zaměřuje svůj altruismus na domácí zvířata, ke kterým si vytvářejí až extrémně blízký vztah. Tito mazlíčci vlastně parazitují na mechanismech, které se vytvořily proto, aby zajistily blízké mezilidské vztahy. Tento fenomén je nejvíce rozšířen v západních společnostech (viz i reakce ochránců práv zvířat).

Další příklady maladaptivního altruismu by mohly být:

- zákaz trestu smrti,
- většina sbírek pro země třetího světa,
- štedrá sociální politika vůči r-stratégům.

VII. Kritika

1. Restrikce majoritní společnosti

Mnohé z chování a sociální situace Židů, které bylo předmětem nepřátelství Nežidů, bylo způsobeno restrikcemi ze strany majoritní společnosti (např. Židé dlouhou dobu nesměli vlastnit půdu, mohli bydlet pouze v určitých čtvrtích, vykonávat jen určitá zaměstnání, platil zákaz nábožensky smíšených sňatků).

Odpověď:

Je mimo jakoukoli pochybnost, že restriktivní opatření omezila pole působnosti Židů a podpořila negativní stereotypy. Zdá se však, že mnohé z těchto restrikcí Židům vyhovovaly (s výjimkou např. nemožnosti zaujímat místa v státní správě). Pro většinu Židů se nic nezměnilo, ani když tyto restrikce přestaly platit.

- Kořalka (1999) uvádí:

Sociální složení židovského obyvatelstva se v českých zemích po celé 19. století nijak podstatně neměnilo. Více než polovina židovských rodin se věnovala obchodu, peněžnictví a dopravě stejně v období před tolerančním patentem z roku 1781 jako v roce 1910. Zvedl se pouze počet židů ve svobodných povoláních z 14 % na 25 %. V roce 1910 bylo v zemědělství jen 3 % židů. Židovští podnikatelé ovládali značnou část velkoobchodu a místního obchodu se zemědělskými výrobky, měli téměř výsadní postavení v nákladnickém systému (tj. rozptýlené textilní manufakture).

- Hyman (1991) popisuje situaci alsaských Židů v 19. století a uvádí, že pokusy nasměrovat venkovské Židy do výrobních zaměstnání v zemědělství a řemesle byly neúspěšné a že se socioekonomická skladba židovských vesnic během napoleonského období a německé anexe Alsaska v roce 1870 prakticky nezměnila. Např. roce 1846 bylo 87 % výdělečně činné populace zaměstnáno v obchodě a finančnictví.
- Mertens (1997) uvádí, že v roce 1236 byla všem Židům žijícím v Německu udělena císařská privilegia, na jejichž základě mohli volně disponovat dědictvím a majetkem; bylo jim umožněno vlastnit pozemky ve městě i na venkově a jejich pohanští nevol-

níci museli zůstat součástí jejich majetku i v případě, že se nechají pokřtít.

- Holeczek (1997) uvádí, že Židům bylo mnohokrát doporučováno (Holandany a Branibory v 17. století), aby se věnovali zemědělství. Židé však prohlašovali, že se mohou věnovat pouze peněžnictví a obchodu.¹
- Klaff (1991) uvádí, že po emancipaci ve Varšavě v roce 1862 se očekávaný exodus z ghetta nekonal a že Židé dávali a stále dávají přednost segregaci od majoritní společnosti.²

2. Antisemitismus bez Židů

Antisemitismus existuje i v zemích, kde nejsou téměř žádní Židé. Např. Bútorová a Bútor (1993) uvádějí, že na Slovensku, kde v roce 1991 žilo 3000 Židů, zhruba jedna třetina dotazovaných Slováků uvedla, že má k Židům negativní vztah. Podobná situace je např. i v ČR, Polsku a Rumunsku.³

To, že existuje antisemitismus bez Židů, je silným argumentem pro to, že je antisemitismus iracionální.

Odpověď:

1. Fingerová (Finger, 1995) uvádí, že výraz „Žid“ je často synonymem slova „cizinec“ a je spouštěčem rezervoáru nacionálních stereotypů a xenofobních reakcí. Tyto postoje nemusí být nutně iracionální, ale mohou vyjadřovat dlouhodobou kolektivní zkušenost (historickou paměť) s tou kterou skupinou obyvatel (např. s Romy) a jsou dobře pochopitelné právě z teoretických východisek skupinových strategií.
2. To, že je Židů v populaci málo, neznamená, že nemají významný politický a ekonomický vliv (prostřednictvím mezinárodní židovské lobby).

¹ V Talmudu se píše (Richter, 1942, s. 77): *Není ponižujícího zaměstnání nad orbu. (Jebrmoth, 63a)*

² Nikde se mi nepodařilo objevit přehlednou analýzu historie restrikcí proti Židům. Pouze z té by bylo možné učinit závěry.

³ Odhaduje se, že v státní občanství ČR má 4 až 7 tisíc Židů. Počet zahraničních Židů s dočasným nebo trvalým pobytem v ČR není znám.

3. IQ v Izraeli

Kaniel a Fishermann (1991) srovnávali IQ izraelských adolescentů (n = 1740) a etiopských Židů (n = 250), kteří žili v době testování v Izraeli teprve jeden rok. Autoři výzkumu zjistili, že IQ izraelských adolescentů je ve většině věkových skupin na 50. percentilu (tj. IQ = 100, ve srovnání s bílou americkou populací průměrné) a mezi 11. a 13. rokem bylo dokonce mírně podprůměrné. IQ etiopských Židů bylo 70. Tyto výsledky staví hypotézu o vyšším IQ Židů do nepravděpodobného světa.

Odpověď:

Fakt, že IQ Židů žijících v Izraeli není vyšší než nežidovská norma, je možné vysvětlit několika způsoby, ani jeden však není zcela uspokojivý:

1. Ve zkoumaném vzorku izraelských Židů byli disproporčně zastoupeni orientální Židé, jejichž IQ je nižší než IQ aškenázských Židů.⁴ Zdá se však nepravděpodobné, že by odlišné eugenické praktiky, zvláště vyšší fertilita vysoce inteligentních aškenázských Židů, mohly způsobit takový rozdíl.
2. Použitý test (*Progresivní matice*) měří přímo verbální inteligenci, ve které jsou aškenázští Židé nad bílou normou, ale spíše obecný faktor inteligence (g), který sice s verbální inteligencí pozitivně koreluje, ale není s ní totožný (Jensen, 1998).
3. Zkoumaní adolescenti pocházeli z jižní části Izraele. Je možné, že v této oblasti je vzhledem k selektivní migraci na průmyslový sever v průměru nižší IQ. (Podobná situace je v USA.) Je též možné, že segment Židů, kteří přesídlili do Izraele, je v průměru méně inteligentní než ten, který zůstal v diasporách.

Pro analýzu příčin nízkého IQ etiopských Židů je nejdůležitějším faktorem to, že to s nejvyšší pravděpodobností nejsou etničtí Židé. Barnavi (1995, s. 222) uvádí, že přestože existuje několik tradovaných verzí o jejich izraelském původu (např. oddělení během exodu z Egypta, event. jeden z izraelských kmenů, ztracených po dobytí Prvního chrámu):

... většina moderních vědců však věří, že původ etiopských Židů je spíše třeba hledat v semitských a židovských kulturních

⁴ To, že převážnou většinu testovaných tvořili orientální Židé, mi potvrdil jeden z autorů výzkumu, dr. Kaniel.

olivech, které pronikaly do Etiopie z Arabského poloostrova než ve skutečném židovském přistěhovalectví.

Další vysvětlení pro jejich nízké IQ, i kdybychom akceptovali jejich židovský původ, vyjde pravděpodobně z kombinace těchto faktorů:

1. Život v prostředí, které:
 - a) selektovalo geny pro *r*-strategii,
 - b) neumožnilo efektivní eugenický přístup (tj. vytvoření elity, která by měla disproporční reprodukční úspěch).
2. Židé nebyli v Etiopii tak pronásledováni jako v jiných zemích, žili s majoritní populací v relativním míru a tzv. *gentile selection hypothesis* (tj. z pronásledovaných Židů přežili jen ti nejschopnější), která hrála významnou roli pro jiné skupiny, pro ně neplatila.
3. Genofond Židů žijících v civilizovaném světě se vylepšoval tím, že ho jen disproporčně opouštěli méně inteligentní Židé. Lze si snadno představit, že u etiopských Židů docházelo k opačnému procesu (tj. Židé s nadprůměrnou inteligencí asimilovali s okolní společností podobně jako např. u nás Romové).
4. Etiopští Židé žili v malých izolovaných vesnicích (cca 50–60 rodin). Je možné, že jejich nižší IQ je částečně důsledkem *inbreedingu*, tj. reprodukce mezi blízkými příbuznými.
5. Roli mohla hrát i nedostatečná výživa (prenatální i postnatální), která je v předindustriálních podmínkách pravidlem. Zkoumaní etiopští Židé přišli do Izraele zhruba ve svých 14 letech, tedy v době, kdy byl vývoj jejich mozku do značné míry ukončen.

Pro přesnější zmapování toho, jak je odlišné IQ u jednotlivých skupin Židů podmíněno geneticky (a ne pouze environmentálně), je potřeba analyzovat následující faktory, z nichž většina je bohužel velmi obtížně zjistitelná:

- délka oddělené existence (a počet generací),
- vliv tzv. *efektu hrdla láhve*,
- vliv tzv. *gentile selective hypothesis*,
- z kterého segmentu židovské populace se členové těchto skupin rekrutovali,
- eugenické praktiky (tj. o kolik převyšoval počet přeživších dětí

- rabínů a dalších členů intelektuální elity zbytek židovské populace),
- do jaké míry prostředí, ve kterém žili, selektovalo pro K-, event. r-strategii,
- jak se lišily jednotlivé skupiny Židů v asimilaci s majoritní společností (v některých zemích mohli spíše asimilovat méně úspěšní/inteligentní, v jiných, jako např. v Etiopii, více inteligentní),
- jaká byla kvalita a množství konvertitů, kteří mohli potenciálně obohacovat židovský genofond,
- míra *inbreedingu*.

To, že v uvedeném výzkumu nedosáhli Židé lepšího výsledku než je průměr nežidovské populace, nijak nezpochybňuje daleko větší množství jiných výzkumů, ve kterých tomu tak bylo. Podobným způsobem se dá zdůvodnit i výpočet Lynna a Vanhanena (2002), kteří uvádějí, že průměrné IQ v Izraeli (vztaženo k anglickým normám) je 94. Je to patrně z toho důvodu, že populace Izraele je do velké míry složena z jiných skupin než Aškenázů.⁵

4. Paradoxy antisemitismu v USA

Antisemitismus byl v USA nejsilnější v první polovině 20. století. V této době však byli američtí Židé v průměru chudší než ostatní bílí Američané. Na druhou stranu v současnosti jsou Židé nejbohatší etnickou skupinou a antisemitismus je na nízké úrovni. Z toho plyne, že pro vznik antisemitismu je ekonomická úspěšnost Židů irelevantní.

Odpověď:

Prosperita Židů není jediným důvodem antisemitismu. Současná nízká hladina antisemitismu (alespoň mezi bílými Američany) je kombinací těchto faktorů:

- proporcionálně menší počet Židů (a jejich nízká fertilita),

⁵ Je nepochybné, že v Izraeli je vysoká koncentrace velmi inteligentních lidí. Weiss (2000, s. 184–185) popisuje problémy sociální struktury státu s vysokým průměrným IQ: v současném Izraeli tvoří vědci, inženýři a lidé se svobodným povoláním 22 % všech obyvatel, což vede k jejich vysoké nezaměstnanosti. K tomu, aby Izrael udržel funkční ekonomiku, potřebuje pracovní síly z Palestiny (a jiných částí světa).

- jen relativně malý počet Židů v USA se hlásí k ortodoxnímu judaismu nebo chasidismu (tj. většina Židů se neliší stylem oblékání ani způsobem života),
- ekonomická prosperita (sklon k vytváření skupinových strategií má tendenci být nejsilnější v dobách ekonomické nebo sociální krize společnosti),
- pominula hrozba komunismu (event. již s ní nejsou Židé spojováni),
- po holocaustu může řada lidí cítit obtíže s vyjadřováním negativních pocitů vůči Židům,
- do velké míry zmizel archetyp židovského obchodníka, který byl v přímém kontaktu s dělnickou a střední třídou a mohl působit dojem vykořisťovatele,
- řada vynikajících Židů na poli vědy nebo umění změnila postoj k Židům jako celku,
- neexistují vlny židovských přistěhovalců, které byly typické pro začátek století,
- oslabení jiných skupinových strategií (např. náboženství) a posílení ideologie individualismu,
- Židé nežijí již tak odděleně, objevuje se velké množství smíšených manželství,
- současné generace jsou vychovány v duchu pluralismu, který navazuje na tradice politické a náboženské svobody,
- ekonomický vliv nedosahuje takového stupně, jako dosahoval v některých evropských zemích na začátku 20. století.

5. Úspěšnost Židů i při absenci skupinové strategie

Židé jsou disproporčně úspěšní i v aktivitách, které skupinovou spoluprací vylučují. Ta může vysvětlit tzv. „židovský Hollywood“, ale ne již úspěšnost Židů např. v šachu. Teplickij (1997) uvádí, že z dosavadních 14 mistrů světa bylo 7 Židů.⁶

Tato disproporce je jedna z nejvyšších, kterou jsem našel, i když by MacDonalдова teorie předpokládala opačný výsledek – tj. čím vyšší možnost skupinové spolupráce, tím vyšší úspěšnost Židů.

⁶ Konkrétně to byli Steinitz, Lasker, Botvinnik, Smyslov, Tal, Fischer a Kasparov. Židovský původ mají i sestry Polgárovny.

Odpověď:

Pro celou teorii je zásadní zjistit, jakou roli v úspěších Židů hraje jejich vyšší IQ (event. jiné charakteristiky důležité pro sociální úspěch) a jakou skupinová spolupráce. Např. Helmreich (1982, s. 28) uvádí (bohužel bez udání původního zdroje), že pokud srovnáme Židy s Nežidy stejného vzdělání, je rozdíl v příjmu menší než 10 %.

Je možné uvažovat o tom, že Židé by byli podobně jako v šachu úspěšní i v jiných intelektuálních činnostech, kdyby jim v tom nebránil antisemitismus.⁷

6. Ekonomické zisky plynoucí pro většinu společnosti z obchodu

Z ekonomického hlediska přinese konkurence prospěch konzumentům, i když to poškodí některé segmenty nežidovské společnosti. Židé i Nežidé profitují z volné směny podobně jako dvě země z mezinárodního obchodu. Konzumenti získají, i kdyby se Židům podařilo spojit a vytvořit kartel nebo monopol (obvykle však ekonomové uvažují tak, že se nemohou spojit velké skupiny obchodníků kvůli tzv. *free rider problem* – ale možná že tento problém Židé vyřešili):

- Židovští obchodníci mohou být efektivnější – např. vzhledem k mezinárodním vazbám – než nežidovští, ale rozhodující je, že zákazník dostane zboží laciněji.
- Je lepší mít možnost si od někoho peníze půjčit, než nemít tuto možnost vůbec.

Obecnou chybou je dívat se na výměnu v termínech kompetice – obvyklejší je, že z výměny mají prospěch obě strany.

Odpověď:

1. Monopolizace vede k umělému nárůstu cen. Etnické monopoly nejsou výjimkou. Je racionální očekávat, že ceny budou nižší, pokud monopol nebude v rukou jedné etnické homogenní sku-

⁷ Bylo by zajímavé seřadit činnosti na škále „skupinové spolupráce“, kde jeden pól by tvořily ty, ve kterých skupinová spolupráce nemůže hrát žádnou roli (např. šachy), druhý pól pak činnosti, ve kterých se jedinec bez silné lobby jen obtížně prosadí (např. finance, umění), a tímto prizmatem analyzovat úspěšnost skupin s různou mírou etnocentrismu.

piny. Vzhledem k tomu, že Nežidé jsou v průměru méně etnocentričtí než Židé, dá se očekávat, že jejich monopoly povedou k nižším cenám (vzhledem k obtížnější komunikaci), než pokud by se jednalo o monopol vlastněný Židy (nebo jinou vysoce etnocentrickou skupinou).⁸

2. Půjčování peněz společností ekonomicky prospívá, ale v průběhu středověku až do 20. století byl největší podíl peněz ve východní Evropě půjčován ani ne tak obchodníkům, kteří chtěli rozšířit své podnikatelské aktivity, ale lidem v tísní a na velice vysoký úrok (podobají se dnešním společnostem nabízejícím rychlou půjčku). Také neexistoval volný trh. Povolení k půjčování peněz se udělovalo jako privilegium šlechtice nebo města (za úplatu ze zisku). Úroky se ve středověku pohybovaly od 22 % do 173 %. Výsledkem bylo snižování životní úrovně původní populace a obohacování Židů a jejich aristokratických spojenců (Parkes, 1976).
3. I kdyby společnost jako taková profitovala, neuspokojí to ty, jejichž výděly se sníží. Jejich nepřátelství bude větší, pokud ti, kteří je nahradí, budou příslušníky jiné etnické skupiny. Ideální zvaný model by vypadal tak, že by se různé etnické skupiny specializovaly na různá odvětví (např. na výrobu klobouků a deštníků a ty by si potom vyměňovaly). Ale tak to není – např. výsledkem vítězství Židů v ekonomické kompetici v raném moderním Polsku bylo, že mnoho Poláků muselo odejít do zemědělství.
4. I kdyby společnost jako celek ekonomicky profitovala z nižších cen židovských monopolů, jiné důsledky tohoto vlivu mohou být pro Nežidy nevýhodné, např.:
 - etnická hierarchie (spojená s vyšším reprodukčním úspěchem, alespoň v tradičních společnostech) a institucionální rasismus, který diskriminuje určité skupiny a vede k zvyšenému vnitrospolečenskému napětí, kdy jsou třídní konflikty zesilovány etnickými,⁹

⁸ Důležitou roli mohou hrát i náboženské předpisy zakazující kompetici mezi členy jednoho náboženství.

⁹ Podobně jako Židé, sloužili Číňané Holanďanům v době jejich koloniální expanze jako výběřčí daní, lichváři a později jako obchodníci. Nahradili původní obchodníky a to vedlo ke vzniku meziskupinové napětí a násilí (Mackie a Coppel, 1976, s. 5).

- mezinárodní politika, která může být výhodná pro vládnoucí elitu, ale již ne pro ostatní (viz imigrační zákony).

Obecně se dá říci, že pro každou etnickou skupinu je adaptivnější udržet si kontrolu nad svým územím i za cenu malého snížení životní úrovně.

7. Kompetice mezi skupinami Nežidů

I nežidovské skupiny soupeří mezi sebou. Pokud platí předchozí bod, pak by skupina, která měla styky s Židy, měla být úspěšnější než ta, která je neměla. Z tohoto hlediska by bylo užitečné provést analýzu efektu antisemitismu na faktory, jako jsou:

- růst populace,
- intelektuální rozvoj (např. inkvizice utlumila intelektuální život ve Španělsku na staletí, antisemitismus Říma vedl k období, kterému se říká „doba temna“),
- ekonomická prosperita.

Zdá se, že Židé významnou měrou přispěli ke vzniku moderní společnosti a rozvoji obchodu v těch zemích, ve kterých žili, např.:

- Schulin (1997) uvádí, že po odchod maranů ze Španělska a Portugalska (během 16. a 17. století) urychlil hospodářský úpadek těchto zemí; tyto země se zbavily *pravděpodobně té nejpodnikavější hospodářské vrstvy, kterou kdy měly.*
- maďarské Židovstvo bylo instrumentální v modernizaci ekonomického života a v nástupu kapitalismu (Paládi-Kovács, 1996).
- U nás Nosek a Krejčová (1995, s. 15) uvádějí:

Svojí upřímný čechoslovakismus dali židé najevo hned v počátcích nového státu: jako dobrovolníci se zúčastnili bojů o Slovensko, důležitou roli hráli při plebiscitu na Těšínsku, Oravě a Spiši, kde nakonec právě oni spolurozhodli, že tato území připadla Československu, obchodníci a podnikatelé dokázali přenést export českých výrobků, v dobách monarchie realizovaný prostřednictvím Vídně, bez větších problémů do nové republiky, s nemalým rizikem zaváděli výrobu do zaostalých oblastí... takže do značné míry jejich úsilím se Československo stalo ekonomicky silným státem.

- Sombart (1928) ve své studii o roli Židů v rozvoji ekonomiky sumarizuje jejich přínos takto:

Prošli evropským nebem jako slunce – kde zasvitlo, začal se nový život, a odkud museli odejít, tam vše, co kvetlo, uvadlo.

Odpověď:

Odpověď na tuto otázku souvisí s předchozí.

1. I kdyby ekonomika profitovala z přítomnosti a ekonomického vlivu Židů, klíčová otázka zní: Je pro etnickou skupinu adaptivnější, aby byla ovládána svými vlastními členy, nebo členy jiné etnické skupiny? Z perspektivy evoluční biologie by měly být společenské strategie životaschopné po velmi dlouhou dobu. Biologická fitness by se neměla promarnit v projektech, které jsou pouze krátkodobě výhodné.^{10, 11}
2. I společnosti, kde nejsou zastoupení Židé, mohou velmi dobře prosperovat (např. Anglie a řada evropských království v pozdním středověku).¹² V současné době je Německo ekonomicky nejsilnější zemí v Evropě, přičemž Židé zde tvoří zhruba 0,05–0,1 % populace.

Někdy však protižidovské akce vedly skutečně k ekonomickému úpadku země, to však bylo často způsobeno sankcemi mezinárodních židovských lobby. Např. Goldstein (1990, s. 26–27) popisuje akce proti ruskému carovi, kterých se účastnili bohatí Židé v Evropě a v Americe a mezi než patřilo financování japonské války proti Rusku v roce 1905, financování revolučního hnutí a lobbování proti půjčkám Rusku.

¹⁰ Např. Borjas (1999) uvádí, že ekonomické zisky plynoucí ze současných imigračních zákonů USA jsou zanedbatelné vzhledem k jiným nevýhodám (např. imigrantů snižují cenu pracovní síly v sektorech, kde soutěží s WASP). Přítomnost 25 milionů imigrantů (tj. lidí, kteří se narodili mimo USA) zvedne průměrný příjem o 0,1 % (tj. o 30 dolarů ročně pro rodilého Američana), a to ještě jsou hlavními benefity zaměstnavatelé, a ne zaměstnanci.

¹¹ To však neznamená, že zahraniční investoři, event. obchod je nesprávný. Nelze nic namítat proti kupování levných japonských aut, pokud to neznamená, že Japonci tak získají politickou moc.

¹² M. Weber (1998/1925, s. 348–350) polemizuje se Sombartem a jeho analýzy účasti Židů na vzniku kapitalismu se mu zdají přehnané.

8. Co mají Židé dělat?

Židé často nevěděli, jak mají na nekonečně proměnlivý antisemitismus reagovat. J. Wassermann popisuje situaci Židů na konci 19. století ve Vídni takto (Johnson, 1995, s. 337):

Marná je snaha zůstat v ústraní. Řeknou: zbabělec, plazí se do skrýše, poháněný svým špatným svědomím. Marné je jít mezi ně a nabídnout jim svou ruku. Řeknou: co si to dovoluje ve své židovské drzosti? Marné je zůstat jim věrný jako druh ve zbrani či spoluobčan. Řeknou: je to Próteus, může se libovolně proměňovat. Marné je pomáhat jim zbavit se okovů otroctví. Řeknou: nepochybně zjistil, že to ponese zisk.

Řada asimilovaných Židů pocítovala beznaděj a ani jejich upřímná asimilace je nezachránila před holocaustem, event. jinými projevy antisemitismu. Není možné vznášet žádné etické námitky proti tomu, když někdo:

- kdo je talentovaný, využije svůj potenciál v lukrativním zaměstnání, a nepracuje v primární výrobě,
- chce v demokratické společnosti vyznávat své náboženství.

Odpověď:

Lidská psychika se nevyvinula tak, aby respektovala zájmy (a etické nároky) jiných lidí, a pokud takový respekt existuje, klesá s genetickou vzdáleností. Nelze se divit tomu, že lidé reagují nepřátelstvím, pokud mají pocit, že jsou jejich zájmy ohroženy. Faktem zůstává, že Židé mnohdy hráli (a hrají) významnou roli v záležitostech, které některé skupiny Nežidů poškozovaly (např. imigrační zákony, deklinace tradičních křesťanských hodnot, obchodní kompetice).

Upokojivá odpověď na otázku, co mají Židé dělat, aby nepodněcovali antisemitismus, a zároveň si mohli ponechat své náboženství, kulturu, uměle nesnížili své zastoupení v lukrativních profesích a zůstali etnickou odlišnou skupinou pravděpodobně neexistuje. Ideologie individualismu a tolerance mají šanci být akceptovány jen některými.

VIII. Apendix: Skupinové strategie – teoretický rámec

Názory na skupinovou selekci jako sílu, která měla vedle individuální selekce v evoluci vliv, se různí. Někteří odborníci se kloní k názoru, že skupinová selekce prostě neexistuje, event. že její vliv byl a je zanedbatelný. Tito vědci mají v akademickém světě velký vliv a generace studentů se učí o skupinové selekci jako o příkladu chybného myšlení. Jiní mají opačný názor. V této části vycházím převážně z článku Wilsona a Sobera a z reakcí na tento článek (Wilson a Sober, 1994).

Hlavním argumentem oponentů skupinové selekce je to, že selekce probíhá výhradně na individuální úrovni, tj. jedinci se snaží maximalizovat svoji fitness na úkor ostatních členů skupiny. Podle této teorie existuje altruismus pouze v podobě příbuzenského altruismu a reciprocity. Skupina nemůže být vehiklem/nosičem/dopravním prostředkem genů.¹

Zastánci skupinové selekce nabízejí hierarchický model a tvrdí, že selekce znaků probíhá jak na individuální, tak na skupinové úrovni, a že tyto úrovni spolu nemusí korespondovat: např. altruismus je jedním se znaků, který je negativně selektován na individuální úrovni, ale pozitivně selektován na skupinové úrovni.²

Sociální skupiny jako vysoce adaptované jednotky, jsou podobné jedincům, jejichž fitness zajišťuje harmonická kooperace jednotlivých částí. Jones (1996) uvádí dva příklady, které ilustrují, že jediný druh se chová v rámci skupiny altruisticky, sice svoji fitness může snížit vzhledem k ostatním členům skupiny, kteří se altruisticky nechovají, ale fitness skupiny oproti jiným skupinám, které altruisty postrádají, bude vyšší a dlouhodobě tato skupina zvítězí

¹ Obecně řečeno, vehikl je jednotka, jejíž části sdílejí více či méně stejný osud (jedinec, příbuzenská skupina, subpopulace).

² Wilson (1993, s. 145–162) rozděluje altruismus na dvě skupiny:

- tzv. *altruismus tvrdého jádra* (vykonavatel nečeká reciprocitu), tento druh altruismu vznikl v podmínkách skupinové selekce,
- tzv. *altruismus měkkého jádra* (vykonavatel očekává odezvu, reciprocitu), tento druh altruismu vznikl v podmínkách individuální selekce.

Selekční tlaky posilující ten který druh altruistického chování tvoří spektrum – od individuální selekce přes příbuzenskou až po skupinovou (v extrémním případě může skupinu tvořit celé lidstvo, event. život na Zemi, např. při střetu s nepřátelskou civilizací).

nad skupinami, kde budou pouze nealtruisté. Jinými slovy: altruismus je konflikt mezi úrovněmi selekce – skupina altruistů porazí skupinu nealtruistů, ale individuální nealtruisté porazí individuální altruisty.³

1. Farmáři a hraboši

Existují dvě skupiny farmářů (*A* a *B*), které si spolu konkurují na trhu potravin, kde je místo pouze pro jednu skupinu. Výnosnost polí do jisté míry poškozuje existence hrabošů. Jeden farmář ze skupiny *A* se rozhodne, že bude proti hrabošům bojovat. Ostatní farmáři z jeho skupiny se k němu nepřidají (tj. chovají se nealtruisticky) a z jeho úsilí profitují. Altruistický farmář nakonec bude mít menší výtěžek z pole než jeho kolegové, ale skupina *A* jako taková bude mít celkově větší výtěžek než skupina *B*, ve které se najde nikdo, kdo by se za druhé obětoval. V dlouhodobé perspektivě zvítězí první skupina farmářů nad druhou a „altruistický gen“ se v rámci celé populace farmářů rozšíří.

2. Pastevci a medvěd

Existují dvě skupiny (*A* a *B*) pastevců, které si spolu konkurují na trhu potravin, kde je místo pouze pro jednu skupinu. Stáda obou skupin ohrožují medvědi. Tato situace je poněkud jiná než příklad s hraboši. V tomto případě je totiž nutné, aby se altruisticky chovalo hned několik pastevců (jeden by na medvěda nestačil). Pokud se ve skupině *A* objeví kritické množství altruistů, kteří budou ochotni část svých zdrojů (někdy i život) obětovat ve prospěch společného zisku skupiny, a to i těch, kteří se honu na medvěda neúčastní, zvítězí skupina *A* nad skupinou *B* a geny pro altruismus se budou šířit i přesto, že altruisté budou mít v rámci skupiny menší fitness než nealtruisté.

³ Zde se nabízí analogie s kolektivními sporty, jako jsou fotbal nebo hokej. Hráč může maximalizovat počet branek, které vstřelí, tím, že se bude chovat sobecky a bude střílet na branku i ve chvílích, kdy by bylo pro mužstvo výhodnější, aby nahráł spoluhráči. Na konci sezóny bude mít takový hráč více vstřelených gólů než jeho altruistický spoluhráč, ale je pravděpodobné, že se jejich mužstvo umístí hůře než to, kde budou všichni hráči spolupracovat. Roli v evoluci skupinových strategií mohl hrát i tzv. *windfall effect* (viz *Slovníček pojmů*).

Obecně se dá říci, že úspěšnost skupiny bude tím vyšší, čím více má altruistů, i když proti těmto altruistům bude v rámci skupiny pracovat negativní selekce. V případě, že se ve skupině utvoří silná koalice altruistů, mohou tito penalizovat ty, kteří se chovají sobecky, a to buď tím způsobem, že je exkomunikují, nebo sami odejdou a založí novou skupinu.⁴

Je zřejmé, že příbuzenské skupiny jsou pro vznik vnitroskupinového altruismu výhodnější než skupiny nepříbuzenské, ale adaptivní může být i prosociální chování k nepříbuzným, a to nejenom na základě reciprocity, ale právě na základě skupinové selekce.

Simson (1994) analyzoval možnosti vzniku altruismu jako evolučně stabilní strategie, a to tak že počítal indexy fitness pro altruisty, nealtruisty a skupiny, když parametry ceny, zisku a proporce altruistů ve skupině se různí. Dochází k závěru, že proto, aby se vyseletovaly geny pro altruismus, je nutné, aby existovaly optimální parametry, tj. nízká cena altruismu, vysoké zisky a vysoký počet altruistů ve skupině. Dodává, že pravděpodobnost výskytu těchto podmínek v průběhu evoluce je malá, ale ne v principu nemožná.

Důležitým faktorem je to, že kooperace je motivována pocitem sympatie a viny, jejichž manifestace umožňuje lidem, aby si vybrali potenciální „obchodní partnery“ a vyhýbali se kontaktu s podvodníky. Altruisté se selektivně stýkají s jinými altruisty a minimalizují kontakty s nealtruisty, tj. s těmi, kteří jsou ochotni přijmout jejich pomoc, ale v budoucnu ji neoplatit, což altruistům dává velkou výhodu

Klasickým případem je tzv. *vězňovo dilema*. Sřety ve vězňově dilematu nejsou náhodné, ale korelované. Frekvence kontaktů altruista–altruista a podvodník–podvodník je vyšší, než by odpovídalo náhodě. Experimentálně se prokázalo, že lidé dokáží i po krátkém setkání s velkou přesností určit, kdo s nimi bude v jednokolovém vězňově dilematu kooperovat a kdo ne (Frank, Gilovich a Regan, 1993).

Zásadní je chápat altruismus jako kontinuální charakteristiku, tj. nikdo není stoprocentní altruista ani nonaltruista. Pro altruistu-

⁴ Nejenom že přítomnost podvodníka snižuje fitness skupiny, ale ovlivňuje skupinovou strukturu tak, že ostatní přestávají být altruisty.

mutanta bude obtížné najít jiného altruistu, ale na druhé straně je snadné najít někoho, kdo je v míře altruismu výše, než je průměr, a s ním spolupracovat. Problém pravděpodobnosti vzniku altruismu jako evolučně stabilní strategie je tedy uspokojujivě vyřešen tím, že každý si najde někoho, kdo spolupracuje na stejné úrovni jako on (Sober a Wilson, 1998, s. 136–137). Extrémní nonaltruisté jsou potom nuceni se stýkat pouze spolu, což snižuje jejich fitness.

Skupinové strategie se dají popsat na základě podle čtyř dimenzí (MacDonald, 1994):

1. Uzavřenost versus otevřenost

Genetická uzavřenost/příbuznost členů skupiny versus naprostá otevřenost/nepříbuznost.

2. Altruismus

Vysoká hladina vnitroskupinového altruismu a podřízení se zájmům skupiny versus maximální sobectví a individualismus (v tomto extrémním případě však již nemá smysl mluvit o skupinové strategii).

3. Meziskupinová kompetice

Silná meziskupinová kompetice o zdroje a reprodukční úspěch versus neexistující kompetice mezi skupinami.

4. Ekologická soběstačnost versus univerzalita

Ekologická specializace skupiny (např. huterité zemědělství, Sparta vojenství, Židé K-strategie) versus naprostá soběstačnost.

Ve prospěch existence skupinových strategií mluví tyto argumenty:

- Máme potřebu vytvářet a udržovat „férové“ sociální organizace. Lidé mají tendenci vytvářet koalice (stávat se „týmovými hráči“) při nejmenších příležitostech. To se týká jak dětí, tak dospělých (Hogg a Abrams, 1988). Např. často dochází k identifikaci zaměstnance s firemním úspěchem, a to nejenom kvůli vlastnímu zisku. Mentalita založená na principu *We rise and fall together* (Simon, 1991). Popularita kolektivních sportů může být částečně vysvětlena aktivizací psychologických mechanismů, které se podílejí na skupinových strategiích Wilson (1993, s. 158): ... *fanoušek se ztotož-*

ňuje s agresivní skupinou, obdivuje týmovou práci, odvalu a obět a podílí se na jásoch z vítězství.

- Morální systém je definován jako chování ve prospěch kolektivu – maximalizuje skupinový zisk, nemorální je to, čím jedinec maximalizuje svoji fitness na úkor kolektivu. Získávání výhod uvnitř skupiny je často pro její členy nepřijatelné, i když je pravděpodobnost dopadení minimální (Caporael et al., 1989). Trivers (1971) popsal tzv. *moralistic aggression* – silnou potřebu napadnout někoho, kdo se chová nespravedlivě (neoplatí altruistické chování). Je mobilizována proti těm, kteří poruší skupinové formy.
- Existuje altruismus, který se rozšířil daleko za hranice nepotismu a úzce chápané reciprocity.

Wilson a Sober (1994) uvádějí jako příklad skupinového organizmu huterity, náboženskou fundamentalistickou sektu, která vznikla v 16. století v Evropě a v 19. století uprchla před pronásledováním do Severní Ameriky.

Huterité sami sebe pokládají za lidský ekvivalent včelí kolonie. Jsou pro ně charakteristické tyto znaky:

- vášeň pro nesobectví,
- není ceněná individualita, osobnost (např. vzhled, zařízení domácnosti),
- sociální organizace, která téměř eliminuje možnost, aby si jedinec zvýšil fitness na úkor ostatních; pokud se již takové případy objeví, je dotyčný po důtku vyloučen,
- vysokou fertilitou,
- v případě, že se skupina rozroste, rozdělí se na dvě rovnocenné poloviny, z nichž jedna na základě losu odejde a osídlí nové území,
- ekologická specializace (zemědělství bez používání moderních technologií).

Skupinová strategie huteritů byla a je velmi úspěšná. V Evropě byli střídavě tolerováni a pronásledováni pro svoji ekonomickou prosperitu (podobně jako Židé). Mají nejvyšší porodnost ze všech známých společností (cca 10 dětí v rodině v 50. letech 20. století). V současné Kanadě se zabývají zemědělstvím bez moderních technologií a téměř jistě by přechýlili ostatní populaci, kdyby nebyli

omezování zákony. Jiným příkladem by mohli být mormoni, kteří se rychle šíří, a lze očekávat, že v budoucnu budou tvořit hlavní proud křesťanství v USA (Reynolds a Tanner, 1995, s. 8).

Wilson (1993, s. 163–185) se domnívá, že skupinová selekce vedla ke vzniku tzv. *pious gene*, tj. náboženského genu. Mnoho náboženských fenoménů (rituály, stravovací zvyky, slavení svátků) nemá přímý pozitivní důsledek pro fitness samo o sobě, ale podporují skupinovou identifikaci. Za jeden z fenoménů, který zvyšuje fitness skupiny a je ovlivněn ideologií/náboženstvím, se dají považovat sebevraždy starých lidí, tak jak bylo pozorováno u Eskymáků, ale i jinde (Reynolds a Tanner, 1995, s. 208–209).

Miller (1994) uvádí, že skupinová spolupráce ve skupinách, jejichž hranice jsou volné a neostře (*fuzzy*), může být posilována na základě dvou mechanismů:

1. Mechanismus „vyrovnávání rozdílů“;

Jádrem mechanismu „vyrovnávání rozdílů“ (*resource levers*) je princip, podle kterého se zdroje získané společným úsilím spravují rovnoměrně rozdělí.

2. Mechanismus „loterie o zdroje“;

Mechanismus „loterie o zdroje“ (*resource lotteries*) spočívá v tom, že v situacích, jejichž následky se nedají předvídat, se použije pro rozdělení rizika principu náhody – např. lovci a válečníci „tahají slámky“ o to, kdo bude na nejrizikovějším místě. Tímto je možné vysvětlit dobrovolnou obět jedince za skupinu nepřibuzných. Rovnoměrné rozdělení rizika a zisku z altruistického chování zajistí kooperaci. Interakce mezi nepřibuznými jedinci, kteří si tahají slámku, je altruističtější než nedobrovolné interakce mezi geneticky příbuznými.⁵

Zajímavý je názor, že skupinová selekce může favorizovat jemnou bilanci mezi egalitářským kolektivismem a eugenickou meritokracií. Očividně sobecké chování, jako jsou diferenciace rolí, snaha o získání společenského statusu a sexuální kompetice, která povede k diferenciaci reprodukčního úspěchu, může být podporována skupinovou selekcí. Pokud se totiž členové skupiny A roz-

⁵ Pro altruisty je též důležité, když je zajištěno, že o „vdovy a potomky“ se postará komunita, event. příbuzní budou z jeho oběti profitovat. V této souvislosti by byla zajímavá analýza ochoty obětovat se v souvislosti s počtem již zplozených potomků (kontrolováno pro věk, status apod.).

množují náhodně a egalitářsky (tj. každý člen má stejnou reprodukční úspěšnost), bude taková skupina v nevýhodě v porovnání se skupinou B, u níž fitness jejích členů závisí na schopnostech, a je tudíž nerovnoměrná (např. praktikují polygamii). Pokud však ve skupině A povede egalitarismus k lepší skupinové kooperaci, a když technologické a ekonomické inovace způsobí, že kooperace bude důležitější než dlouhodobější eugenický efekt, skupina A zvítězí. Tento mechanismus může pomoci objasnit jinak těžko vysvětlitelný přechod od polygamních k monogamním egalitářským kulturám v Evropě (Betzig, 1986). Jinými slovy, polygamní společnosti, ve kterých je možné razantně potlačit ambice mnoha mužů, jsou buď nestabilní, nebo naopak velmi konzervativní, a ani jedno civilizacímu pokroku nesvědčí.

Jako skupinová strategie může být chápáno i chování některých společenských tříd, zvláště těch privilegovaných. Např. Pincon a Pincon-Charlot (2001) popisují chování buržoazie ve Francii, kterou nazývají „poslední existující sociální třídou“ tak, že příslušníci této třídy šíří ideje individualismu, ale zároveň se chovají jako kohezivní skupina, která hájí své politické a finanční zájmy a jejíž členové se stýkají (a uzavírají manželství) výhradně mezi sebou. Argyle (1994, s. 177) uvádí, že vytváření tzv. *closed circle* je charakteristické pro nejvyšší společenské skupiny.

Námítky odpůrců existence skupinové selekce jsou především tyto:

- Malá pravděpodobnost výskytu takových podmínek, které by favorizovaly skupinovou selekci na úkor selekce individuální (tj. daleko častěji se vyskytují situace, ve kterých je výhodnější maximalizovat vlastní fitness než fitness skupiny).
- Vedle huteritů vznikalo velmi mnoho jiných sociálně-náboženských utopií, a téměř všechny z nich selhaly. Zdá se, že je velmi obtížné přinutit lidi, aby jednali jako huterité. Zastánci skupinové selekce jsou schopni popsat jen několik málo úspěšných skupin.
- Skupinová selekce může jen obtížně fungovat v prostředí, ve kterém jsou kulturní, lingvistické, genetické, prostorové a sociální hranice moderních skupin velmi fluidní. Skupiny skládající se z členů, kteří mohou být současně členy více skupin a mohou mezi nimi volně migrovat a reprodukovat se i jako jedinci

(tj. bez pomoci skupiny). Neexistují stabilní skupiny, ale kalendrický doskop rychle se měnících svazků založených na sobeckých zájmech.⁶

Jinými slovy: Skupinový výběr by mohl neutralizovat vliv individuálního výběru pouze za předpokladu, že generační časy skupin by byly srovnatelné s generačními časy jedinců, ve skupinách by převažovala příbuzenská plemenitba, jedinci by mezi skupinami téměř nemigrovali a celá skupina by mohla zaniknout se stejnou pravděpodobností jako kterýkoli její člen.

Zajímavý argument uvádí Ridley (2000, s. 198), který patří mezi odpůrce existence skupinové selekce:

Máme instinktivní návyk solidarizovat se s vlastní skupinou. Jsme společenštlí. Až předstíráme – a snad tomu i věříme –, že jsme skupinově selektovaní. Jinými slovy, lidé o sobě rádi tvrdí, že stavějí zájem skupiny nad svůj vlastní zájem, aby tím zakryli skutečnost, že jsou připraveni druhé opustit, jakmile z toho budou mít užitek. Kdyby to totiž otevřeně přiznali, ostatní by se od nich ihned odvrátili. ... Jsme extrémně společenštlí a skupinová, nikoli však skupinově selektovaná.

Teoretický spor zůstane ještě asi dlouho nerozřešen. Jistým vodítkem pro další úvahy na toto téma mohou být dvě otázky:

1. Jak by vypadalo (lidské) chování, pokud by individuální selekce byla jedinou evoluční silou?
2. Jak by vypadalo (lidské) chování, pokud by skupinová selekce byla jedinou evoluční silou?

Se zajímavou teorií přišel Knobloch (2001). Navrhuje jiný druh skupinové selekce, který nezávisí na rozhodnutí zmíněného sporu. Tato hypotéza *metaselekce* říká, že organizované lidské skupiny vy-

⁶ Značná fluidnost skupin je sice silným argumentem proti existenci skupinové selekce, ale nesmí se zapomínat na skutečnost, že naprostá většina evoluční historie lidstva se vyvíjela v podmínkách, kdy byla fluidita skupin prakticky nemožná. Dalším tématem by mohla být i memetická analýza skupinového výběru. Blackmoreová (2001, s. 231) se domnívá, že právě memy mohou snižovat rozdíly uvnitř skupiny a zvyšovat rozdíly mezi skupinami a že náboženství jsou typické mechanismy, které zmenšují rozdíly mezi jedinci uvnitř skupiny a zvyšují jak rozdíly mezi skupinami, tak i rychlost vymírání celých skupin.

tvářely společenský tlak, který nazval *metaselekci*, jehož výsledkem je altruismus přesahující reciproční altruismus. Podle této hypotézy pak největší inkluzivní zdatnost mají nikoli egoisté, ale ti, kteří naleznou určitou (těž kulturně podmíněnou) rovnováhu tlaků přirozené selekce, sexuální selekce a metaselekce.⁷

⁷ Dilema mezi individuální a skupinovou fitness je, vedle dalších motivů, zpracováno v Bouleově knize *Most přes řeku Kwai*. Děj se odehrává během 2. světové války v Thajsku, kdy zajatý anglický důstojník má za úkol postavit Japoncům most. Pokud jej postaví, má naději, že přežije, poškodí však zájmy své skupiny.